

KOMMUNEDELPLAN FOR KULTURMINNER 2010 - 2025

STAVANGER KOMMUNE
Kultur og byutvikling

*Foto forside: Trehus, Blåsenborg.
Skråtårn, Jättåvågen.
Detalj, Stavanger domkirke.*

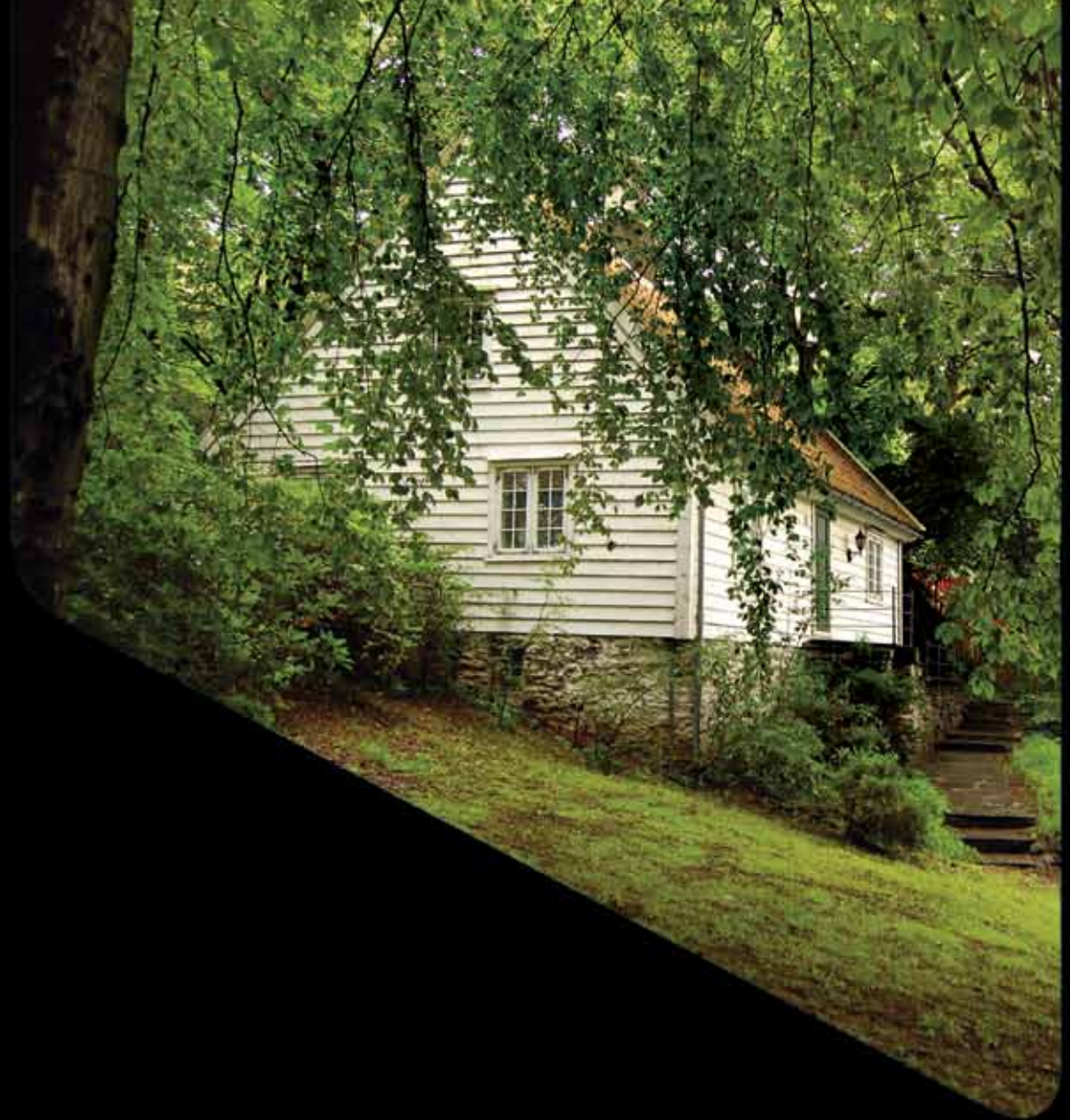
T.v.: Interiør, Breidablikk.

Neste side: Bjergstedparken

**KOMMUNEDELPLAN
FOR KULTURMINNER 2010 - 2025**

STAVANGER KOMMUNE

Kultur og byutvikling

EGILBY

Nedre Blåsenborg

FORORD

Vi er stolte av å kunne presentere den tredje kulturminneplanen for Stavanger. Plandokumentet tar innover seg dagens utfordringer når det gjelder byutvikling og vern og skal sikre en fortsatt god forvaltning av kommunens kulturminneverdier. Tidligere planer har fokusert sterkt på vern av trehusbyen, som utgjør ca. 8000 hus spredt utover byens småkuperte landskap. Vern av trehusbyen er også et viktig innsatsområde i denne planen. Kulturlandskap og oljealderens kulturminner og forsvars- og krigsminner er nye tema i denne kulturminneplanen.

Stavangers identitet er knyttet til byens historie. Bebyggelsen viser en byutvikling som strekker seg fra middelalderen og fram til i dag. Stavangers domkirke er et synlig bevis på hvordan byen først oppsto som bispesete i middelalderen. Byens øvrige bebyggelse forteller om en rik og sammensatt næringshistorie fra en tid da sjøen ga sild, sjøfart, skipsbygging hermetikkindustri og - etter hvert - olje. Bebyggelsen viser også en lang byggetradisjon i tre, utviklet på vestkysten gjennom flere tusen år.

Sjøhusene og fabrikkbygningene representerer byens historiske næringsfundament som har vært avgjørende for den velstandsøkningen Norge har opplevd de siste 40 år, og som Stavanger har vært hovedsete for.

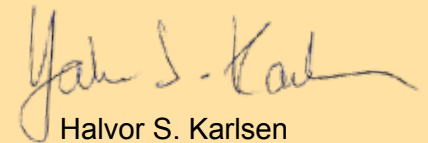
Den samlede bebyggelsehistorien representerer kulturminneverdier som er vesentlige for byens identitet, og som det er viktig å bevare for kommende generasjoner.

Gjennom arbeidet med kommunedelplan for kulturminner i Stavanger har vi fått kartlagt kommunens kulturminner. Vi håper plandokumentet vil fungere som kilde til kunnskap for byens innbyggere, like mye som det skal være retningsgivende for den daglige plan- og byggesaksbehandlingen i Stavanger kommune.

Stavanger 05.04.11

Inger Østensjø
Rådmann

Halvor S. Karlsen
direktør

Anne Merethe Skogland
Byantikvar

DEL 1 PLANDOKUMENT

Forord	5
Innledning	10

1: PLANEN

1.1 Formål	12
1.2 Bakgrunn	12
1.3 Planens oppbygning	12
1.4 Forholdet til andre planer	12
1.5 Hovedtrekk i planrevisjonen	13

2: STATUS FOR KULTURMINNEVERNET I STAVANGER

2.1 Historikk	14
2.2 Trehusbyen	14
2.3 Status	16

3: UTFORDRINGER, MÅL OG VIRKEMIDLER

3.1 utfordringer	18
3.2 Mål	20
3.3 Virkemidler	24

4: RETNINGSLINJER OG BESTEMMELSER.....26

DEL 2 KULTURMINNEVERNET

Kulturminnevern - hva er det og hvorfor gjør vi det?	34
Hva skal vernes?	34
Kriterier for vurdering av kulturminners verdi.....	36
Den offentlige kulturminneforvaltningen	38
Hvem gjør hva i Stavangers kulturminnevern?.....	39
Juridiske virkemidler	41
Det frivillige kulturminnevernet	43
Rehabilitering og restaurering	44
Stilguide for trehusbyen.....	48

DEL 3 STAVANGERS HISTORIE

DET FORHISTORISKE STAVANGER (10 000 f.Kr. - 1125 e.Kr.) ..58

DET HISTORISKE STAVANGER (1125 - 1808).....	62
Byen oppstår (1125 - 1425).....	66
En småby i motvind (1425 - 1808).....	66

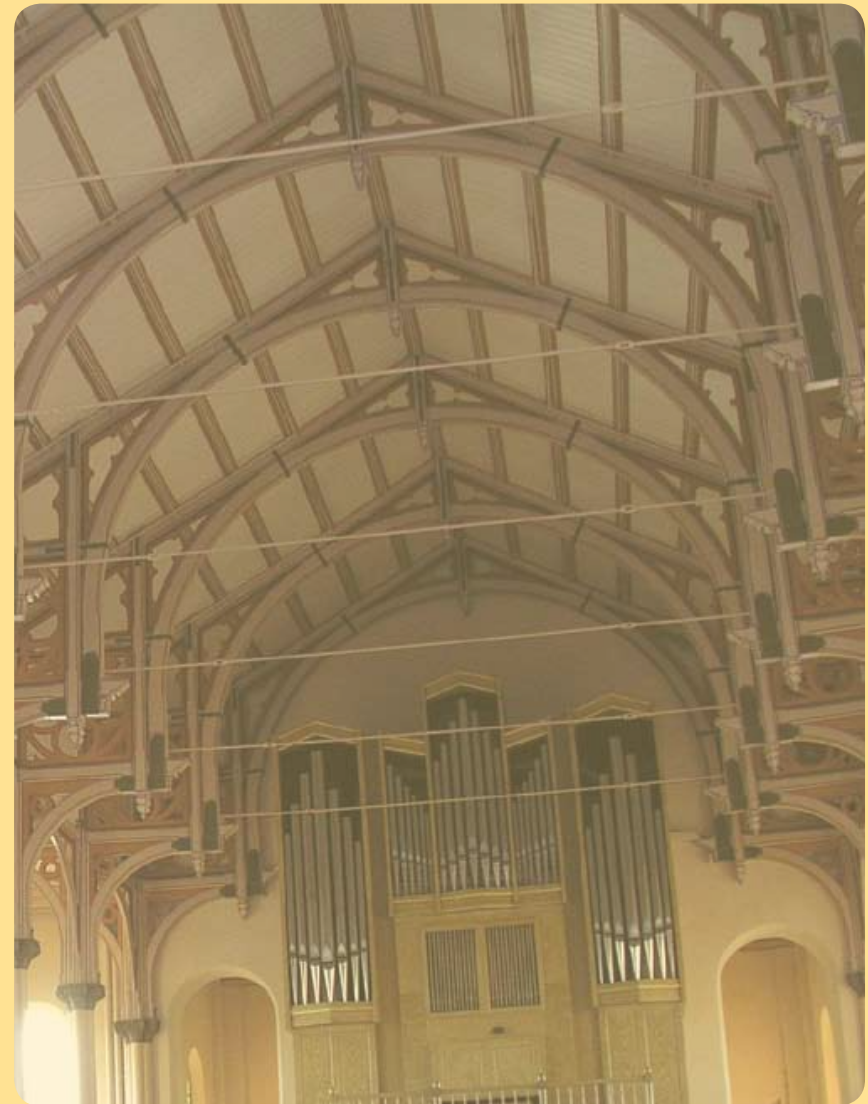
DET MODERNE STAVANGER (1808 -)	70
Silde og seilskutebyen (1808 - 1883)	
Hermetikkbyen (1883 - 1940).....	74
Sanering og boligreisning (1940 - 1965)	78
Oljebyen (1965 -).....	82

DEL 4 KULTURMINNEKATEGORIER

Fornminner	88
Kirker og kirkegårder	88
Institusjonsbebyggelse/offentlige bygninger	90
Forretningsbygg	91
Maritim bebyggelse	92
Tekniske/industrielle kulturminner	93
Forsvars- og krigsminner	94
Minner etter samferdsel	95
Bolig/tettstedsbebyggelse	96
Plasser og parker, hager og gårdsrom	97
Kulturlandskap	99

VEDLEGG:

Vedlegg 1: Sentrale begreper i kulturminnevernet	104
Vedlegg 2: Objektliste, kulturminner	106

Petrikirken

Hjelmelandsgata 75

DEL 1

PLANDOKUMENT

INNLEDNING

Stavanger kommunes visjon er *sammen for en levende by*.

For at en by skal oppleves som levende, må den blant annet ha en tydelig identitet og egenart, en historisk forankring, et interessant bygningsmiljø og tiltalende grønne områder. Bevaring av særpregede bygningsmiljøer og kulturlandskap er derfor ett av virkemidlene for å oppfylle kommunens visjon.

Stavanger regnes som Europas største trehusby. Dette gir oss et særlig ansvar for å ta vare på den trehustradisjonen som har formet norske byer generelt, og Stavanger spesielt, gjennom flere hundre år.

Vilkårene for bevaring av trehusbebyggelse i Stavanger har vært svingende de siste 50 årene. Vernetanken fikk fotfeste i kampen om Gamle Stavanger, og siden den gang har det vært økende bevissthet om kulturminners verdi. Likevel har de siste ti årenes byutvikling gått på bekostning av mange trehuskvartaler og endret skalaen i deler av byen.

Når byen vokser, er det viktig å skjerme de mest sårbare og verdifulle områdene mot store inngrep. Når man blander nytt med gammelt, er det dessuten viktig å ta vare på kvalitetene som allerede finnes i et område. Denne planen er ett av redskapene som skal gi rammer for fremtidens byutvikling.

Planen er en tematisk kommunedelplan for kulturminner. Den omfatter faste kulturminner og kulturmiljøer. Dette er fornminner, bygninger, anlegg og kulturlandskap som kommunen kommer i berøring med som planmyndighet, og som skal forvaltes gjennom plan- og bygningsloven, evt. kulturminneloven (lov om kulturminner).

Planen presenterer Stavanger kommunes hovedsatsingsområder innenfor kulturminnefeltet med særlig vekt på Trehusbyen og på byens

Skagen, Hansenhjørnet

omkringliggende kulturlandskap. Ut fra dagens utfordringer er det satt opp målsetninger for kommunens arbeid på kulturminnefeltet og det er foreslått virkemidler for å nå disse.

Retningslinjer og bestemmelser som tidligere var forankret i kommuneplanens arealdel er bearbeidet og endret iht. plan- og bygningsloven av 2008 – ikrafttredelse 01.07.2009. Disse følger kommuneplanens arealdel 2010 – 2025 som generelle bestemmelser og hensynssoner med tilhørende retningslinjer.

Planen skal være et redskap i kommunens egen forvaltning, men også til bruk for skoler, medier og interesserte innbyggere for øvrig.

Arbeidet med den nye kommunedelplanen for kulturminnevern startet med oppstartmelding til kommunalstyret for byutvikling 14. desember 2006.

Arbeidsgruppen har bestått av én representant fra hver av avdelingene ved Kultur og byutvikling samt to fra Bymiljø og utbygging. Deltagerne har vært:

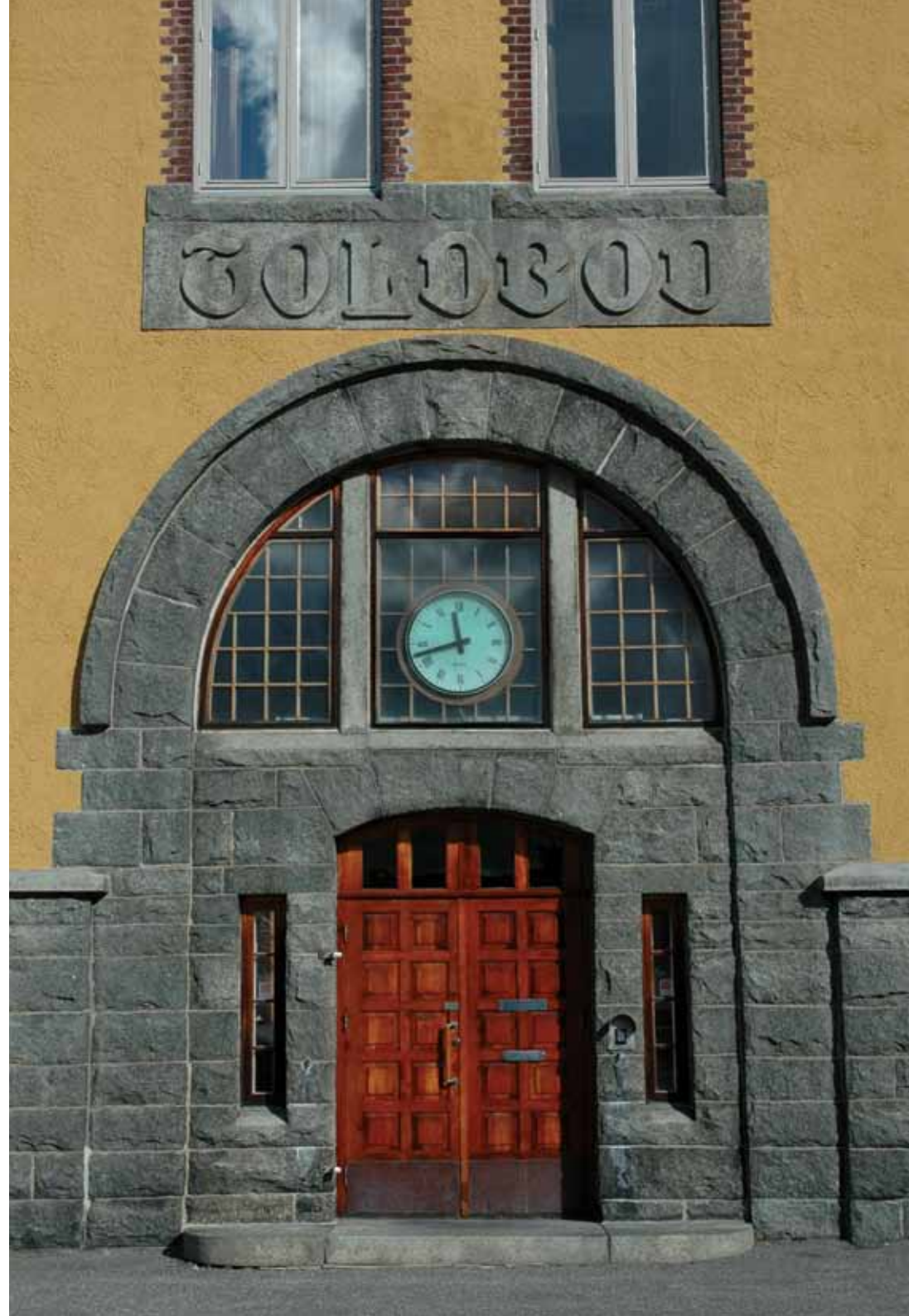
Byantikvaren:	Hanne Windsholt, prosjektleder Anne Merethe Skogland, byantikvar
Byggesak:	Øystein Arne
Byplan:	Nina C. Krogh
Kommuneplan:	Per Grimnes
Transportplan:	Richard Wigestrands
Geodata:	Hans Petter Tollefsen
Kultur:	Anders Jaarvik
Vei, park og idrett:	Felicitas Heimann, Merete Landsgård m.fl.

Lederteamet ved Kultur og byutvikling har vært styringsgruppe for arbeidet.

I tillegg har en ekstern referansegruppe kommet med innspill til arbeidet. Denne gruppen hadde medlemmer fra:

- Rogaland fylkeskommune
- Fylkesmannen i Rogaland
- Stavanger museum
- Universitetet i Stavanger
- Fortidsminneforeningen
- Byhistorisk forening

Nye Tollboden

1: PLANEN

1.1 FORMÅL

Formålet med planen er å styrke Stavangers identitet som trehusby, formidle kunnskap om kulturminner og kulturmiljøer i Stavanger og gi rammer for bevaring av disse for fremtiden.

1.2 BAKGRUNN

Stavanger fikk sin første kulturminneplan allerede i 1989, parallelt med at viktige oppgaver innenfor kulturminnevernet ble overført fra Riksantikvaren til fylkeskommunene og at det kom en fylkeskulturminneplan for Rogaland.

Den første kulturminneplanen ble revidert i 1995 og forankret i kommuneplanen samme år.

1.3 PLANENS OPPBYGGING

Planen består av fire hoveddeler og vedlegg.

- Del 1, plandokumentet
- Del 2, kulturminnevernet
- Del 3, Stavangers historie
- Del 4, kulturminnekategorier og vedlegg samt et vedlagt illustrasjonskart.

1.4 FORHOLDET TIL ANDRE PLANER

Kommunedelplan for kulturminner knyttes opp mot Stavanger kommunes visjon, *sammen for en levende by* og til kommuneplanens målmodell

som blant annet legger stor vekt på langsiktig byutvikling som gir en god by å bo i.

Generelle bestemmelser og retningslinjer i denne kommunedelplanen forankres juridisk i kommuneplan for Stavanger kommune 2010 - 2025 - arealdelen. Dette illustreres i kartet som følger vedlagt denne planen.

Kommunedelplan for kulturminner i Stavanger bygger også på andre kommunale planer, i første rekke:

- *Kommunedelplan for sentrum 1994-2005, stedsanalyse* (stedskvaliteter, områdeanalyse, byhistorie)
- *Grønn plan for Stavanger, kommunedelplan for de nære turområder* fra 1992 (miljø-, natur- og kulturinteresser, jordbruk, kartlegginger)
- *Sjøhusrekken i Stavanger – prosjekt for vern og fornyelse* fra 1992

I tillegg følger planen opp målsetninger for temaene landskaps- og kulturvern i *fylkesdelplan for friluftsliv, idrett, naturvern og kulturvern* (FINK) fra 2003.

Samtidig med at denne planen har vært under utarbeidelse, har det blitt vedtatt to ny kommunedelplaner som berører temaer med betydning for kulturminneplanen: *kommunedelplan for kunst og kultur 2010 - 2017* og *kommunedelplan for idrett, fysisk aktivitet og naturopplevelse 2010 - 2022*.

1.5 HOVEDTREKK I PLANREVISJONEN

Vern av Stavanger som trehusby er fremdeles et hovedsatsingsområde for Stavangers kulturminneforvaltning, og temaet trehusbyen gis derfor bred omtale i planen.

Kulturminneplanen fra 1995 peker på fire områder som bør styrkes når den skal revideres. Alle disse punktene er fulgt opp i denne revisjonen :

Nyere arkitektur (etter 1945)

Sosial boligbygging

Minner etter forsvar

Minner etter "oljå"

Nytt i planen er at den også behandler kulturlandskap som et satsingsområde. Det er dessuten lagt enda større vekt på sammenhengende kulturmiljøer, i tråd med den utviklingen som har foregått nasjonalt og internasjonalt innenfor kulturminnefeltet siden 1990-tallet.

Utfordringene for kulturminnevernet, og virkemidlene som forvaltningen kan bruke for å imøtekomme disse, er presentert og diskutert noe fylligere enn i 1995-planen.

Det er også gitt større plass til omtale av kulturminner av ulike kategorier fra alle byens perioder. Dette er gjort blant annet for å rette oppmerksomheten mot sammenhengen som enkeltminnene springer ut av og fremdeles står i. Den kulturhistoriske sammenhengen er avgjørende for å forstå både enkeltobjektene og kulturmiljøene.

Objektlisten fra 1995-planen er videreført i en revidert utgave i denne planen. Dette er en liste over verneverdige og godt bevarte kulturminner i Stavanger. Listen vil også komme ut i nettversjon og bli tilknyttet kommunens digitale kartsystem.

Objektene på denne listen er ment som eksempler, som et supplement til de få kulturminnene som er omtalt i selve planen, og listen er ikke uttømmende. Skal man ta vare på helheter og sammenhenger, og skal man ta høyde for at synet på hva som er verneverdige kulturminner endrer seg over tid, er det umulig å sette opp en endelig liste over verneverdige enkeltbygninger og anlegg i Stavanger.

Kartet i tilknytning til denne planen er et illustrasjonskart. Det inneholder informasjon om det som er juridisk forankret i kommuneplanenes arealdel 2010 – 2025. I tillegg er også følgende temaer illustrert i kartet:

- Områder med høy kulturhistorisk verdi/karakteristisk og tidstypisk bebyggelse.
- Utvalgte kulturlandskap.

Illustrasjonen av disse områdene skal fungere som en påminnelse om verdier som ønskes ivaretatt ved saksbehandling.

Torgterrassen,
Sparekassen

2: STATUS FOR KULTURMINNEVERNET I STAVANGER

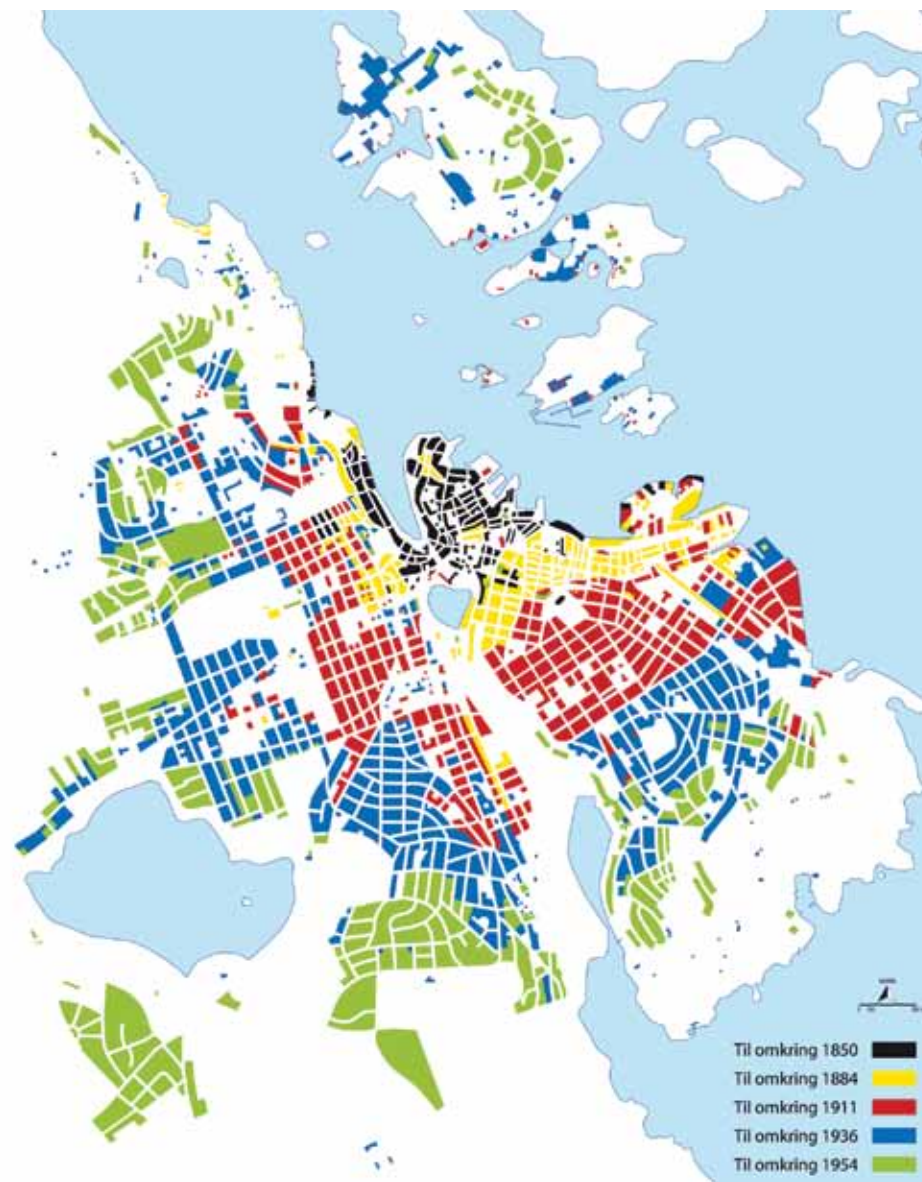
2.1 HISTORIKK

Stavanger var tidlig ute med et kommunalt initiert kulturminnevern. En serie radikale saneringsplaner ble vedtatt på 1930- og 1940-tallet. Disse planene forutsatte at hele bebyggelsen i sentrale deler av Stavanger skulle rives og erstattes av moderne forretningsgårder. De drastiske planene førte til en motreaksjon. Det første konkrete resultatet av denne motreaksjonen var en plan for bevaring av en del av bebyggelsen på Straen, Gamle Stavanger, vedtatt i 1956 som landets første verneplan.

Saneringsplanene fra mellomkrigstiden ble delvis gjennomført i området rundt Olavskleivå og i Klubbgata, men store områder ble spart, ikke bare på Straen, men også i sentrum og på Holmen. Dette skyldtes ikke bare den gryende verneinteressen, men også manglende økonomi til å få saneringsplanene gjennomført. Forståelsen for verdien av den eldste bebyggelsen i byen har siden den gang vokst betydelig både i forvaltningen og i befolkningen for øvrig. På 1970-tallet ble det reist oppmerksomhet om Stavanger som trehusby i et byutviklingsperspektiv.

2.2 TREHUSBYEN

Gjennom de siste 30 årene har begrepet *trehusbyen* stått sentralt i Stavangers kulturminnevern. Tre var et vanlig byggemateriale i Norden, og i 1970 ble det startet et nordisk forskningsprosjekt omkring trehusbyer i regi av den svenske forgreningen av ICOMOS (International Council of Monuments and Sites). En av byene som ble omfattet av prosjektet var Stavanger. Interessen gjaldt først og fremst de eldste bydelene, Straen og Blåsenborg.

Byutviklingen i Stavanger kan avleses i trehusbebyggelsen som årringer på en trestamme.

I forlengelsen av dette prosjektet ble det lokalt gjort et uformelt anslag av "trehusbestanden" i Stavanger. Man kom frem til at byen hadde ca. 8000 bevarte trehus innenfor et område som tilsvarer omtrent bygrensen fra 1923. Det store antallet trehus i en sammenhengende bebyggelse setter Stavanger i en særstilling i norsk, nordisk og europeisk sammenheng.

Ikke bare sentrum og Straen, men også de store, sentrale boligområdene på platåene rundt sentrum består av trehusbebyggelse. Selv om Stavanger vokste ut av sin småbystatus og ble Norges fjerde største by alt rundt midten av 1800-tallet, fortsatte man å bygge i tre i Stavanger. For boligbyggingens vedkommende holdt denne trenden seg langt ut over i etterkrigstiden. I Stavanger var det godt med byggeland, og folk var vant til å eie sine egne boliger. Å bygge i tre var dessuten mye billigere enn å bygge i mur. Småhusene i tre var derfor den foretrukne bygningstypen. Spredte forsøk på å innføre murtvang etter bybranner ble ingen suksess.

Horisontaldelte tomannsboliger på Storhaug. Foto: BitMap

Innerst i bykjernen ligger de eldste husene fra ca. 1800 til 1900 i et tett, selvgrodd gatenett bak den karakteristiske sjøhusrekken. Byen brer seg derifra utover i de sentrale bydelene Våland, Eiganes, Storhaug og Kampen, med de eldste bygningene innerst og de nyeste ytterst. Her er bebyggelsen organisert i et regelmessig, regulert gatenett. Den horisontaldelte tomannsboligen i tre er den typiske bygningstypen i disse områdene, men det finnes også mange eneboliger og villaer.

De store sentrumsnære boligområdene på platåene rundt sentrum, særlig på Kampen, Våland og Storhaug, er dominert av ganske like "kassehus" i et forholdsvis rettvinklet gatenett. Husene er for det meste enkle laftekasser som er kjøpt som halvfabrikata, tilpasset tomten gjennom fundamentering og grunnmur, og gitt noe individuell form gjennom detaljutforming, listverk, paneltype og farge. Den enhetlige bebyggelsen er et resultat både av tidens enkle reguleringsplaner og den gryende typehusindustrien. Denne nøkterne hverdagsarkitekturen har fram til vår tid ikke stått spesielt høyt i kurs.

De sentrale bydelene med trehusbebyggelse fra før ca.1955 kalles i dag med en samlebetegnelse for trehusbyen. Trehusbyen er både et bestemt geografisk område, en forvaltningsgrense, et navn på Stavangers byidentitet og et stikkord for Stavangers byutviklingsambisjon for fremtiden.

Husbyggingskunsten i Stavanger har i arkitektonisk henseende for det meste alltid staaet paa et særdeles primitivt standpunkt, og det har sat et landsbypræg på Stavanger - et præg, som byen antagelig endnu vil trænge lange tider for at vokse fra. Men det er det gode ved byens bebyggelse, at den ikke pretenderer at være andet enn det den er (...). Stavanger Aftenblad 22.04.1909.

Verneverdi i trehusbyen

Hvert enkelt hus i trehusbyen er viktig som en del av den store helheten som gjør Stavanger til Europas største trehusby. Dette er viktig å holde fast ved selv om de enkelte trehusene i seg selv sjelden representerer enestående arkitektur.

De viktigste verneverdige enkeltelementene i trehusbyen er:

på bynivå:

- mengden av hus og identiteten som trehusby
- utbyggingsmønsteret, strukturen med gater, hager osv
- skalaen

på bygningsnivå:

- selve trehuset; tømmerkassen
- originale bygningsdeler
- bygningsestetikken; stilen og detaljeringen

2.3 STATUS

Stavanger har gjennom begrepet trehusbyen satt et navn på sin by-identitet. Det er gjort mye for å styrke denne identiteten, bl.a. gjennom kulturminneplanen fra 1995 og utarbeidelsen av estetiske retningslinjer for trehusbyen fra 2003.

Satsingen på trehusbyen innebærer et veivalg i forhold til framtidig by-utvikling. Likevel må bevaring av trehusbebyggelsen fremdeles altfor ofte vike for andre interesser. Det er med andre ord fortsatt stort behov for å styrke trehusbyen som begrep og forvaltningsredskap.

Selv om dette begrepet har blitt brukt i en årrekke, er det fremdeles heller ikke godt nok innarbeidet blant folk flest, som ofte oppfatter det som synonymt med Gamle Stavanger.

Samtidig har det vist seg at det er en viss fare at andre typer kulturminner og -miljøer, som mur- og betongarkitektur, tekniske/industrielle kulturminner og kulturlandskap, havner i skyggen av et sterkt begrep som trehusbyen. Dette er en risiko som det er viktig å være oppmerksom på.

Mange av trehusene i Stavanger er nærmest ferdighus, og de representerer ikke unik arkitektur hver for seg, men til sammen utgjør de en helt særpreget helhet. Husene til venstre er hentet fra Taugata og Håkon Jarls gate

3: UTFORDRINGER, MÅL, VIRKEMIDLER

3.1 UTFORDRINGER

En hovedutfordring for kulturminnevernet i Stavanger er å styrke trehusbyen som begrep og forvaltningsredskap. Samtidig må vi ikke miste andre kulturminneinteresser ut av syne.

I det følgende redegjøres det for de største utfordringene innenfor Stavangers kulturminnevern.

Trehusbyen

Trehusbyen er det største satsingsområdet for Stavangers kulturminnevern. Innenfor de sentrale byområdene i trehusbyen finner vi også mange av de mest komplekse utfordringene for kulturminnevernet:

Svingninger i næringslivet

Stavanger har gjennom hele sin historie fått merke nasjonale og internasjonale konjunktursvingninger tydelig. I lange perioder har byen hatt et nokså ensidig næringsliv der nesten alle har vært avhengige av den samme hovednæringen. I perioder der disse næringene har gått bra, har byen vokst raskt, men når næringsgrunnlaget har slått feil, har veksten stagnert og byen møtt kriser. Sildeperiodens vekst og fall på 1800-tallet er det klassiske eksempelet på dette, men også dagens oljeøkonomi passer i dette bildet. De ulike næringsveienes kulturminner har vokst frem i blomstringstider for så å forfalle. På det meste lå i sildeperiodens storhetstid 260 sjøhus nærmest vegg i vegg fra Sandvigå til Strømsteinen – av disse er det nå bare ca. 60 igjen, og mange av disse er sterkt ombygd.

Dårlige tider og endringer i næringsveier kan føre med seg forfall, men gode tider kan være like problematiske for kulturminnevernet.

Rask byvekst sprenger de etablerte bystrukturene. I oppgangstider har folk mye penger mellom hendene og ønsker å bygge nytt og stort, enten det er snakk om nye forretningsbygg eller altaner og tilbygg til egne boliger. I et hett eiendomsmarked skifter hus eiere i høyt tempo. De blir seksjonert og pusset opp med korte mellomrom, ofte uten hensyn til bygningenes ulike forutsetninger og særpreg. Byggeiver kan i like høy grad som forfall true den enhetlige bebyggelsesstrukturen innenfor trehusbyen og de opprinnelige kvalitetene i husene.

Motebetingede endringer av enkeltbygninger

Mange av de "alminnelige" husene i Stavanger mistet sin egenart på 50- til 70-tallet da det var populært å skifte ut originale vinduer med husbankfinansierte husmorvinduer, og på 70- til 90-tallet da gamle panne- og skifertak måtte vike plassen for betongstein. Dette betydde kanskje en bedre boligstandard og bedre tekniske løsninger for store deler av

Trehusbyen endres av nye prosjekter med andre dimensjoner, et annet forhold til landskapet og en annen materialbruk enn den tradisjonelle bebyggelsen

befolkningen, men samtidig et identitetstap for byen. Gjennom kulturminneplanen *Trehusbyen* og de senere vedtatte estetiske retningslinjene har disse problemstillingene kommet i fokus, og mange av endringene er forsøkt reversert.

Interessen for tilbakeføring, særlig av vinduer, er i dag stor, men det er en utfordring å sørge for at tilbakeføringene holder mål når det gjelder utforming, detaljering og materialvalg.

Tilbakeføring av vinduer er ikke alltid vellykket; her: falske sprosser, feil dimensjoner og galt listverk

Moderne byutvikling

Vern av eldre bebyggelse må sees i sammenheng med moderne byplanlegging og behov for fornyelse. Dette betyr at ikke alt kan bevares, men også at ny byutvikling må foregå ut fra de premissene som allerede er lagt. De beste nye bystrøkene får man der nytt eksisterer side om side med gammelt, og der eksisterende skala legges til grunn for ny bebyggelse. Det er uunngåelig at byen endres over tid, men det er mulig å beholde mange av de eksisterende byområdenes særtrekk også når det bygges nytt, for eksempel gjennom skala- og landskapstilpassning.

Krav og forskrifter på andre samfunnsområder

Kulturminnevernet må også på et høyere detaljnivå forholde seg til krav og ønsker fra andre interesseområder i samfunnet. I vår tid er særlig temaer som universell utforming, energiøkonomisering, brannsikring og andre sikkerhetsforskrifter aktuelle.

Ønsket om å gjøre bygninger, anlegg og kulturlandskap tilgjengelige for alle må veies opp mot de inngrepene dette krever, og det må finnes tilpassede løsninger i hvert enkelt tilfelle. På samme måte må det finnes løsninger for energisparing som kan fungere uten at gamle vinduer må kastes, eller at hus etterisoleres så mye at hovedform og proporsjoner forrykkes. Brannforskrifter og sikkerhetsmessige krav må selvfølgelig så langt som mulig oppfylles, men det finnes mange måter å oppnå sikkerhet på uten at gamle, lave rekkverk kasseres, alle dører slår utover og det lages nye åpninger i gamle hus for rømningsveier. Med kreativitet og fleksibilitet kan mange problemer løses. Dette forutsetter god kommunikasjon mellom flere parter.

Kulturlandskap

Mange av de helt eller delvis ubebygde områdene i byen er verdifulle kulturlandskap. I tillegg til ulike typer kulturmark, inneholder de ofte verneverdige enkeltlementer som steingjerder, veier, uthus, naust og forninner. Mange av disse områdene er gårdsbruk i aktiv drift, andre har kommunen overtatt og regulert til friområder.

For noen gårdsbruk kan bevaring av det tradisjonelle kulturlandskapet komme i konflikt med kravene til rasjonell moderne drift, mens det for friområdene er en utfordring å få til en skjøtsel som ivaretar disse verdiene.

Alle nye utbyggingsområder i Stavanger (enten dette gjelder kunstgressbaner, skoler eller boligbygging) går på bekostning av kulturlandskap. Her er utfordringen å ivareta minner fra området historie inn i en bebygd fremtid.

Massedeponi på kulturbeite, Jåttå - forringelse av kulturlandskapet

Kulturminner som går ut av bruk

Spesielle utfordringer er knyttet til kulturmiljøer som har mistet sin opprinnelige funksjon. Dette gjelder ofte nærings- og industrianlegg, som gårdsbruk, sjøhus, fabrikkbygninger eller mindre butikklokaler. Etter hvert som tidene skifter, kan hele grupper av bygningstyper på kort tid gå ut av bruk, og de samme bygningstypene blir da i løpet av kort tid "truede arter". Noen slike bygningstyper er svært spesialiserte og vanskelige å ta i bruk til nye formål.

3.2 MÅL

Målene for kulturminnevernet i Stavanger følger direkte av utfordringene. Målene er oppsummert på side 23.

Trehusbyen

I Stavanger er det få enestående enkeltbygninger; det spesielle ved byen er mengden av ensartede trehus. Derfor er det vesentlig at hele bygningmassen innenfor trehusbyen forvaltes med omtanke.

Det er også viktig at de få autentiske bygningene som finnes, bevares uten vesentlige endringer. Dette gjelder blant annet for eldre forretningsfasader i sentrum, som er svært viktige for byens identitet.

I trehusbyen ønsker vi at husene og hagene skal bevares eller tilbakeføres til sitt opprinnelige utseende. Bygningenes kvaliteter blir tydeligere og bydelene blir mer attraktive når husene får tilbake sine opprinnelige arkitektoniske detaljer og mellomrommene mellom husene beholdes grønne. Det er viktig at tilbakeføring blir gjort riktig. Men noen bygninger som har blitt endret gjennom tidene, har fått et gjennomført og helhetlig nytt utseende. I slike tilfeller kan den nye utformingen være verneverdig i seg selv.

Tilbygg og nybygg må tilpasses eksisterende bebyggelse gjennom form, skala og materialbruk. Det er et mål å videreføre trehustradisjonen gjennom både restaurering og nybygg i tre. For å kunne ta vare på den eldre bygningmassen, må gamle håndverk holdes levende.

Når nye tekniske krav og forskrifter må oppfylles, må dette gjøres på en skånsom måte, uten at det gripes for mye inn i bygningene. Der oppfyllelse av tekniske forskrifter vil gå på bekostning av kulturminneverdier, kan dette i mange tilfeller være en særlig grunn til å fravike forskriftene.

Kulturlandskap

I landbruksområdene er målet å stimulere til en drift som ikke i for sterk grad går på bekostning av de historiske verdiene som de mindre produktive arealene og elementene representerer. Planering, fylling, nydyrking og fjerning av steingarder kan være til stor skade i verneverdige kulturlandskap. For å kunne ivareta verdier i disse områdene er det viktig med et godt samarbeid med landbruksforvaltningen både mht forvaltning av regelverk og bruk av tilskuddsordninger.

Skjøtsel og drift av friområdene har fått mer fokus etter hvert som mer og mer av hovedgrøntstrukturen er blitt overtatt av kommunen. Mange brukergrupper og interesser skal ivaretas i disse områdene, kulturminneinteressene må ligge som en premiss for de opparbeidings- og skjøtelsesplanene som utarbeides.

Der nye arealer tas i bruk til utbyggingsformål, vil det være et mål at viktige elementer og strukturer fra det historiske kulturlandskapet blir ivaretatt.

*T.h.: Kulturlandskapspleie i praksis, Lindøy.
Under: Gårdsbruk Austre Åmøy*

Kulturminner som går ut av bruk

Når det gjelder kulturminner og kulturmiljøer som går ut av bruk, er det et mål å ta vare på et utvalg av slike, for å dokumentere næringsveier og levemåter som har vært viktige tidligere, men som har blitt foreldet eller gått ut av bruk. Stikkordet er alltid å finne ny bruk til slike kulturminner - fortrinnsvis en bruk som ikke krever for store inngrep i de eksisterende anleggene. Gjenbruk er bra for kulturminnevernet, og det er også miljøvennlig og økonomisk lønnsomt. Engøyholmen kystkultursenter, Tou Scene og Hall Toll er eksempler på vellykket gjenbruk av tidligere nærings- og industribygninger.

Ombygging av mange sjøhus til butikker og kafeer er et annet, mer tosidig eksempel, som over en bred skala illustrerer mer og mindre vellykkede forsøk på å avveie ny bruk mot autentisiteten til de eksisterende bygningene.

Sjøhusrekken, Skagenkaien

Tou Scene

Nye Tollboden med utestedet Hall Toll i lagerbygningen

MÅL FOR KULTURMINNEVERNET I STAVANGER

Hovedmål

Styrke Stavangers identitet som trehusby, formidle kunnskap om kulturminner og kulturmiljøer i Stavanger og gi rammer for bevaring av disse for ettertiden

Trehusbyen

- Beholde den sammenhengende trehusbebyggelsen
- Videreføre trehustradisjonen i vår egen tid
- Sikre autentiske områder og bygninger, inkludert butikkfasader i sentrum, mot uønskede endringer
- Tilbakeføre endrede bygninger til sitt tidligere utseende
- Sikre tilpasning av tilbygg og nybygg til den eksisterende helheten
- Imøtekomme nye tekniske og funksjonsmessige krav lengst mulig, uten at kulturminneverdien forringes
- Beholde hager grønne, bevare verdifull vegetasjon
- Beholde gårdsrom åpne og fortrinnsvis belagt med naturmaterialer (grus, skifer)

Kulturlandskap

- Sikre særlig verneverdige tun og kulturlandskap
- Aktiv bruk av landbruksvirkemidler for å ivareta kulturminner i jordbrukslandskapet
- Tilrettelegging og skjøtsel av friområder som også ivaretar kulturminneverdier
- Ivareta viktige historiske elementer og strukturer i nye utbyggingsområder

Kulturminner som går ut av bruk

- Bevare et utvalg av kulturminner som representerer "tapte" næringer og aktiviteter
- Finne nye bruksområder til disse
- Gjennomføre bruksendringer og oppgraderinger uten at kulturminneverdien blir forringet

3.3 VIRKEMIDLER

Virkemidlene for den kommunale kulturminneforvaltningen faller i hovedsak i fem hovedgrupper:

1. Informasjon og rådgivning
2. Regulering
3. Retningslinjer/bestemmelser
4. Samarbeid
5. Tilskuddsordninger

I tillegg kommer fredning, som ikke kan gjennomføres av kommunen.

1. Informasjon og rådgivning

Informasjon er den videste gruppen av virkemidler som kan innebære en rekke forskjellige tiltak – og som potensielt sett kan nå flest målgrupper. Den rådgivningen som byantikvaren til daglig gir i bygge- og plansaker er i seg selv et informasjonstiltak. Temadelen og den planlagte nettversjonen av denne kulturminneplanen er også ment som to bidrag til å spre informasjon og øke kunnskapen om kulturminner i Stavanger. Andre mulige tiltak er foredragsvirksomhet, utarbeidelse av nettsider og brosjyrer til ulike målgrupper, som huseiere, gårdbrukere, håndverkere, produsenter, eiendomsめglere, osv, og samarbeid med pressen for å fremheve viktige saker og interesser.

2. Regulering

Reguleringsplaner styrer arealbruken og legger rammene for byutvikling og byggesaksbehandling. For kulturminnevernet er det derfor avgjørende å gi innspill når nye reguleringsplaner utarbeides. Innenfor trehusbyen er det et mål at de eksisterende bygningene i størst mulig grad tas vare på og tilbakeføres til sitt tidligere utseende. Den beste måten å sikre dette på, er å gi bebyggelsen et reguleringsmessig vern i form av hensynssoner. Hensynssoner gir hjemmel til å nekte riving og vedta restriktive reguleringsbestemmelser. Det er derfor nødvendig å bruke dette reguleringsformålet aktivt i trehusbyen. I tillegg er det verdifulle områder

(bebygde og ubebygde) utenfor trehusbyen, samt en del spredte enkeltobjekter, som bør bli hensynssoner i reguleringsplan.

Tilpasning av tilbygg og nybygg i etablerte områder gjennom styrt dimensjonering, form og materialbruk er også forhold som kan styres gjennom reguleringsbestemmelser.

I trehusbyen finnes det en del eldre reguleringsplaner som er i konflikt med intensjonen om bevaring, og som åpner for en uønsket utvikling. Disse planene bør revideres. Også en del eldre bevaringsplaner kan med fordel revideres med tanke på å justere bestemmelsene. Reguleringsbestemmelser vil alltid være gjenstand for fortolkning, men det er et mål at nye planer skal ha klare reguleringsbestemmelser som gir forutsigbarhet for tiltakshavere og som gjør byggesaksbehandlingen enklere.

3. Retningslinjer og bestemmelser

Retningslinjer og bestemmelser på kommuneplannivå kan brukes som et supplement til detaljplaner. De tidligere estetiske retningslinjene for trehusbyen er gitt med hjemmel i plan og bygningsloven (1985) § 74.2. Disse retningslinjene har vært et godt verktøy for å styre bygge- og reguleringssaker. De virkemidlene som den nye plan- og bygningsloven gir oss i form av generelle bestemmelser og retningslinjer til hensynssoner, forankres juridisk i kommuneplanens arealdel 2010-2025. Tidligere estetiske retningslinjer videreføres i denne planen i form av retningslinjer til en hensynssone.

4. Samarbeid med andre avdelinger, institusjoner, etc.

Mange kommunale avdelinger, samt andre institusjoner, selskaper og enkeltpersoner deler noen av kulturminnevernets arbeidsfelt og har andre virkemidler for å oppnå sine mål. Dette kan være for eksempel landbruksmyndighetene, kulturinstitusjoner og næringsdrivende som holder til i gamle bygninger. Det er opplagt at det lønner seg å samarbeide med slike instanser for å få et bredere spekter av muligheter til å nå felles mål.

5. Tilskudd

Kulturminnevern blir dessverre i mange sammenhenger oppfattet som et tapsprosjekt – det er ikke alltid det lønner seg økonomisk, og antikvark rehabilitering kan bety store merkostnader i et byggeprosjekt. Tilskudd til kulturverntiltak bidrar til å endre noe av dette negative bildet og virker i høy grad motiverende for privat kulturminnevern. Tilskuddsordninger gjør restriktive reguleringsplaner og retningslinjer mer akseptable for dem som skal følge dem, og fungerer dermed ofte som en døråpner for informasjon og samarbeid. Byantikvaren samarbeider allerede med landbrukskontoret om fordeling av midler til kulturverntiltak, og med Fortidsminneforeningen m.fl. om Verneprisen – men burde ha et eget tilskudd til denne typen tiltak (som den tidligere ”vernemillionen”).

6. Fredning

Kommunen kan ikke gå til fredning etter kulturminneloven, men kan fremme forslag om fredning til fylkeskommunen eller Riksantikvaren, som kan ta saken videre.

Kongsgård med bispekapellet og Stavanger domkirke i bakgrunnen

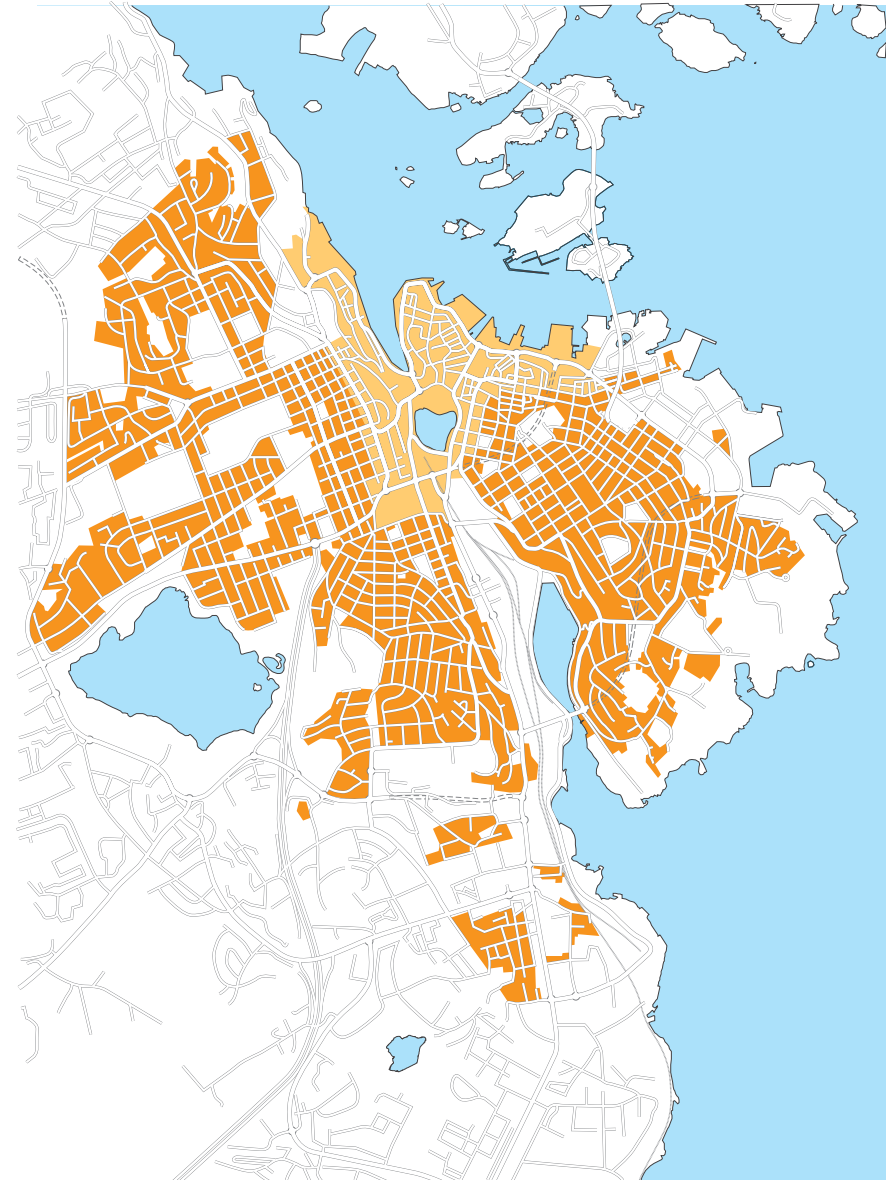
4: RETNINGSLINJER OG BESTEMMELSER

BESTEMMELSER FOR HENSYNSSONER BÅNDLEGGING ETTER KULTURMINNELOVEN (PBL § 11-8 D)

1. Områdene er fredet i henhold til vedtak gjort etter lov om kulturminner av 1978, jf §§ 4, 15 og 19, bygningsfredningsloven av 1920, og omfatter fornminner, bygninger og områder.
2. Det er ikke tillatt å utføre tiltak eller arbeid innenfor disse områdene uten tillatelse fra kulturminnemyndighetene, jf kulturminnelovens § 3 og § 8.

BESTEMMELSER OM VERDIFULLE KULTURLANDSKAP (LNF-OMRÅDER OG FRIOMRÅDER) (PBL § 11-9, PUNKT 6)

1. Bestemmelsene nedenfor gjelder: Kulturhistorisk verdifulle landskap, med høy konsentrasjon av spor etter tradisjonell landbruksdrift, som illustrert i kommunedelplan for kulturminner.
2. Opparbeidelsestiltak og skjøtsel skal tilpasses kulturlandskapsverdier som åkrer, slåtteeenger, beitemarker, lyngheier og lauvingslier, steingarder, bakkemurer, veier, stier og andre fysiske spor etter tradisjonell landbruksdrift.
3. Nybygg skal tilpasses landskap, topografi og eksisterende bebyggelse.
4. I vurdering av søknad om nydyrking, massefylling og bakkeplanering skal det tas hensyn til om denne vil endre eller forringe landskapskvalitetene i området.

Kart som viser trehusbyen

RETNINGSLINJER FOR HENSYNSSONER BEVARING AV KULTURMILJØ (PBL § 11-8 C)

Trehusbyen

1. Den kulturhistorisk verdifulle bebyggelsen skal søkes bevart og områdenes særpregede miljø skal sikres og videreutvikles.
2. Kvartalsstruktur, gateløp, parker, hageareal og verdifulle trær skal bevares.
3. Alle byggearbeider som berører bygningers utseende, herunder tak, skal byggemeldes. Som grunnlag for behandling skal det redegjøres for nødvendigheten av tiltakene. Det skal beskrives hvordan endringen forholder seg til bygningenes opprinnelige stiluttrykk og utseende. Forhold til nabobebyggelse skal framgå av situasjonsplan og fasadeoppriss.
4. Originale bygningselementer som vinduer, dører, gerikter, fasadekledning og taktekkingsmateriale, skal bare fornyes når disse ikke lenger tilfredsstiller rimelige tekniske krav, eller er så skadet at reparasjon er uaktuelt.
5. Ved nødvendig fornyelse skal bygningselementer tilpasses husets opprinnelige byggestil og materialbruk. Det gjelder særlig vindustyper, ytterdører, gerikter og annet fasadeutstyr, fasadekledning og taktekkingsmateriale.
6. Tilbygg skal tilpasses eksisterende bebyggelse og underordnes denne. Tilbygg kan gjerne gis en moderne utforming. Tilsvarende gjelder nybygg.
7. Ny altan eller veranda skal bare anlegges i tilknytning til hus hvor den inngår som et naturlig stilhistorisk element. Uteplasser bør primært arrangeres på bakkeplan.
8. Murer, gjerder, portstolper, utendørsbelysning og utvendig belegg skal med hensyn til utforming og materialvalg være i tråd med opprinnelig eller dominerende formtradisjon i området.

Kulturhistorisk havnelandskap

1. Innenfor hensynssonen skal minnene etter sjørelaterte næringer framstå som et sammenhengende lesbart historisk kulturmiljø.
2. Nye planer og tiltak innenfor området skal utformes slik at de viderefører tradisjonelle byggemetoder i bygg og anlegg tilknyttet det maritime miljøet, og sikrer sammenhengen mellom de ulike elementene i det kulturhistoriske havnelandskapet.

Utdyping av retningslinjene for trehusbyen

Under følger en utdyping av retningslinjene for trehusbyen. Tallene refererer til punktene på forrige side.

1) For å bevare den sammenhengende, eldre trehusbebyggelsen, gis det som hovedregel ikke tillatelse til å rive trehus innenfor trehusbyen. Også murhus av kulturhistorisk interesse skal lengst mulig bevares.

Det autentiske miljøet skal bevares. Gateløpenes særpreg og karakter skal opprettholdes. Hager, inkludert gjerder, porter og hekker, skal bevares. Nye gjerder og porter skal ha en tradisjonell utforming i tråd med strøkets karakter.

2) Hager skal ikke legges under fast dekke og gjøres om til parkeringsplasser. Det skal ikke være mer enn én innkjørsel pr. tomt, og innkjørselen kan bare dekke en mindre del av tomten.

Bylandskapet former bebyggelsesmønsteret og gir gateløpene karakter

Hager, gjerder og porter er vesentlige for trehusbyens karakter. Hager skal ikke legges under fast dekke

Hver gate har sitt særpreg. Dette særpreg skal bevares

3) Ved tilbakeføring av fasade til sikker tidligere dokumentert utførelse gjelder ikke krav om byggemelding. Dokumentasjonen bør i forkant sjekkes med byggesaksjef eller byantikvar.

4) Det anbefales å reparere og ev. oppgradere dører og vinduer (med varevinduer) fremfor å skifte dem ut. Gamle vinduer, dører og kledning er oftest av utmerket kvalitet og kan, med jevnlig vedlikehold, holde mye mer enn hundre år. Treet som ble brukt til slike bygningsdeler før, ble nøye utvalgt. Nye bygningsdeler har vesentlig kortere levetid.

5) Opprettholdelse av eller tilbakeføring til husets opprinnelige byggestil er hovedregelen. I noen tilfeller der bygninger har fått en arkitektonisk gjennomført ny utforming, for eksempel i funksjoperioden, kan det være aktuelt å beholde og tilbakeføre til denne.

Vinduer skal være av tre og ha korrekt utførelse med tanke på dimensjoner og proporsjoner i lysåpninger og rammeverk. Der det tidligere er brukt støpejernsvinduer (fabrikker, verksteder, fjøs, uthus) skal det fremdeles brukes støpejernsvinduer eller tilstrebes et tilsvarende uttrykk.

Over: Norem Baade, Kirkegata. Dette huset er fra 1840 og var opprinnelig i empirestil, som de fleste andre hus i bykjernen. Fasaden ble modernisert i funksjonalistisk stil i 1930-årene og kledd med svart, herdet glass i 1958. Stilendringen er her så gjennomført og har så god kvalitet at den bør beholdes

Under: To nye empirevinduer. Begge har riktig ruteinndeling og riktige formater, men til venstre er det brukt isolerglass festet med glasslister, derfor er rammene og srossene for tykke. Også listverk og hengsler har fått et forenklet, moderne preg. Vinduet til høyre er korrekt utformet

Ytterdører skal være av heltre, og skal utføres som kopi av original dør, med samme slagretning (vanligvis innover).

Kledning og listverk skal ha samme dimensjoner og profil som opprinnelig, og skal fortrinnsvis være av høvlet virke. Listverk skal være av høvlet virke.

Taktekkingsmaterialet skal være det samme som opprinnelig. Ved bruk av teglpanner må det brukes samme type som tidligere, med hensyn til farge, overflatebehandling og utforming (enkeltkrum, flat, falset, osv). Alternativer kan vurderes der det er vanskelig å skaffe samme pannetype som den opprinnelige.

De tre første pannetypene kan ikke erstatte hverandre, og ingen av dem kan byttes ut med betongpanner (nederst th.).

Nye, masseproduserte dører i pressmasse og andre materialer representerer en forflatning i forhold til tradisjonelle tredører med ramtre og fyllinger med en utforming tilpasset husets stil.

Gammel kledning bør lengst mulig beholdes, som i bildet th., og ikke skiftes ut i sin helhet, som i bildet tv. Fra gammelt av var all kledning høvlet, som th. Uhøvlet kledning bør unngås.

6) Tilbygg og nybygg skal tilpasses først og fremst gjennom dimensjonering og form. Mindre tilbygg på husets hovedkropp (kvistoppbygg, inngangsparti, mindre utvidelser) skal som hovedregel bygge videre på den eksisterende bygningens formspråk.

7) Balkonger, altaner og verandaer må forholde seg til husets byggestil, de skal ikke være større enn det den opprinnelige byggestilen åpner for, og de må ikke virke skjemmende på huset. Noen stilretninger, som sveitserstilen og funksjonalismen, åpner naturlig for balkonger og altaner. Andre, som empirestilen, gjør det ikke. Dette tas med i vurderingen av søknader om balkonger og altaner.

8) I de eldste delene av trehusbyen vil skiferheller, plankegjerdet og natursteinsmurer være enerådende. I bebyggelsen fra etter 1900 er bildet mer variert. Støpte dekker og asfalt er ikke tillatt.

*Hager skal ikke legges under betong eller annet fast dekke.
Heller ikke gårdsrom skal støpes ned på denne måten.*

Balkonger og altaner må passe til husets byggestil (under) og plasseres slik at de ikke virker skjemmende på helheten i fasaden. Løsninger som den til høyre skal unngås.

Nederst t.h.: I gårdsrom i eldre bebyggelse skal det brukes naturmaterialer

Øvre Strandgate

DEL 2
KULTURMINNEVERNET

KULTURMINNEVERN - HVA ER DET OG HVORFOR GJØR VI DET?

I kulturminneloven er begrepet kulturminne definert slik:

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til (kulturminneloven § 2, 1. ledd).

Lovens formålsparagraf lyder:

Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart skal vernes både som en del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet (kulturminneloven § 1,1. og 2. ledd).

Formålet med kulturminnevern er altså å ta vare på sporene etter fortidens og nåtidens menneskelige virksomhet. Som formålsparagrafen over antyder, finnes det mange grunner til å gjøre dette.

- Kulturminner gir *kunnskap* om tidsepoker som ikke har etterlatt seg skriftlige kilder. Som konkrete og håndfaste overleveringer utfyller de også kunnskapen vår om den nære fortiden. Kunnskapen er tilgjengelig både for vitenskapen og for folk flest.
- Møter med kulturminner kan gi store *opplevelser* fordi de representerer en tidsreise, et ubrutt bindeledd til en annen tid, kultur og estetikk.
- Kulturminnene setter vår egen samtid og framtid i *perspektiv*.
- Kulturminner bidrar til å gi steder *identitet og egenart*, og de er nyttige for å oppnå sammensatte og interessante omgivelser.

- De motvirker den steriliteten som lett oppstår i områder der alt er helt nytt. Områder med spesielle kulturminner og kulturmiljøer er av alle grunnene nevnt over ofte populære reiselivsmål.
- Mange kulturminner og kulturmiljøer genererer *verdiskaping* gjennom for eksempel turisme, eller fordi de er bygninger, anlegg og landskap som er i bruk og har en økonomisk betydning som boliger, næringsbygg, institusjoner, jordbruksland osv.
- Gjenbruk av bygninger, anlegg og andre kulturminner er heldig sett fra et *ressurs- og miljøperspektiv*.

Kulturminner er *ikke fornybare miljøressurser* som må forvaltes med samme omtanke som ikke fornybare naturressurser

HVA SKAL VERNES?

Det er naturligvis utopisk å forestille seg at absolutt alt som er menneskeskapt kan tas vare på, og ønskelig er det heller ikke. Utfordringen ligger i å avgjøre hva som kan og skal bevares og hva som ikke skal – hva som er verneverdig og hva som ikke er.

Den norske kulturminnepolitikken påvirkes av internasjonal kulturminnepolitikk, først og fremst av FN ved UNESCO, men også av EU. Norge har bl.a. ratifisert UNESCOs konvensjon for bevaring av verdens kultur- og naturarv, som gir landet forpliktelser innenfor kulturminnevern og naturvern, også ut over å ta vare på de sju stedene i Norge som til nå er innskrevet på den berømte verdensarvlisten.

I Norge legges grunnlaget for den nasjonale kulturminnepolitikken i offentlige utredninger, stortingsmeldinger og lovverk. De siste nasjonale dokumentene på området er NOU 2002: 1 *Fortid former framtid* og Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005): *Leve med kulturminner*. De nasjonale føringene bearbeides og tilpasses i regionale og lokale kulturminneplaner og andre typer planer.

Synet på hva som er verneverdig endrer seg med tiden. I det moderne kulturminnevernets barndom tidlig på 1800-tallet, var det bare fornminner og middelalderbygninger som ble ansett som verneverdige. Da bygningsfredningsloven ble vedtatt her i landet i 1920, var det for det meste gamle storgårder og embedsmannshus som ble fredet. Utover på 1900-tallet har det, i takt med de akselererende samfunnsendringene, vokst frem en bevissthet om at også nyere kulturminner kan være verneverdige. Det har også blitt allmenn enighet om at det er viktig å bevare noen spor etter alle samfunnslag, ikke bare etter de velstående klassene.

Ved vurdering av verneverdi brukes ofte standardiserte sett med verdikriterier. De vanligste verdiene er listet opp under og er nøyere forklart på de påfølgende sidene:

Ingenting varer evig – ikke alt kan bevares

Kunnskapsverdi
Opplevelsesverdi
Alder
Autentisitet
Arkitektonisk, kunstnerisk eller håndverksmessig verdi
Sjeldenhet
Miljøverdi
Symbolverdi
Identitetsverdi
Økonomisk verdi og/eller bruksverdi
Bærekraft

Kulturminnenes verdi kan vurderes med slike kriterier som rettesnor og beskrives gjennom dem, men selve vurderingen er likevel avhengig av et faglig skjønn hos den som benytter kriteriene.

Den offisielle norske vernepolitikken går i dag ut på at staten gjennom *fredning* skal ta spesielt godt vare på et utvalg av kulturminner av nasjonal verdi som kan dokumentere hele landets historie og utvikling og som er mest mulig representativt – det skal dekke inn alle tider, geografiske områder, samfunnslag, minoriteter, næringsveier, yrkesgrupper osv.

I tillegg er det et mål at et stort antall kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på lokalt, enten gjennom *verneplaner* (reguleringsmessig vern) eller uten vernevedtak, gjennom en fornuftig *ressursforvaltning* og *privat innsats* (vern gjennom bruk).

KRITERIER FOR VURDERING AV KULTURMINNERS VERDI

Under følger en utdypning av de vanligste kriteriene for vurdering av verneverdi slik de gjengis med mindre variasjoner i diverse statlige utgivelser. Riksantikvarens brosjyre *Leve med kulturminner* fra 2005, har kanskje den mest oppdaterte "autoriserte" gjennomgangen av disse delverdiene.

I *Leve med kulturminner* er kunnskaps-, opplevelses- og bruksverdi beskrevet som overordnede verdier som de andre verdiene kan sorteres inn under. Dette oppfatter vi som bare delvis riktig – autentisitet kan for eksempel like gjerne være en opplevelsesverdi som en kunnskapsverdi. Vi har derfor valgt ikke å gjenta denne overordnede inndelingen. I *Leve med kulturminner* er kriteriet alder utelatt, sannsynligvis fordi alder ikke lenger blir ansett som like viktig som tidligere, siden det nå er større bevissthet om at vi må ta vare på kulturminner fra alle tider. Også kriteriet sjeldenhet er utelatt. Vi synes likevel høy alder og sjeldenhet er egenverdier og har valgt å ta med disse.

Ofte representerer de mest verdifulle kulturminnene mange delverdier, men noen har kanskje bare én eller to typer verdi, som de til gjengjeld scorer svært høyt på. Verdivurderingen må bygge på et helhetsbilde og faglig skjønn.

Opplevelsesverdi

Noen kulturminner gjør sterkt inntrykk fordi de ligger flott til, er vakre eller uvanlige, gir et godt tidsbilde eller har en spesiell historie å fortelle. Noen gir også mulighet for hyggelige eller spennende aktiviteter.

Kunnskapsverdi

Noen kulturminner er spesielt godt egnet til å lære oss noe om eldre tiders ressursbruk, håndverksteknikker, materialtyper, tenkemåter, levemåter, samfunnsliv, osv.

Interiør, Breidablick

Alder

De eldste kulturminnene er verdifulle fordi de er sjeldne, og fordi de stammer fra perioder som har etterlatt seg lite skriftlig eller visuell dokumentasjon. Dette er bakgrunnen for at alle faste kulturminner fra før 1537 og alle stående bygninger fra før 1650 er automatisk fredet. Tidligere la man også vekt på at alderen skulle være synlig, altså at man lett skulle kunne se at bygningen var gammel. Dette har man gått mer bort fra, men det henger sammen med det neste verdikriteriet

Autentisitet

Kort forklart kan man likestille dette begrepet med ekthet og opprinnelighet. Jo mer uendret og original en bygning er, desto mer verdifull er den, ikke minst hvis den er gammel. Jo flere deler som er skiftet ut på en bygning desto mindre er dens autentisitetsverdi, særlig hvis de

originale delene er erstattet med deler i ny utforming og i nye typer materialer. Autentisitet behøver likevel ikke være direkte knyttet til opprinnelig materiale. Særlig når det gjelder trebygninger, har man blitt mer villig til å snakke om autentisitet også knyttet til håndverksmetoder og materialbruk.

Arkitektonisk, kunstnerisk eller håndverksmessig verdi

Noen gjenstander, bygninger og anlegg er verdifulle fordi de er spesielt vakre, påkostet eller godt utført, eller er spesielt fine representanter for en bestemt stilart.

Sjeldenhet/representativitet

Dette er en kompleks kategori. Utgangspunktet er at sjeldne bygninger er verdifulle. Dette gjelder enten de alltid har vært sjeldne, eller de er representanter for bygningstyper som har vært vanlige før, men som med tiden har blitt sjeldne. Noen ganger kan også en stor mengde bygninger ha sjeldenhetsverdi – for eksempel de mange hundre røykstovene på Voss eller de flere tusen trehusene sentralt i Stavanger. Sjeldenheten kommer da av at det er uvanlig med en slik stor samling av en bestemt bygningstype, og dette gjør at hver enkelt bygning innenfor gruppen kan ha høy verdi til og med hvis de som enkeltobjekter er relativt uinteressante. Dette henger også sammen med det neste verdikriteriet:

Miljøverdi

Miljøverdi kan betegne et enkeltobjekts betydning for omgivelsene eller den samlede verdien av et helhetlig miljø. Noen kulturminner har stor positiv innvirkning på det omkringliggende miljøet. Andre har kanskje ikke så høy verdi som enkeltstående objekter, men er allikevel verdifulle fordi de utgjør eller inngår i en helhet, et miljø. Et godt bevart gårdstun der alle husene er intakte, kan for eksempel ha høy verdi selv om ingen av husene er veldig gamle eller spesielle hver for seg. Miljøverdi i denne betydningen har blitt vektlagt mer de siste 20-30 årene både som et kriterium for verneverdi og som et argument mot ødeleggelse av området rundt allerede vernede, enkeltstående kulturminner. Man har blitt mer og mer klar over at det har liten hensikt å ta vare på et verdifullt kulturminne hvis hele sammenhengen det står i blir endret.

Symbolverdi

Kulturminner kan ha høy verdi fordi de har en helt spesiell plass i folks bevissthet. Det kan være monumenter eller bygninger som knyttes til en bestemt person eller hendelse (kalles noen ganger anekdoteverdi), eller til en tradisjon, idé eller forestilling: Stortinget symboliserer demokratiet, Eidsvoll-bygningen symboliserer Grunnloven osv. Som kulturminner med symbolverdi regnes også rene naturformasjoner som ikke er menneskeskapt, men som har blitt tillagt en kulturell betydning gjennom sagn og historier. Her er det strengt tatt det symbolske innholdet som er selve kulturminnet.

Identitetsverdi

Noen kulturminner, ofte slike som ligger spesielt synlig til eller har/har hatt en sentral plass i samfunnslivet, blir bærere av et steds identitet. Dette kan gjøre dem svært verdifulle lokalt selv om de ikke nødvendigvis er enestående som objekter.

Økonomisk verdi og/eller bruksverdi

Dette kriteriet har også kommet sterkere inn i de senere år gjennom en bevisstgjøring om at den eksisterende bygningsmassen representerer store økonomiske og bruksmessige verdier, og at mange kulturminner også genererer verdiskapning. Dette er riktignok vanskelig målbart, blant annet siden pengene som regel går til reiselivsbedrifter og butikker, og ikke til eierne av kulturminnene.

Bærekraft

Gjenbruk er miljømessig bedre enn bruk-og-kast, og det er derfor negativt for miljøet å rive en bygning som kan gjenbrukes. I likhet med bruksverdi er en slik økologisk gevinst ved gjenbruk av bygninger ikke i og for seg en kulturminneverdi, men snarere en annen type begrunnelse for bevaring. Kulturminner, og da spesielt kulturlandskap, kan imidlertid også ha direkte miljømessige og økologiske aspekter. Velholdt kulturlandskap er en forutsetning for mange plante- og dyrearter, og bevaring av slike landskap bidrar dermed til å opprettholde et biologisk mangfold.

DEN OFFENTLIGE KULTURMINNEFORVALTNINGEN

Den offentlige kulturminneforvaltningen utarbeider lovverket og vernepolitikken, gjør frednings- og vernevedtak, håndhever disse, gir råd og veiledning og fordeler ulike tilskudd. Her følger en kortfattet oversikt over den offentlige kulturminneforvaltningen i Norge.

Miljøverndepartementet har det overordnede ansvaret for kulturminnevernet. Plasseringen i dette departementet gjenspeiler en bevissthet om at kulturminner er en ikke-fornybar miljøressurs.

Riksantikvaren er det nasjonale fagdirektoratet for kulturminnevern og er Miljøverndepartementets rådgivende og utøvende instans innenfor dette fagfeltet. De vedtar fredninger og utformer den nasjonale kulturminnepolitikken. De har også mulighet for å reise innsigelse mot kommunale og private planer med utgangspunkt i konflikter med kulturminneinteresser av nasjonal verdi.

Fylkeskommunene har det regionale ansvaret for kulturminnevernet (ofte organisert under en fylkeskonservator). Fylkeskommunenes ansvar inkluderer noen delegerte, statlige oppgaver knyttet til kulturminneloven. De forvalter de fredede bygningene og utformer den regionale kulturminnepolitikken. De har også mulighet for å reise innsigelse mot kommunale og private planer med utgangspunkt bl.a. i konflikter med kulturminneinteresser av nasjonal eller regional verdi.

Kommunene har i den praktiske hverdagen det største ansvaret for det offentlige kulturminnevernet. Svært mange kulturminners skjebne avgjøres gjennom reguleringsplaner og byggesaker, der de enten reguleres bort eller inngår i planen, rives, endres eller bevares. Fylkeskommunen og i noen tilfeller Riksantikvaren er høringsinstanser i reguleringssaker, men kommunen har det største ansvaret for at kulturminner ivaretas i plansammenheng og i byggesaker. Mange kommuner har begrenset kompetanse på kulturminnevern, men i større kommuner er det ofte en kulturvernleder, og i de største byene, som Stavanger, er det tradisjon

for å ha et byantikvarkontor med et spesielt ansvar for det kommunale kulturminnevernet. Byantikvaren er en intern hørings- og rådgivningsinstans i kommunen, og en faginstans der kommunens innbyggere kan henvende seg med spørsmål om kulturminnevern.

I tillegg til de offentlige forvaltningsorganene, har også noen *museer* offisielle oppgaver i den norske kulturminneforvaltningen. I Stavanger er dette Arkeologisk museum og Museum Stavanger (MUST) ved Sjøfartsmuseet.

De fleste museer, også de som ikke har en offisiell rolle i den offentlige kulturminneforvaltningen, arbeider med å ta vare på, dokumentere og spre kunnskap om ulike deler av kulturarven. I Stavanger er Museum Stavanger og Norsk Oljemuseum særlig viktige aktører innenfor kulturminnevernet.

Helleristningfeltet på Fluberget, et automatisk fredet kulturminne

HVEM GJØR HVA I STAVANGERS KULTURMINNEVERN

Byantikvaren	<ul style="list-style-type: none">- utformer i samarbeid med andre avdelinger og kommunepolitikere kommunens kulturminnepolitikk på grunnlag av nasjonale og regionale føringer og egne prioriteringer- er intern høringsinstans i kommunens plansaker, samt i byggesaker, bl.a. i områder regulert til spesialområde bevaring- gir råd og veiledning til private huseiere i kommunen- samarbeider med fylkeskommunen bl.a. om oppstart av nye fredningssaker	Arkeologisk museum	<ul style="list-style-type: none">- gjør utgravninger av automatisk fredede kulturminner hvis det er nødvendig med ytterligere undersøkelser etter fylkeskommunens feltarbeid (se over), eller hvis et område med fornminner blir frigitt for utbygging- gir, på samme måte som fylkeskommunen, innspill til Riksantikvaren ved spørsmål om dispensasjon fra fredninger av automatisk fredede kulturminner- tar imot løsfunn fra publikum og arkeologer- forsker på utgravningsfunnene- formidler kunnskap om landsdelens arkeologi gjennom utstillinger og annet
Rogaland fylkeskommune	<ul style="list-style-type: none">- utformer den regionale kulturminnepolitikken basert på nasjonale føringer og egne prioriteringer- er høringsinstans for kommunale plansaker inkludert dispensasjonssaker. Kan reise innsigelse mot planer med grunnlag i konflikt med viktige kulturminneinteresser- gjør feltundersøkelser for å avdekke evt. konflikt med ukjente automatisk fredede kulturminner under arbeid med reguleringsplaner- gir innspill til Riksantikvaren ved spørsmål om dispensasjon fra fredninger av automatisk fredede kulturminner- har dispensasjonsmyndighet for vedtaksfredninger- kan gå til midlertidig fredning etter lov om kulturminner § 22- har et særlig ansvar for å starte opp fredningssaker- er høringsinstans i noen saker som gjelder kirkebygninger	Sjøfartsmuseet	<ul style="list-style-type: none">- er høringsinstans for kommunale plansaker, inkludert dispensasjonssaker, når disse omfatter områder i vann- gjør feltundersøkelser (ofte dykking) i planområder i vann for å avdekke konflikter med maritime kulturminner- gir innspill til Riksantikvaren ved spørsmål om dispensasjon fra fredninger av kulturminner under vann- gjennomfører utgravninger av kulturminner under vann dersom det er nødvendig med ytterligere undersøkelser etter et feltarbeid, eller hvis kulturminnet blir frigitt (dispensasjon fra fredningen)- tar imot løsfunn fra publikum og marinarknologer og magasinerer dem eller stiller dem ut- forsker på funnene

- Riksantikvaren
- er Miljøverndepartementets rådgivende og utøvende organ for kulturminnevern
 - er med på å utforme den nasjonale kulturminnepolitikken basert på internasjonale føringer og egne prioriteringer
 - driver med kursvirksomhet for og koordinering av de underliggende nivåene, setter i gang nasjonale prosjekter
 - kan tre inn som høringsinstans i kommunale planer som berører viktige kulturminneinteresser, og kan reise innsigelse i slike saker
 - vedtar fredninger etter Lov om kulturminner § 15 (bygninger og anlegg) og § 19 (området rundt et fredet kulturminne)
 - kan gå til midlertidig fredning etter lov om kulturminner § 22
 - har dispensasjonsmyndighet for automatisk fredede kulturminner
 - er klageinstans ved dispensasjonsbehandling knyttet til vedtaksfredede kulturminner (som gjøres i fylkeskommunen)
 - er ansvarlig for forvaltningen av listeførte kirker
- Miljøvern-
departementet
- er ansvarlig for den overordnede nasjonale kulturminnepolitikken
 - er klageinstans i fredningssaker vedtatt av Riksantikvaren og ved Riksantikvarens dispensasjonsbehandling knyttet til fornminner
 - foreslår nye kandidater til UNESCOs verdensarvliste
- Kongen i statsråd
- vedtar kulturmiljøfredninger (kulturminneloven § 20). Til nå ikke gjort i Stavanger kommune

T.v.: Rosenberggata 76

JURIDISKE VIRKEMIDLER

I Norge finnes det to muligheter til å gi kulturminner et *juridisk* vern: fredning og reguleringsmessig vern.

1. Fredning

Med hjemmel i *lov om kulturminner* kan man frede kulturminner. Fredning er det sterkeste vernet man kan gi et kulturminne i Norge, og det innebærer grovt sagt et strengt rivings-, fjernings- og endringsforbud.

I kraft av lov om kulturminner er alle faste kulturminner fra før 1537 (reformasjonen) *automatisk* fredet. Det samme gjelder alle stående bygninger fra før 1650.

Dessuten er sunkne båter og samiske bygninger og anlegg på over 100 år automatisk fredet.

Jelsagata 49, arkitekt Øgreid 1910, – et vedtaksfredet hus i Stavanger

Lov om kulturminner gir også anledning til å frede yngre bygninger og anlegg som er av nasjonal verdi. Dette kalles fredning etter vedtak/*vedtaksfredning* og krever en relativt omfattende formell prosess med oppstartmelding og offentlig høring.

Riksantikvaren vedtar fredninger, mens Miljøverndepartementet er klageinstans. Det er ofte fylkeskommunen som utarbeider fredningssakene. Rette myndighet kan gi dispensasjoner til mindre vesentlige endringer av fredede kulturminner. Dette er i hovedsak fylkeskommunen for vedtaksfredede og Riksantikvaren for automatisk fredede kulturminner.

2. Reguleringsmessig vern

Plan- og bygningsloven gir adgang til å regulere verneverdige bygninger, anlegg eller områder til bevaringsformål i en reguleringsplan. Bevaringsformålet kommer i tillegg til bruksformålet i planen. I planloven som gjaldt frem til juli 2009 heter dette "spesialområde - områder med bygninger og anlegg som på grunn av historisk, antikvarisk eller annen kulturell verdi skal bevares". I dagligtale kalles det *spesialområde bevaring*. I plan- og bygningsloven av 2008 er dette begrepet byttet ut med *hensynssoner*. I denne kulturminneplanen brukes betegnelsen reguleringsmessig vern om begge disse begrepene.

Reguleringsmessig vern innebærer et generelt endrings- og rivningsforbud. Oftest vil det være strengere reguleringsbestemmelser enn ellers. Mindre tiltak, som i andre områder ikke krever byggesøknad, kan være søknadspliktige, og planbestemmelsene kan for eksempel stille krav til materialbruk og angi hvordan rehabilitering og vedlikehold skal utføres. I motsetning til fredning gjaldt spesialområde bevaring bare bygningers eksteriør og konstruksjon, ikke interiøret. Med den nye plan- og bygningsloven er det gitt mulighet til å verne fast interiør. Generelt er kravene til materialbruk og behandling noe mindre strenge enn ved fredning.

Det er bystyret som vedtar reguleringsmessig vern, som håndhever reguleringsplanen, og som ev. dispenserer fra den eller opphever den.

I tillegg åpner *plan- og bygningsloven* for å utarbeide tematiske kommunedelplaner med bestemmelser og retningslinjer, som denne kulturminneplanen.

De fleste kulturminner blir aldri underlagt noe juridisk vern, men det offentlige bidrar likevel til bevaring av kulturminner som ikke har en juridisk vernestatus. Dette skjer bl.a. gjennom ordinær byggesaks- og planbehandling, gjennom opplysning, veiledning og tilskuddsfordeling.

T.h. Gamle Stavanger, bebyggelsen på Straen var det første regulerte verneområdet i Stavanger

Vern gjennom plan, her: spesialområde bevaring, vises med skravur i plankartet.

DET FRIVILLIGE KULTURMINNEVERNET

Det offentlige skaper et rammeverk for kulturminnevernet. Selve det *praktiske* kulturminnevernet – restaurering, skjøtsel og vedlikehold – utøves for det meste av private eiere, brukere, håndverkere og frivillige lag og organisasjoner. Eksempler på sistnevnte er Fortidsminneforeningen, lokale velforeninger og historielag, samt lokale (kulturhistoriske) museer.

Fortidsminneforeningen

Foreningen til Norske Fortidsmindesmerkens Bevaring, som den egentlig heter, er den eldste av de frivillige organisasjonene som jobber med kulturminnevern i Norge, og den ble startet opp lenge før det fantes noe offentlig kulturminnevern i landet. Den ble stiftet i 1844 av norske kunstnere og arkitekter. Foreningen er en av landets eldste frivillige organisasjoner, og skal etter eget utsagn være verdens eldste landsdekkende frivillige organisasjon som fortsatt er i drift. Rogalandsavdelingen av foreningen engasjerer seg i vernesaker lokalt, arrangerer møter og utflukter, gir ut publikasjoner og har en offisiell rolle som høringsinstans i en rekke saker som angår kulturminneverdier.

Andre aktører

I Stavanger er det også en rekke andre foreninger som jobber med ulike sider av kulturminnevernet:

Byhistorisk forening

Foreningen Gamle Stavanger

Rygja kystlag

Engøyholmen kystkultursenter

Naturvernforbundet

Historielag i flere bydeler

Som en naturlig del av arbeidet med å spre kunnskap om og interesse for by- og bydelshistorie, bygningskultur, fartøyvern og kulturlandskapspleie, engasjerer mange av disse enhetene seg også i aktuelle saker som angår kulturminnevernet, som riving, bygging og omregulering.

Engøyholmen kystkultursenter

De frivillige foreningene arbeider for det meste uavhengig av det offentlige kulturminnevernet, men målene er langt på vei de samme, og virksomhetene utfyller og støtter opp om hverandre.

De aller fleste som arbeider med kulturminnevern er likevel uorganisert. Det er huseierne og gårdbrukerne som bruker og vedlikeholder sine eiendommer og tar vare på dem, og det er håndverkere som hjelper dem med dette. Uten all den private innsatsen som blir lagt ned i vedlikehold av private eiere hvert eneste år, er lovverk og gode intensjoner fra det offentlige side lite verdt. Det er de små tingene som hver enkelt eier og hver enkelt snekker gjør "riktig" - eller "galt" - som er avgjørende. Derfor arbeider både det offentlige og det frivillige kulturminnevernet med å spre kunnskap om og engasjement i kulturminnevern til flest mulig.

REHABILITERING OG RESTAURERING

Restaurering er kulturminnevern i praksis. Ved alt arbeid på eldre hus gjelder som en hovedregel:

Skift ikke mer enn det som er absolutt nødvendig.

Dersom en holder seg til denne regelen, kan mange penger spares, og huset kan beholde mest mulig av sitt opprinnelige utstyr. Dette bidrar til at huset framstår som ekte. Erfaringer viser at gamle bygningselementer som utvendig panel, vinduer, dører og takpanner ofte er av bedre kvalitet enn nyinnkjøpte materialer.

Følgende veiledning er et lett omarbeidet utdrag av en artikkel skrevet av byggesakssjef Paul A. Paulsen.

FOREBEREDELSE OG ANALYSE

Før man går i gang med hammer og brekkjern, anbefales en grundig registrering av bygningens tekniske egenskaper/tilstand, planløsning, og estetiske kvaliteter. Søk hjelp hos fagkyndige om nødvendig.

Teknisk tilstand

Bedømmelse av konstruksjonens tekniske tilstand kan være vanskelig for en uøvd. Noen ganger kan et hus som ser ut til å være i rimelig grei stand, ha skjulte skader. Men like ofte kan manglende vedlikehold fortone seg som en alvorlig skade, mens det i virkeligheten bare er litt flikking og et malingsstrøk som skal til. Fundament, grunnmur og tak er de viktigste områdene. Hvis fundamentet er godt og taket er tett, er mye gjort. Se etter fukt og lekkasjeskader på loft, og etter setningsskader/sprekker og fukt i kjelleren.

Setningsskader i eldre hus er ofte av eldre dato og er ferdig utviklet - vanligvis utgjør de ingen fare for huset lenger.

Når det gjelder fukt i kjeller, er det normalt med en liten fuktvandring gjennom muren. Saltutslag innvendig er et tegn på dette. Det er ikke farlig, men gir en indikasjon på at en skal være oppmerksom. Beholder en vegg utildekket som kjellervegg er det ingen fare. Veggene behandles med sement/kalkprodukter, og det må være god ventilasjon. Mugglukt eller soppvekst er tegn på at kjelleren er for fuktig, eller er behandlet på feil måte (innvendig kledning eller lignende).

Planløsning

Planløsning vil si antall rom, deres størrelse og innbyrdes plassering. Her må beboernes behov og ønsker for sin boplassing veies opp mot de mulighetene som ligger innbygget i huset.

Før man går i gang med den store «motorsagmassakren», er det smart å gi huset en sjanse. Lev med det en tid. Mange begynner da å sette pris på kvalitetene som ligger den opprinnelige planløsningens indre logikk, og oppdager at den har fordeler som de ikke så med det samme. Det ligger også økonomi i dette. Flytting av vegger eller trapper kan bli en kostbar affære.

Estetiske kvaliteter

Husets estetiske kvaliteter ligger i dets plassering i landskapet, nabola- get og på tomten, i dets proporsjoner og materialer, og i dets arkitektur og stilpreg. Stilen bestemmer alt fra husets hovedform og formspråk med dører og vinduer, og ned til detaljer som listverk, beslag, material- bruk etc.

Husk at bygningens ytre også tilhører fellesskapet. Det er derfor ikke li- kegyldig hvordan du forandrer husets utseende. Eventuelle tilbygg eller fasadeendringer må ikke virke skjemmende på huset eller nabolaget, og slike endringer krever byggesøknad.

En hovedregel bør være at en ikke skifter ut bygningsdeler eller snek- keridetalljer med en ny kopi før en er sikker på

- 1) At det er nødvendig
- 2) At det er riktig.

Under 1 bør en tenke over den håndverksmessige verdien som ligger i de gamle snekkerdetaljene. Prøv for eksempel å innhente pris på en kopi av din gamle, fine ytterdør med speilfillinger og utskjæringer. Du vil oppdage at det er mange ting du kan få gjort for de pengene.

Under 2 bør en forsikre seg om at de nye bygningsdelene man anskaffer seg, enten det er vinduer, listverk eller kledning, faktisk er korrekte kopier av originalen, og ikke av bygningsdeler som er endret en gang tidligere. Har man ikke bilder eller tegninger av huset slik det så ut før, kan man være heldig å finne dette i byggesaksarkivet (via kommunens servicetorg). Hvis ikke, kan byantikvaren hjelpe med rekonstruksjonsforslag.

Ikke fjern mer enn absolutt nødvendig av innvendige detaljer heller. Tapetene havner for eksempel ofte i en container de første dagene etter at en har anskaffet seg nytt hus. Men tapetene er kulturhistoriske skatter som kan fortelle om tidenes skiftene moter og farger, og om tidligere beboeres smak og økonomi. La dem stå på veggen, eller, om det er umulig, skjær av et stykke fra gulv til tak og ta vare på det som dokumentasjon.

PLANLEGGING

Neste fase er planlegging. Det er viktig å ha en samlet plan over alle arbeider som skal gjøres, og i hvilken rekkefølge de skal tas. Det vil som regel være fornuftig å søke kontakt med en fagkyndig i denne fasen, slik at man ikke begynner i feil ende.

PRAKTISK GJENNOMFØRING

Til slutt noen stikkordsmessige råd om behandlingen av bygningens enkelte deler.

Grunnmur og kjeller

Dersom en vil isolere/innrede rom i kjelleren må en være 100 % sikker på at muren er tørr. Utvendig drenering og grunnmursbehandling er en forutsetning i slike tilfeller.

Tak

Takets hovedelementer er konstruksjon, form og tekkingsmateriale.

Form og tekkingsmateriale fulgte tidenes skiftende moter og stilretninger og er knyttet sammen med husets øvrige utforming.

Konstruktivt er taket husets viktigste beskyttelse mot ytre klimapåkjenninger. Taktekkingen er her avgjørende. I dag er det undertaket; papp eller sutaksplater, som holder taket tørt, og det er derfor ikke avgjørende at den ytre taktekkingen (pannene) er helt tett. Derfor er det fullt mulig å bruke gamle takpanner om igjen.

Råd for utbedring av taket:

- Eldre hus skal ha samme taktekkingsmateriale som opprinnelig. Behold original ytre tekking - sorter ut det som er skadet og legg det gjenværende på den mest iøynefallende siden - velg samme materiale på den andre siden.
- Legg et skikkelig undertak

Bytt ikke til «finere» taktekking enn det huset har hatt, og bytt ikke fra skifer til tegl. Betongpanner er ikke lenger tillatt i trehusbyen, unntatt på nyere hus som er bygd med slike tak.

Piper

Pipen er en viktig del av fasaden. De bør ikke fjernes selv om huset ikke har ildsteder i bruk. Piper vedlikeholdes ved å pusses utvendig. Lekker det rundt pipen, kan det være nødvendig med et nytt blybeslag rundt pipefoten. Beslaget slisses inn i pussen på pipen, og det pusses utenpå. Om nødvendig for brannsikkerheten, kan piper fores innvendig med f.eks. keramiske rør. De kan også få en avtrekksvifte og/eller et nytt pipetak eller pipehatt. Men kler man hele pipen inn i et heldekkende beslag, har man fjernet et karakteristisk trekk ved huset.

Yttervegg

Som regel er hel utskiftning av panelet ikke påkrevd. Følg følgende prinsipper: Ikke skift mer enn nødvendig. Kopier profileringen nøyaktig. Vær oppmerksom på at det kan forekomme forskjellig bredde på panel på samme vegg. Dette ble ofte gjort for å tilpasse panelet til vindusåpninger og vindusbelistning. Ikke velg et annet panel fordi det er «penere» - paneltype og byggestil hører sammen. Ta så langt råd er vare på snekkerdetaljer - utskårne vannbord, gerikter etc., og bruk dem om igjen.

Dersom det utvendige panelet er så dårlig at det er modent for utskiftning, så benytt sjansen til å få lagt en utvendig vindspærre på veggene. Er det god plass mellom tømmer og kledning, kan det også legges et lag isolasjon, men ikke så tykt at det ikke er lufting tilbake – eller at kledningen må lektes synlig lengre ut enn tidligere.

Tidligere (frem til 1960-70-tallet) var alt panel høvlet, noe som gir en pen, glatt overflate der fukt, skitt og sopp/alger ikke fester seg. Standarden nå er uhøvlet panel. Dette gjør skrape-og malingsarbeidet lettere – men gir en grov finish og holder mer på fukt, sopp og veistøv. Høvlet panel anbefales på eldre hus. Diskuter malingsvalget med fagkyndig. Tradisjonell linoljemaling hefter godt på høvlet material.

La noen gamle panelbord stå igjen som en dokumentasjon - så vil en også bevare en kilde til å fastslå husets fargebruk gjennom tidene.

Vinduer

Vinduets utseende er, sammen med husets form, fasadens viktigste element. Form, proporsjoner og plassering er de viktigste aspektene å være oppmerksom på. Vindusbelistningen er også uløselig knyttet til fasadeutformingen.

Gamle vinduer er generelt av svært høy kvalitet og kan nesten alltid repareres selv om de ser skrøle ut. Man kan også få laget innvendige varevinduer som gir dem en isolasjonsverdi etter dagens krav. Eldre vinduer med varevinduer og koblede vinduer gir også svært god støy-isolasjon. Kan utskiftning ikke unngås, er fremgangsmåten denne:

- Kopier de gamle vinduene hvis de er originale. Hvis de er skiftet før, let etter dokumentasjon i gamle kilder som f.eks. fotografier eller tegninger fra byggesaksarkivet (se under: Estetiske kvaliteter). Står det funkis- eller husmorvinduer fra 30-80-tallet i et eldre hus, kan du regne med at det originale vindusformatet var annerledes, så ikke bestill “gammeldagse” vinduer som passer i det samme hullet i vegg, men let etter utsparinger som viser originalt vindusformat. Finnes ingen dokumentasjon, så konsulter byggesaksavdelingen eller byantikvaren.
- Ikke bruk falske sprosser - det er en estetisk uheldig løsning med kort levetid. Det er også viktig for vinduets holdbarhet og framtidig vedlikehold at det blir malt så tidlig som mulig. Vinduet bør males både innvendig og utvendig - særlig viktig er det at det blir malt under og bak kittfalsen før glasset blir montert.
- Behold et originalt vindu med belistning på den minst værutsatte fasaden, gjerne i et rom som ikke er så viktig. Dermed er originalen bevart, og denne dokumentasjonen - også av fargebruk - følger huset til neste generasjon.

Dører

For ytterdører gjelder mye av det samme som for vinduer.

I gamle hus slo ytterdørene nesten alltid innover – den inviterte beboere og gjester inn, og slo ikke den som stod på trappen eller gikk forbi på gaten i ansiktet. Skal man kopiere en gammel dør, må man bruke den samme slagretningen, ellers vil døren komme for langt ut i fasaden. I forsamlingslokaler og i hus med mange boenheter må dørene av hensyn til brannsikkert ofte likevel slå utover.

Ofte kan det se ut til at både utvendige og innvendige speildører er skiftet ut med nyere «glatte» dører. Men ofte er det de gamle speildørene som er blitt kledd med plater under en modernisering i 1930-50-årene. Undersøk før du kaster!

Dører var nesten uten unntak malte, la dem fortsatt være det.

Dersom en original dør bli til overs ved ombygging, så kast den ikke. Legg den på loftet - den kan komme til nytte siden - enten som dokumentasjon eller til bruk ved senere ombygging.

Innvendig listverk

Listverket er en god kilde til å bestemme husets historie. I store trekk kan listverket hjelpe oss til å tidfeste de forandringer og ombygginger som er foretatt opp gjennom årene. Og skjult i de mange malingslagene ligger opplysninger trygt bevart om hvilken farge listen har hatt helt tilbake til den var nymalt.

Må man ta ned innvendig belistning, kan det med litt tålmodighet gjøres så forsiktig at den kan gjenbrukes. Må original belistning skiftes ut, så

- kopier profileringen nøyaktig ved bestilling av nytt listverk - velg ikke andre lister fordi disse er «penere» - profilering og byggestil hører sammen.
- la noe listverk stå igjen som dokumentasjon.

Fargesetting

Det er både nyttig og spennende å gjøre en fargeundersøkelse for å avdekke husets originale farger. Dette bør gjøres for både listverk, panel og eventuelle originale dører/vinduer, da fargesettingen av disse hører sammen.

Dersom du ønsker andre farger, så ta hensyn til husets stil og den lokale fargetradisjonen. Søk gjerne råd hos fagkyndig. Vær spesielt oppmerksom på at vinduer ofte hadde en annen farge enn hvitt, som i dag er nærmest enerådende hvis man bestiller nye.

Bruk maling som kjemisk går sammen med underliggende maling. Bruk av maling med forskjellige kjemiske egenskaper vil kunne gi betydelige problemer ved senere vedlikehold/overmalinger.

Ved maling på høvlede materialer må det velges en maling/grunning med god inntrengningsevne, ikke en maling som legger seg utenpå som et tykt lag og faller av i flak etter kort tid, se punktet "yttervegg" på forrige side.

Detalj, dør Gamle Stavanger

GODE RÅD

Mer informasjon finnes bl.a. i følgende bøker og publikasjoner:

Gamle trehus

T. Drange, H.O. Aanensen, J. Brønne, Universitetsforlaget, Oslo 1993

Gamle hus

Elsa Rønnevig, "Sprossa", Norli 2004

Gode råd

Brosjyreserie fra Fortidsminneforeningen, fås ved henvendelse til lokalaget eller i nettbutikken på foreningens hjemmesider

Riksantikvarens informasjon om kulturminner

Ringperm med informasjonsblad. Finnes også på Riksantikvarens hjemmeside under publikasjoner/informasjonsblader

STILGUIDE FOR TREHUSBYEN

Byggestilene har vekslet gjennom de to århundrene da trehusbyen vokste frem. Stilimpulsene kom til Norge og Stavanger fra Europas murhusarkitektur – som regel med en liten forsinkelse. Her ble de tilpasset til våre forhold, og til trearkitekturen. Fra hver periode finnes det også noen murhus i trehusbyen. Disse følger de samme stilsiftene som trehusene

Byggestilen preger både husets hovedform og bygningsdetaljene, som vinduer, dører, listverk, kledning, takteking og dekor. Ved istandsetting og tilbakeføring er det vesentlig å være oppmerksom på hvilken stil huset tilhører.

Det er svært få hus i Stavanger fra før 1800, og de få som finnes, er ombygd. Et unntak er rokokkohuset i Skagen 18 (Hansenhuset). Men man kan likevel si at trehusbyens stilhistorie begynner med klassisismen.

Her følger en gjennomgang av de vanligste byggestilene i trehusbyen. Det er noen stilretninger som ikke er behandlet her, blant annet noen som løper parallelt med og dels blander seg med sveitserstilen, som historisme og dragestil. Dette er stilarter som det er relativt lite av i Stavanger.

Smedgata 9

1800-1860: Klassisisme: Louis Seize- og empirestil

På slutten av 1700-tallet ble den blomstrende barokk- og rokokkostilen forlatt til fordel for et enklere, strammere formspråk med inspirasjon fra Romerriket. Dette hang blant annet sammen med at utgravningene av Pompeii gav ny innsikt i og interesse for antikkens bygninger. I den europeiske murarkitekturen ble symmetri og klassiske elementer som gavler, søyler, pilastre og lisener mye brukt. I trehusarkitekturen kan vi også finne disse elementene. Listverket var enkelt og flatt, og dekoren ren og geometrisk.

Øvre Strandgate 90 er et godt eksempel på Louis Seize-stil, med sine smårutete vinduer, knappe detaljering, enkle listverk og dekor. Navnet viser til Ludvig den 16, kongen i Frankrike under denne stilens storhetstid. Louis Seize-stilen var en ganske kortvarig overgangsstil, og den er sjelden i Stavanger. Nesten all den eldre bebyggelsen i sentrum, på Straen og i området rundt Pedersgata er i den litt senere, men nært beslektede empirestilen. I den enkle trehusarkitekturen er vinduene hovedforskjellen: rutene blir større og færre med empirestilen. Også denne stilen gjorde først sitt inntog i Frankrike, som "nasjonalstil" under Napoleon – derav navnet.

Stikkord, klassisisme:

- ofte symmetriske, rektangulære bygningskropper
- saltak, lite eller ikke takutstikk, senere knekt gavli, teglpanner
- smårutete vinduer i Louis Seize-perioden
- tre ruter pr. fag i empirestilen, ev. krysspostvinduer med sprosse
- svakt profilert listverk flatt på veggen, evt. monumentale dørlister
- tofløyete dører med flere like fyllinger, overlys, ofte buet sprosse
- enkel, geometrisk dekor
- fra ca. 1850 ble hvitt billigere og dermed en vanlig husfarge

Øvre Strandgate 90

Huset har de smårutete vinduene og enkelheten i uttrykket som er typisk for Louis Seize-stilen. Merk at huset helt mangler takutstikk

Andasmauet 5

Empirestil med større vindusruter. Takoppløft og skuter ble ofte bygd på etter hvert for å gi mer rom. Det kunne bo opp mot 20 personer i et slikt lite hus.

Olav Kyrres gate 16

Empirehus med gavlknekk som ble påbudt etter bybrannen i 1860.

Den høye grunnmuren er et forvarsel om sveitserstilen. Det samme gjelder de synlige åsene under takutstikket. Ofte har de ingen konstruktiv funksjon, men er bare satt på som pynt.

1860-1910: Sveitserstil

På siste halvdel av 1800-tallet blir husene større, de heves fra bakken på en høyere grunnmur, og de får større takutstikk og flere og mer varierte dekorative elementer. "Snekkergleden" brer om seg (løvsag-utskjæringer i gavler, på rekkverk etc). Store midtgavler og glassverandaer blir vanlig. Innvendig får husene større rom og større etasjehøyde; mer luft og lys var idealet.

Sveitserstilen hadde sitt opphav hos tyske arkitekter, og nordiske som hadde studert i Tyskland. De var inspirert av alpenes folkelige trearkitektur og brakte den med seg til Norge med en ny vri. Stilen gav stort rom for individuell utfoldelse i dekor og detaljering, og vant snart stor popularitet blant lokale byggmestere over hele landet. Dette er både de gamle landsens skolehusenes, de store villaenes og de første norske turisthotellenes stil. Særlig i landlige områder beholdt sveitserstilen populariteten lenge, gjerne helt inn på 1930-tallet. Både laftekassene og dekoren ble etterhvert masseprodusert og solgt nærmest som ferdighus i ulike modeller. På Kampen, Storhaug og Våland finnes en del sveitserhus. Noen er forseggjorte med mange detaljer, andre er helt enkle.

Stikkord, sveitserstil:

- korsformede eller rektangulære bygningskropper, ev. veranda
- saltak, noen valmtak, stort takutstikk, synlige åser og sperrehoder
- skifer eller (flate) teglpanner.
- krysspostvinduer med fire eller seks fag, T-postvinduer
- detaljer i farget glass på glassverandaer eller over dører
- dypere profilert og mer utskåret listverk enn under klassisismen
- dører med korte og lange fyllinger, overlys med loddrette sprosser
- border, utskjæringer, utskårne bjelkehoder, gavlkryss med mer
- to eller tre farger, konstruksjon og ornamentikk fremhevet

Nedre Lagårdsvei 2

Større villaer er i sveitserperioden ofte bygd med kors-plan, og har glassverandaer og altaner. Mange er også rikt dekorert.

Steingata 29

Saltak er det vanlige på sveitserhus.

Takflaten skulle fremstå som så tynn og slett som mulig, derfor ble det brukt skifer eller, som her, flate teglpanner

Olav Kyrres gate 14

Disse "kassehusene" med pyramideformet tak er i enkel sveitserstil, med krysspostvinduer, og ofte med synlige, utskårne åser/sperrehoder under takutstikket

1900-1925: Jugendstil og sveitser-jugend

Parallelt med sveitserstilen florerte en rekke "ny-stiler", særlig i murarkitekturen: nygotikk, nyrennessanse, nybarokk og diverse blandinger. Mot slutten av 1800-tallet reiste det seg reaksjon mot sammensuriet av "lånte" stilelementer, og slik oppstod jugendstilen (ungdomsstilen). Den fransk-belgiske retningen kalles art nouveau (ny kunst): målet var en ny stil frigjort fra fortidens formspråk. Stilen hadde en kort blomstringsperiode i Europa. Den kom sent til Stavanger, men ble lenge, og preger mye av byen. Jugendhusene er sluttete og kompakte i formen. Takutstikkene forsvinner, og mange hus får valmtak eller valmede mansardtak. Vinduene får felter med småruter, og bygningene blir diskret ornamentert med organiske eller geometriske utskjæringer og detaljer. Til å begynne med blandes jugendstilen med sveitserstilen. Mange hus får sveitserform, men halvvalmet tak og jugendvinduer, såkalt sveitser-jugend. Etter hvert blir stilen trukket mer mot nyklassisismen, eller mot den mer romantiske nybarokke retningen - litt nedsettende ofte kalt "bollebarokk". Langs Eiganesveien finnes eksempler på alle disse retningene. Jugendperioden sammenfaller med den nasjonale murtvangsperioden etter bybrannen i Ålesund i 1904, derfor er mange jugendhus i mur - også i Stavanger.

Stikkord, jugendstil:

- sluttete bygningskropper, sjelden symmetriske, ev. små karnapper
- valmtak eller mansardtak, saltak med lite utstikk; flate teglstein, skifer
- krysspostvinduer med småruter i øverste fag, ofte buet midtfelt
- små gangvinduer med farget glass, gjerne blomstermotiver
- enkelt, flatt, ofte bredt listverk, enkle forsiringer eller uten profiler
- fyllingsdører, ofte riflede speil, ev. utskjæringer og vindu i døren
- dekorative utskjæringer rundt vinduer, på dører, etc.
- dype farger, men også lyse og hvitt. Lyse hus med mørke vinduer

Muségata 55

Med unntak av gavlkneken er dette husets hovedform i sveitserstil. Men vinduene er i jugendstil. Dette, som man kan kalle sveitser-jugend, er en svært utbredt byggestil i Trehusbyen.

Eiganesveien 51
Erling Skjalgssons allé 2

Jugendhus med innlag av "bollebarokk" (over dørene).

Wessels gate 50

Et enkelt murhus i jugendstil som ligger i murhusbeltet fra murtvangsperioden

1920-1935: Nyklassisisme eller 20-tallsklassisisme

Rundt 1920 begynner klassiske trekk å gjøre seg gjeldende i arkitekturen igjen. Bygningene blir mer symmetriske, og krysspostvinduene må vike for helt smårutete vinduer, inspirert av Louis Seize-stilen. De dekorative elementene blir hentet fra det klassiske formspråket (romerske forbilder og renessansen). Trekantede gavlfelt, søyler og pilastre rundt inngangen blir brukt på de mer forseggjorte husene. Bygningene er ofte rektangulære med høyt saltak, og kledningen gjerne liggende i gavlen og stående nedenfor, eller omvendt. Det bygges også små, symmetriske hus med halvvalmet tak. Admiral Cruys gate 27 og 6 er gode eksempler. Mange av de kommunalt anlagte boligområdene fra rundt 1920 er også i nyklassisistisk stil, bl.a. på Våland (Friggs gate og Vidars gate mfl.).

Stikkord, nyklassisisme:

- enkle, rektangulære, symmetriske bygningskropper
- bratt saltak eller tak med halvvalm
- symmetrisk plasserte, smårutete vinduer eller empirevinduer
- trefagsvinduer, evt. med midtfelt uten sprosser, forekommer også
- enkelt listverk, riflet eller symmetrisk profilering, hjørneklosser
- enkle fyllingsdører, eventuelle dekorasjoner har klassisk forbilde
- dekor inspirert av tidligere klassiske arkitekturstiler
- pastellfarger og hvitt

Rogalandsgaten 27

De smårutete vinduene og symmetrien i fasaden er typiske for stilen

Admiral Cruys gate 6

Gavlmotivet finnes her igjen på midtarken. Døren er forseggjort med søyleomramming og dekor med antikke forbilder

Vidars gate 8

Et eksempel på kommunale boliger fra rundt 1920 i enkel nyklassisisme.

1935-1950: Funksjonalisme

Funksjonalismen oppstod delvis som et sosialt og "bolighygienisk" prosjekt, og delvis som en reaksjon på andre stilers lån av elementer fra tidligere perioder: man ville bygge rimelige boliger med rasjonelle løsninger og gode bokvaliteter, og samtidig kvitte seg med dekorative elementer fra fortidens arkitektur. Dekorasjon ble til dels sett på som en uting i det hele tatt, et unødvendig påheng på "ærlige" bygninger. Det sosiale aspektet var viktig i sosiale byggeprosjekter som rekkehus og boligblokker, men det ble også tegnet mange påkostede villaer med eksklusiv materialbruk i funksisstil. Husene er enkle og renlinjede med et horisontalt preg. De er ofte tegnet "innefra og ut", med tanke på funksjon, og er derfor sjelden helt symmetriske. Normalt har de flatt tak eller slakt valmtak, og to- og trefagsvinduer i kvadratisk eller liggende format. Den eneste dekoren er ofte en veksling mellom stående og liggende kledning på trehus. I Bjørnøygata og Bokkaskogen finnes gode eksempler på funksjonalistiske hus.

Stikkord, funksjonalisme:

- rektangulære bygningskropper, ev. asymmetrisk plasserte detaljer
- flatt tak, pulttak eller slakt valmtak. Etter hvert også slakt saltak
- vinduene ofte i hjørnene, to- og trefagsvinduer uten sprosser
- trappevinduer i stående format med ruter, og runde vinduer
- enkelt listverk, ofte uten hjørnekasser; gjærede hjørner
- glatte dører, ev. én stor fylling eller geometrisk inndeling
- ofte et lite vindu i døren
- lite eller ingen dekor
- grønnlige, grålige, rødlige, blålige og andre farger i tillegg til hvitt

Holbergs gate 12

Det flate taket og hjørnevinduene er typiske for stilen

Bjørnøygata 11

Også valmtak med slak vinkel ble brukt.

Et annet typisk funkis-trekk ved dette huset er at det mangler hjørnekasser; hjørnene på kledningsbordene er gjæret sammen

Tordenskjolds gate 78A

En mer "folkelig" utgave av stilen er denne svært utbredte typen med slakt saltak. Dette kalles ofte byggmesterfunkis, men noen slike hus er også arkitekttegnede.

1945-1975: Etterkrigsmodernisme

Hovedideene fra den funksjonalistiske retningen holdt seg og utviklet seg videre etter krigen. Mange bygninger fra etterkrigsperioden er planlagt organisk "innefra og ut"; romdisposisjonen har fått bestemme formen, i stedet for kravet om symmetri og enhetlige bygningsvolumer som preget mange tidligere stilarter. Etterkrigstidens hus er oftest asymmetriske og brutt opp i flere volumer som inneholder ulike funksjoner. De er gjerne lave, med horisontale linjer. Større vinduer enn det som var vanlig før skaper kontakt mellom ute og inne. Husene har som regel knapp detaljering og lite eller ingen dekor, men form- og fargevariasjonene er mange. I de ytre delene av trehusbyen, som på Stokka, ligger det mange etterkrigshus.

Stikkord, etterkrigsmodernisme:

- asymmetriske, oppbrutte bygningskropper, delt i flere volumer
- alle takformer og de fleste taktekkingsmaterialer er representert
- store vinduer/vindusfelter. Ingen sprosser, ev. store, liggende ruter
- enkelt listverk
- glatte, ev. geometrisk inndelte dører m/sidefelt, ofte i glass
- ingen fasadedekor
- mange ulike farger representert.
- på 60-tallet ofte svart og hvitt, der det hvite ofte er murelementer.

Steingata 109

Etterkrigstiden byr på mange bygningsformer og farger. Den enkle bygningskroppen, saltaket og asymmetrien er typisk for 50-tallet

Hannasdals gate 35

Oppdelt bygningskropp og store vinduer er typisk for etterkrigstiden

Edvard Griegs vei 19

Huset viser både nedbrytningen av bygningskroppen i flere volumer og blandingen av hvite murelementer og brune eller svarte treelementer som var svært populær på 60-tallet.

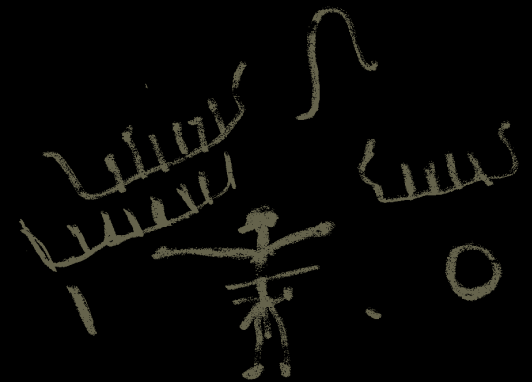

Enhver stil har sitt særpreg. Det gjelder å ta vare på detaljene

Detalj, Stavanger domkirke

DEL 3
STAVANGERS HISTORIE

DET FORHISTORISKE STAVANGER (10 000 f.Kr.-1125 e.Kr.)

Det har trolig bodd folk i nåværende Stavanger kommune nesten siden området ble isfritt for ca. 12 000 år siden. Men de første jegerne og samlerne har ikke etterlatt seg mange spor. Befolkningen i steinalderen (før 1800 f.Kr.) var liten og streifet i begynnelsen rundt mellom midlertidige boplasser. Steinalderfolket gjorde heller ikke store inngrep i landskapet. Rester etter noen boplasser og noen løsfunn av pilspisser, steinøkser osv. forteller likevel litt om de første siddisene. Mer berømte steinalderfunn er gjort i Stavangers nabokommuner, særlig i Vistehola på Randa-berg.

Fra slutten av steinalderen ble det drevet jordbruk. Jordbruket, den faste bosettingen, og etter hvert oppdagelsen og bruken av metaller (gull og bronse) gav grobunn for en ny kultur som har etterlatt seg mange minner. Bronsealderen var tidligst ute i Midtøsten og Sør-Europa, i Norden regnes den fra ca. 1800 f.Kr. til ca. 500 f.Kr. Kulturminnene fra bronsealderen vitner om et samfunn rikt på ritualer og om utstrakt kulturell kontakt og varehandel over store områder. Fra denne perioden er det gjort rike funn, også i Stavanger, av bl.a. helleristningsfelt, gravrøyser og bautasteiner.

I jernalderen (ca. 500 f.Kr.-1030 e.Kr.) ble den kostbare bronzen i våpen og redskaper avløst av det lettere tilgjengelige jernet, som også kunne utvinnes lokalt. Både jordbruk, jakt og fiske ble mer effektivt, og befolkningen vokste. Det ble bygd gode skip og etablert nye handelsruter. I vikingtiden (fra ca. 800 e.Kr.) hadde Rogaland spesielt mye kontakt vestover, bl.a. med Irland, gjennom både handel og vikingferder. Det finnes gravrøyser, spor etter bygninger og andre minner fra jernalderen i Stavanger.

Så å si alle de fysiske sporene etter bosetting i Stavanger kommune fra periodene før middelalderen, er funnet *utenfor* selve byen. Det er bare gjort noen få løsfunn fra steinalderen og jernalderen i sentrum. Dette betyr likevel ikke at dagens sentrum var folketomt. En boreprøve av grunnen under Breiavatnet fra februar 1970 viser spor etter husdyrhold i

Bronselurer, Revheimsmyra

nærområdet for ca. 5000 år siden (yngre steinalder), og av korndyrking for ca. 3500 år siden (tidlig bronsealder). På denne tiden var Breiavatnet en forlengelse av Vågen. Først noen hundre år senere førte landhevingen til at det ble ferskvann.

Det har altså vært bosetting og gårdsdrift i Stavanger sentrum i tusenvis av år, men sporene etter denne befolkningen har forsvunnet under lag på lag av ny bebyggelse fra middelalderen av og frem til i dag. Utenfor selve byen har de gamle tuftene og røysene fått ligge uforstyrret lengre. Om Stavanger sentrum har skilt seg ut fra andre steder i regionen gjennom en tettere bosetting eller en form for knutepunktsfunksjon før helt mot slutten av jernalderen, er derimot tvilsomt.

Over: Jernaldergården, Ullandhaug

T.v.: Helleristninger, Fluberget, Revheim

Under: Utgraving, Gausel. Foto: Terje Tveit, arkeologisk museum

Flint og bein

Steinalderfunnene i Stavanger er for det meste løsfunn, altså enkeltgjenstander funnet hver for seg, som øksehoder, pilspisser, køller og skraper av stein. Redskaper av bein er også vanlige funn fra steinalderen. Den slags funn viser at det har vært folk i området i steinalderen og hva de har drevet med. Hver for seg er det begrenset hvor mye informasjon de gir. Noen få boplasser eller aktivitetsområder er også funnet i Stavanger, som i Kvednavikskogen ved Hålandsvatnet, der en større samling av flintredskaper og avslag viser at steinalderfolk enten har bodd fast ved vannet her, eller i det minste oppholdt seg her i lengre tid om gangen. Slike aktivitetsområder med opphopninger av gjenstander regnes som faste kulturminner og merkes av som automatisk fredede objekter i kart.

Helleristninger og bronselurer

Bronsealderfunn er generelt mer spektakulære enn steinalderfunn, og i Stavanger har vi mange usedvanlig flotte. Helleristningfeltene på Austre Åmøy og på Fluberget på Revheim er særlig imponerende. Man antar at helleristninger og skålgroper i stein hadde religiøs betydning, og de knyttes til ritualer og ofringer. Arkeologer regner med at både Åmøy og Fluberget har vært betydningsfulle steder i bronsealderen, som har tjent som rituelle samlingssteder for folk fra et stort område. Dette underbygges også av funnet av bl.a. to store bronselurer i Revheimsmyra like i nærheten av Fluberget. Lurene ble funnet i 1894 og er ett av bare to par slike lurer som er funnet i Norge. Det andre paret er fra Hamar-området.

Gauseldronningens grav

Også fra jernalderen finnes det mange minner i Stavanger. I tillegg til sporene etter bosetning på Ullandhaug (nå Jernaldergården) er "Gauseldronningens grav" kanskje det mest interessante og kjente funnet. Dette er en gravhaug på Gausel som ble åpnet av grunneieren i 1883, og som viste seg å inneholde en mengde svært forseggjorte og kostbare gjenstander – smykker, spenner, beslag fra et bissel og annet – som man mente måtte ha tilhørt en velstående kvinne ("dronning"). Graven er tidfestet til ca. 850 e.Kr., altså til vikingtiden/ynge jernalder. I nærheten av denne haugen var det tidligere også flere andre gravhauger. En etterundersøkelse som

Sølvspenne med dyrefigur, Gausel.

Arkeologisk museum gjorde i området i 1997 i forbindelse med planlagt boligutbygging, resulterte i at man ikke bare fant restene av "dronninggraven", men også en mansgrav som var omtrent hundre år yngre enn denne, samt rester av minst syv hus.

Husabø

På Husabø på Hundvåg har det vært drevet jordbruk sammenhengende i 4000 år, siden yngre steinalder. Det er gjort rike funn av kulturminner fra flere perioder i dette området, og man regner med at Husabø har vært et viktig område gjennom hele forhistorien. Tidligere har det ligget flere store gravrøyser langs hele Husabøryggen, men nesten alle er fjernet, og det er ikke levert inn funn fra disse. I vestenden av ryggen har det ligget et gravfelt med en del mindre røyser fra yngre jernalder/vikingtid. Fra dette område er det blant annet levert inn et fint armbånd av bronse fra eldre vikingtid. I 1993 undersøkte Arkeologisk museum restene av en båtgrav fra tidlig vikingtid i samme område.

I dag finnes fremdeles en bautastein i vestenden av høyderyggen. I østenden ligger restene av en mektig gravhaug fra bronsealderen, opprinnelig mer enn 20 meter i diameter og mer enn tre meter høy. Den er registrert som fornminne, men er oppdyrket og lite synlig. Haugen kalles Krosshaug fordi det før stod et steinkors fra middelalderen på den. Korset falt og knakk i to ca. 1840, og ble etterpå brukt til dørhelle på en låve. Med tiden forsvant den øvre delen. Men i 1999 ble begge delene funnet av Hundvåg og Øyane historielag og satt opp i Hundvåg kirke.

Over: Husabøfunn: 1. Skaftulløks. 2. Dolk av flint.
3. Buttnakket trinnøks. 4. Sigd av flint
T.v.: Detalj, Gauselgrimet
Foto: Terje Tveit, arkeologisk museum, Stavanger

DET HISTORISKE STAVANGER (1125-1808)

Det tok mange tusen år fra de første menneskene kom til Stavanger-området før selve Stavanger by begynte å ta form. Og de første sju hundreårene var byen ikke mer enn en liten husklynge rundt en stor katedral.

BYEN OPPSTÅR (1125-1425)

Stavanger regnes som en middelalderby. Det er vanlig å si at byen ble grunnlagt da det ble opprettet bispesete i Stavanger, og det er generell enighet om at dette kan tidfestes til 1125. Dette årstallet er en slags avrunding mellom den såkalte Firenzelisten, pavens liste over bispeseter fra ca. 1120, der Stavanger *ikke* er nevnt, og året 1128, da Sigurd Josalfar og hans brud skal ha blitt viet av biskopen i Stavanger.

Det nøyaktige tidspunktet for opprettelsen av bispesetet kan man ikke være sikker på, og det er heller ikke alle som er enige i at byens grunnleggelse skal knyttes til denne begivenheten. Rundt år 2000 var det flere historikere og andre som tok til orde for at Stavanger kunne ha eksistert som by enda tidligere – det var nok blant annet noen som syntes det hadde passet godt med et jubileum ved tusenårsskiftet. Noen egentlig bydannelse før utpå 1100-tallet finnes det likevel heller sparsomt belegg for, både i skriftlige kilder og arkeologiske funn.

I middelalderen var byliv og bystatus nært knyttet til varehandel og byprivilegier. Byprivilegiene var handelsprivilegier som kongen gav steder som hadde eller var tiltenkt knutepunktsfunksjon for et område. Privilegiene gav borgerne/kjøpmennene i disse byene monopol på å handle med varene fra et nærmere bestemt oppland, slik at de lokale bøndene ikke fritt kunne selge sine produkter selv. Privilegiene hadde naturligvis mye å si for byers økonomi og vekst. Stavangers første kjente kongelige privilegiebrev er fra 1425. Sannsynligvis hadde Stavanger visse byprivilegier også tidligere enn dette, men det er grunn til å tro at disse var mer begrensede.

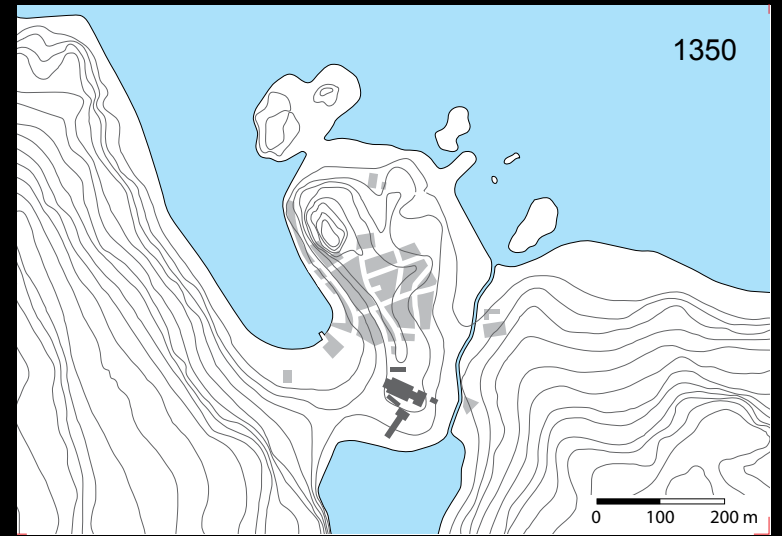

Murene viser Mariakirkens plassering på Domkirkeplassen

Det er derfor vanlig å regne at Stavanger først fikk fulle byprivilegier i 1425.

Stavanger var altså et kirkelig og kongelig administrativt sentrum og et handelssted i middelalderen. Byen vokste generelt i denne perioden, men folketallet sank etter den store bybrannen i 1272 og som en følge av svartedauden rundt 1350.

De eldste bygningene i Stavanger er fra middelalderen. Det er Domkirken (11-1200-tallet), bispekapellet (1200-tallet) og grunnmuren på Kongsgård, som opprinnelig var bispegården i Stavanger. Også denne grunnmuren er bygd på 1200-tallet, men trebygningen oppå er fra 1759 og senere. Alle andre bygninger fra middelalderen er borte, inkludert flere kirker. Mariakirkens plassering er markert på Domkirkeplassen, Peterskirken stod omtrent der Petrikirken står i dag, et sted i området rundt Arneageren lå Martinskirken, og Olavskleivå har navn etter Olavsklosteret som lå ved foten av bakken.

*T.v.: Grunnmuren på Kongsgård
Under: Bispekapellet, Kongsgård*

Domkirken

Domkirken er Stavangers eldste bygning, og den var i mange år den største og mest dominerende bygningen i byen, selv om det altså allerede i middelalderen var andre kirker i Stavanger. At kirken er domkirke/katedral, vil si at den er hovedkirken i sitt bispedømme.

Skipet (den største delen der menigheten sitter) ble trolig påbegynt da Stavanger ble bispesete ca. 1125, men ut fra bl.a. stilhistoriske kriterier har også slutten av 1000-tallet vært antydnet. Kirkeskipet er i romansk stil med runde buer, små vinduer og geometrisk dekor på søyler og rundt åpninger. Koret (den innerste delen av kirken) er et tilbygg i gotisk stil reist etter bybrannen i 1272. Typisk for den gotiske stilen er spisse buer, større vinduer og mer finskåren, organisk utformet dekor enn i den romanske stilen, slik man også ser det i Stavanger domkirke. Kirken har mange trekk felles med engelske kirker, og den skal være bygd av engelske murere. Den er viet til St. Svithun, en helgen fra Winchester i England, som også er Stavangers skytshelgen.

Alexander L. Kielland i Stavanger Avis, 1899 (utdrag):

"Hvis ikke Domkirken stod midt iblandt os, kunde vi næsten komme til at glemme, at Stavanger er et ældgammelt Hjem, et kjært og velkjendt Mødested for Søfarende fra umindelige Tider, en glad og trivelig Forretningsby af de tidligst nævnte i Landet.

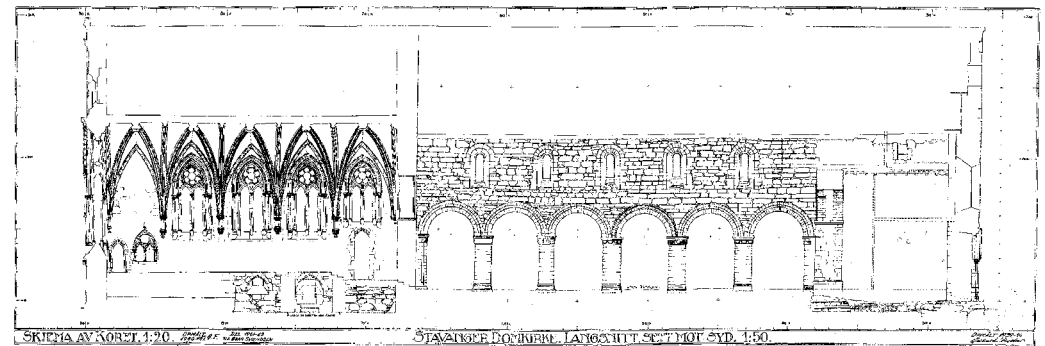
Thi Gader og Søhuse ser ikke stort anderledes ud i vor By end for Exempel i Haugesund eller en anden By fra igaar, - maledede Træhuse - store og smaa. Men gamle Bygninger, Stenhuse, hvælvede Porte eller Ruiner findes intet Spor af, intet som binder Stavanger til Fortiden, ingen Historie i Byens Udseende, neppe et gammelt Navn, - intet Minde uden Domkirken.

Vistnok har her alle Dage været Træhuse, og Ildebrande har hærjet os stygt; men underligt er det alligevel, hvor alting varer kort i Stavanger, hvor hurtigt det gamle forsvinder, og hvor nyt og ferskt og fladt vor hele By lever liden hen".

Middelalderbyen Stavanger

I dag er det få synlige spor igjen etter det middelalderske Stavanger, men de få stående bygningene, samt utgravingsfunn og skriftlige kilder sier noe om den tidligste byen. Dessuten har noen av gateløpene, for eksempel Skagen og Kirkegata, ligget nesten uforandret siden middelalderen, selv om bygningene er skiftet ut. Flere rester av bygninger og aktiviteter kan kanskje finnes i grunnen under dagens bygninger og gater, selv om mye av bygrunnen har blitt gravd opp og sjaktet ut under veiarbeider og kjellerbygging i årenes løp.

Som middelalderby er Stavanger altså dårlig bevart. Likevel har Stavanger, i likhet med syv andre byer i Norge som man vet har eksistert siden middelalderen, et bestemt område i sentrum som arkeologene kaller middelalderbyen. Det er det området som man antar at inngikk i byen og i umiddelbart bynære strøk i middelalderen. Innenfor dette området er bygrunnen automatisk fredet, og det behøves tillatelse fra Riksantikvaren for å grave, bygge nye bygninger og gjøre andre inngrep som kan skade mulige kulturlag under bakken. Utstrekningen av "Middelalderbyen Stavanger" er vist på plankartet

Lengdesnitt gjennom domkirken fra nord (nord-øst).
Skipet (t.h.) er bygd i romansk, koret (t.v.) i gotisk stil.

Stavanger domkirke. Romansk (over) og gotisk del.

EN SMÅBY I MOTVIND (1425-1808)

I 1425 var Stavanger i kraft av de nye byprivilegiene befestet ikke bare som et kongelig og kirkelig sentrum, men også som et handelssted. I 1568 fikk byen også en tydeligere administrativ betydning i det Stavanger ble hovedbyen i et eget len. (Stavanger len, senere Stavanger amt, nå Rogaland fylke, ble da utskilt fra Bergenhus len.) Det burde altså ligge til rette for en blomstrende byutvikling i disse århundrene. Likevel er det relativt lite vi vet om Stavanger på 14- og 1500-tallet, og det ser ikke ut til å ha vært noen større byvekst å snakke om. Dette kan muligens skyldes at Stavanger mistet noe av sin betydning etter reformasjonen (1537) da det kirkelige godset tilfalt kongen og Stavanger ble mindre viktig som religiøst sentrum.

På begynnelsen av 1600-tallet var likevel Stavanger kommet inn i en ny økonomisk vekstperiode tuftet på bl.a. tømmereksport. På denne tiden blomstret også kunst og håndverk i Stavanger – domkirken ble for eksempel utstyrt med sin praktfulle prekestol. Så sent som i 1663 ble byens handelsprivilegier utvidet til å gjelde all handel i amtet (fylket), folketallet økte og fremtiden så lys ut. Men på denne tiden hadde Stavanger alt fått konkurranse fra en ny nabo i sør.

Kristiansand ble grunnlagt av kong Christian IV i 1641 og ble bygd opp fra så å si ingenting som et nytt ankerpunkt for kongemakten i Norge, og som den første privilegerte kjøpstaden mellom Skien og Stavanger. Kristiansand var nok et slags kongelig prestisjeprosjekt, ikke bare for grunnleggeren, men også for hans etterfølger Christian V, som regjerte på 1670- 80- og 90-tallet. Det oppstod også en rivalisering byene imellom.

Allerede i 1662 hadde Kristiansands borgere foreslått at bispesetet skulle flyttes dit fra Stavanger. I løpet av 1680-tallet trakk kongen ikke bare bispesetet, men også hovedamtsadministrasjonen og handelsrettighetene tilbake fra Stavanger og overførte det hele til Kristiansand. På 1680-tallet var folketallet også blitt høyere i Kristiansand enn i Stavanger, og ingenting ble bedre av at Stavanger ble herjet av en bybrann i 1684. Folketallet gikk nedover etter dette, men størsteparten befolkningen ble

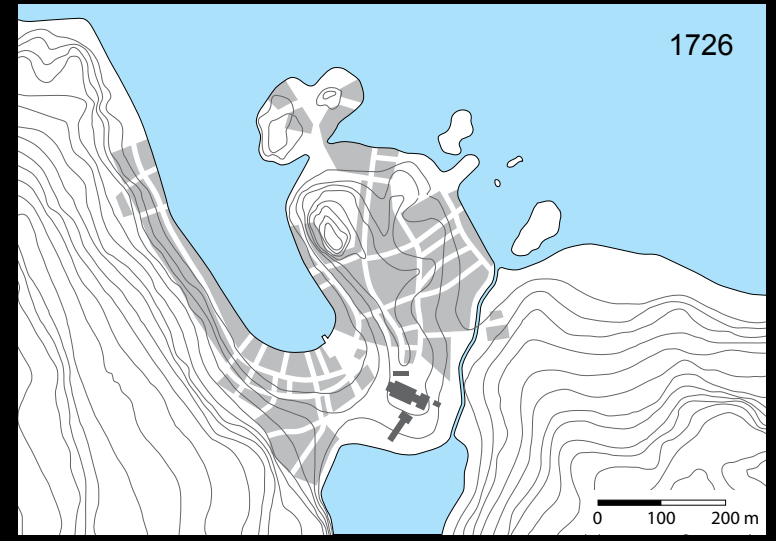

Fra Ledaal

likevel igjen og jobbet for å bygge opp igjen byen både fysisk og administrativt. Stavanger fikk tilbake begrensede handelsprivilegier allerede fire år etter at byen mistet dem, men ble ikke bispesete igjen før i 1925, og da bare for Rogaland, gjennom en fradeling fra det som da var blitt Agder bispedømme.

Etter det store tilbakeslaget på slutten av 1600-tallet, førte Stavanger en heller anonym tilværelse som en forholdsvis ubetydelig småby i over 100 år.

Vi har ikke mange bygninger igjen i Stavanger fra perioden mellom høy-middelalderen og sildeperioden. Stavanger har faktisk ingen stående bygninger fra perioden ca. 1275 til ca. midten av 1700-tallet. Mye er brent og mye er revet. Selv fra andre halvdel av 1700-tallet har vi svært lite bebyggelse. Den tømrede delen av hovedbygningen på Kongsgård er fra 1759. Noen av husene på Straen er fra slutten av 1700-tallet, men de fleste er fra 1800-tallet.

T.v.: Stavanger domkirke. Detalj av epitafium (minnetavle)
Under: Prekestol, Stavanger domkirke

Blidensol

Ett av Stavangers eldste hus etter middelalderbygningene er Blidensol (Øvre Strandgate 112), som trolig er bygd på midten av 1700-tallet, men som kan inneholde eldre deler. Stedet var fra først av lystgård for familien Smith (etterkommerne etter den skotske treskjæreren Andrew/Andreas, som bygde prekestolen i domkirken). Huset ble siden helårsbolig, og det har vært ombygd og påbygd mange ganger. Mange stilarter er representert i interiørene, mens eksteriøret hovedsakelig er preget av empirestilen fra 1800-tallet. På slutten av 1800-tallet ble det drevet butikk her av en Maria Sørbo, som skal ha vært Leiv Isaksens modell da han skrev *Maktå på Straen*. I perioder har huset vært trangbodd; rundt 1900 da det var som trangest, skal det ha bodd 19 mennesker i huset, fordelt på fire familier.

Hansenuset

Hansenuset, Skagen 18, er sannsynligvis det best kjente og kanskje best bevarte huset i Stavanger fra denne perioden. Hoveddelen av huset er bygd rundt 1710, men det ble ombygd og påbygd i 1787, forlenget videre mot nord i 1820 og fikk fløyer ut mot sjøen på andre halvdel av 1800-tallet. Til eiendommen hører også et sjøhus fra ca. 1770 (se under). Fasadedetaljeringen i rokokkostil stammer fra ombyggingen i 1787. Også fargesettingen skal være fra denne tiden. Huset unngikk flere store bybranner på 17- og 1800-tallet og var i bruk som bolig i over 250 år. Siden 1989 har ingen bodd i huset, og bruken har gått over til kafédrift i 1. etasje, privat bruk i 2. etasje og kontorlokaler i deler av bygget.

Sjøhuset Skagen

Sjøhuset til Skagen 18 kan stå som et eksempel på et rent næringsbygg fra denne perioden. Huset er bygd i ca. 1770. Det er i utmurt bindingsverk, som de fleste av sjøhusene i Stavanger, men har rester av tømrede rom innvedig. Sjøhusene fungerte som lagerboder for de varene det ble handlet med – tørrfisk, salt og ikke minst sild var sentrale varer. Da sildefisket sviktet på slutten av 1800-tallet, ble dette sjøhuset tatt i bruk som lager for en engros- og skipshandel som da ble startet opp i hovedhusets

første etasje. I 1970-årene la butikken ned, sjøhuset gikk ut av bruk og ble bygd om til restaurant. Dette er en utvikling som er helt typisk for sjøhusene mot Vågen. Sjøhuset på Hansen-eiendommen var blant de første som gikk over til restaurantdrift (1978).

Kongsgårds hovedbygning står på middelaldermurer fra den gamle bispegården. Resten av bygningen er fra 1759. Takkonstruksjonen måtte bygges opp på ny etter en brann under annen verdenskrig. Bygningen ble restaurert innvendig i årene etter 2000

Blidensol, Øvre Strandgate 112

Skagen 18, Hansen-huset (under), og det tilhørende sjøhuset (over) er eksempler på et bolighus og næringsbygg fra 1700-tallet. Her har det naturligvis ikke bodd småkårsfolk. T.v. : Detalj fra døren til Hansen-huset.

DET MODERNE STAVANGER (1808-

Stavanger som vi kjenner byen i dag, har i all hovedsak vokst frem de siste 200 årene. I løpet av denne perioden har Stavanger ridd på bølgen av fem store næringer som til dels har overlappet hverandre – sildefisaket fra inngangen på 1800-tallet til 1870-årene, skipsfart fra ca. 1850 til ca. 1960, hermetikkperioden fra slutten av 1800-tallet til ca. 1960, verftsindustrien fra slutten av 1800-tallet og langt ut over 1900-tallet, og til sist oljenæringen fra 1960-tallet til i dag. I nesten hele denne perioden har byen vært i rask vekst. De mest dramatiske tilbakeslagene var den økonomiske krisen på 1880-tallet og depresjonen i mellomkrigstiden, som etter en ny, kort oppgang ble avløst av den fullstendige oppbremsingen i næringsutviklingen under 2. verdenskrig.

SILDE- OG SEILSKUTEBYEN (1808-1882)

Vårsildfisket hadde i lange perioder vært en god inntekts- og næringskilde i Stavanger, men på lokal basis. Fisket var usikkert og varierte mye fra år til år, ettersom silda valgte ulike gyteplasser langs norskekysten eller andre steder fra sesong til sesong. I motsetning til Bergen hadde Stavanger heller ikke hatt importrettigheter til utenlandske saltsorter som kunne brukes til sildesalting i større skala. Silda måtte derfor til Bergen for salting, og forsinkelsen gjorde at kvaliteten ble for dårlig for eksport. Sildenæringen hadde derfor ikke fått den økonomiske betydningen for fiskerne i Stavanger som den kunne hatt. Rundt århundreskiftet mellom 1700- og 1800-tallet hadde silda dessuten holdt seg helt borte fra Vestlandskysten, og sildefisket i Stavanger var da minimalt.

Men fra 1808 av tok sildefisket seg opp igjen, og silda kom deretter årvisst i stadig større mengder, til vårsildfisket nådde en topp på 1840-tallet. Stavangers innbyggere kastet seg over muligheten og slo seg raskt opp på sildefiske og eksport. Sildefisket holdt seg stabilt og godt til 1870-årene, da silda igjen skiftet gytested. På 60 år vokste byen fra

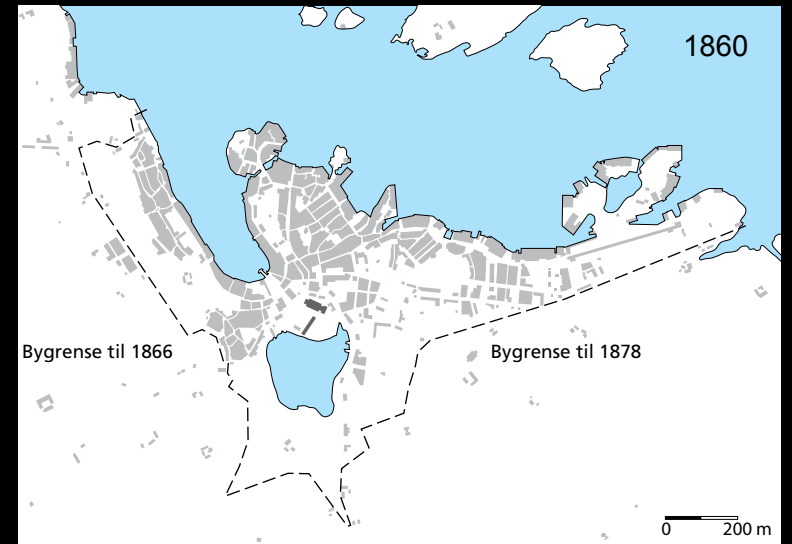
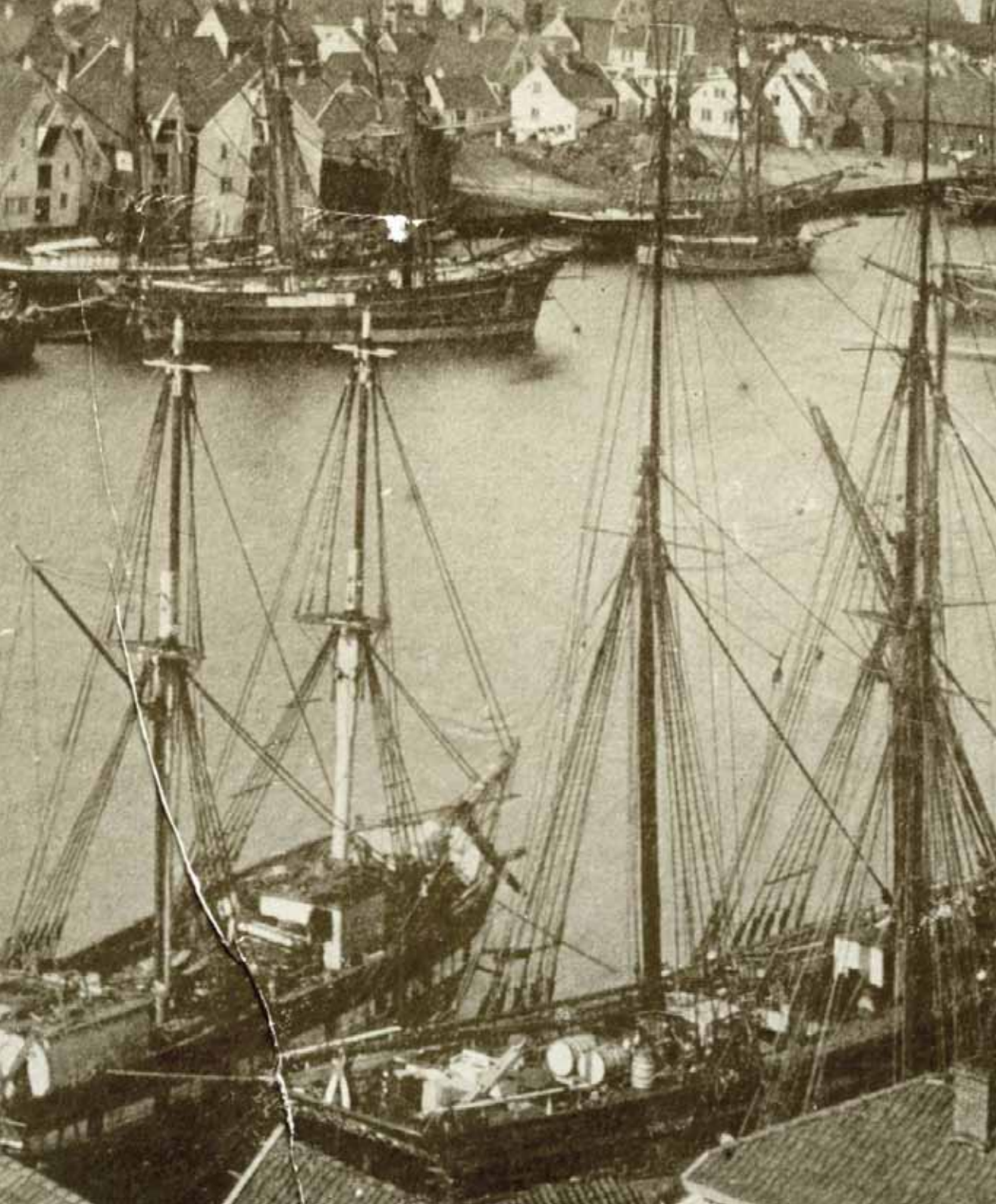

Vågen ca. 1870. Foto: Carl L. Jacobsen

2 300 til 25 000 innbyggere, og i denne perioden ble Stavanger Norges fjerde største by.

Etter at verdenshandelen ble fri rundt 1850, begynte kjøpmennene også å investere i internasjonal handelsskipsfart. Den norske handelsflåten var på seilskipstidens høydepunkt verdens tredje største, og Stavanger hadde den neststørste flåten i Norge. Som en følge av dette blomstret også verftsindustrien i byen. Handels- og verftsnaeringen avløste gradvis sildefisket som byens hovednæring etter 1850. Den økonomiske oppgangen vedvarte uavbrutt og folketallet fortsatte å stige.

Da folketallet økte, ekspanderte byen først og fremst østover langs sjøfronten, og i 1848 ble bygrensen utvidet østover. Det ble også fortettet i bykjernen, og bebyggelsen på Straen (Gamle Stavanger) og langs Løkkeveien stammer for en stor del fra denne perioden.

*T.v.: Seilskuter i Vågen. Carl L. Jacobsen 1869.
Under: Mellomstraen. Foto: W. Eide 1939*

Sjøhusene og bygårdene

Det mest markante trekket i bybildet fra sildeperioden, er de mange sjøhusene. Noen sjøhus, for eksempel Hansens (se s. 72-73) er eldre, men de fleste ble bygd i denne perioden. I sildefiskets storhetstid dannet de en sammenhengende rekke på 200-300 hus helt fra Sandvigå til Strømsteinen. I dag er det bare ca. 60 sjøhus igjen, hvorav mange har fått endret form eller fasade gjennom årene. De fleste sjøhusene har også blitt liggende et godt stykke inne på land etter gjentatte utfyllinger langs havnelinjen. Likevel utgjør de fremdeles et godt synlig og karakteristisk trekk i bybildet.

De fleste sjøhusene i Stavanger er bygd i utmurt bindingsverk. Noen av de eldre har bygningselementer i laftet tømmer. I sjøhusene kunne det være bolighus i andre etasje, som for eksempel i Skagen 22. Det var også vanlig at bolighuset lå mot gaten innenfor sjøhuset. Bolighuset, eller et kombinert bolighus og butikk, utgjorde sammen med sjøhuset en tradisjonell bygård. På oppsiden hadde bygården ofte en terrassehage. Det best bevarte eksempelet på denne strukturen finner vi i dag i Nedre Strandgate 17 og 19 (Stavanger sjøfartsmuseum). Bygningene er fra andre halvdel av 1700-tallet og første halvdel av 1800-tallet. Sin endelige form fikk disse to kjøpmannsgårdene på 1800-tallet. De to gårdene viser to ulike måter å organisere bebyggelsen på; bolighuset på nr. 17 vender langsiden mot gaten, mens nr. 19 vender gavlen mot gaten – sistnevnte er vanligst i byer på vestlandet.

Bolighusene

Det ble også bygd mange rene bolighus på denne tiden. Typisk for husene fra tidlig i perioden er at de er relativt små med saltak – mange med pultarker ("stavangerarker") påbygd etter behov. Eksempelene er mange, blant annet i området rundt Pedersgata, eller på Straen.

Etter 1860 ble det bygd mange hus med halvvalm/knekt gavnl. Dette ble påbudt etter den store bybrannen på Holmen i 1860 og skulle virke brannforebyggende. Fra denne perioden finnes det også noen eiendommelige hus med svært bred gavnl mot gaten. Denne bygningstypen ble til

Nedre Strandgate 17. Stavanger sjøfartsmuseum

som et forsøk på å få mest mulig byggeareal og vindusflate ut av byggegrunnen til tross for en annen brannforebyggende bestemmelse som ble innført etter brannen i 1860: huset kunne bare være på én etasje pluss loft, og gesimsen kunne ikke være høyere enn syv alen. Ingen sa noe om hvor høyt taket kunne strekke seg over dette! Da man innså at denne typen hus var vel så brannfarlige som regulære toetasjers boliger, ble disse tillatt igjen, og fra slutten av 1800-tallet ser man mange av de klassiske "kassehusene" med halvvalmet tak. Det finnes gode eksempler på disse tre bygningstypene i Olav Kyrres gate

Skagen 22 . Sjøhus med boligdel i andre etasje.

T.v.: Port, Nedre Strandgate 17 - Stavanger sjøfartsmuseum.

Under: 1-etasjes hus med knekt gavli, og 2-etasjes hus med valmet tak i Olav Kyrres gate.

HERMETIKKBYEN (1883-1940)

Tidlig på 1880-tallet gikk Stavanger temmelig brått inn i en omfattende økonomisk krise som rammet hele byen hardt. Sildefisket hadde sviktet fra 1870-tallet av, men en stund levde byen fremdeles greit på handel, skipsfart og verftsindustri. Rundt 1880 var det økonomiske nedgangstider internasjonalt, og skipsredervirksomheten fikk seg derfor en knekk. Det ensidige næringslivet i Stavanger tålte nedgangstidene dårlig. Den ene konkursen rev den andre med seg, og så å si alle de betydeligste firmaene i byen gikk konkurs. Mange folk mistet jobben, og mange flyttet ut av byen eller emigrerte til Amerika.

Allerede på 1890-tallet var imidlertid næringsvirksomheten på full fart oppover igjen, og da basert på en ny næring, nemlig hermetikkindustrien. Nedlegging av brisling var en ny industri som det hadde blitt eksperimentert en del med både i utlandet og i Norge – i liten skala. Hadde man tilgang på råstoffet, kunne man starte opp uten mye egenkapital og risiko. Til å begynne med benyttet folk det de hadde, nemlig sjøhusene som hadde blitt stående tomme etter den store krisen på 1880-tallet. Siden ble det bygd nye hermetikkfabrikker i mur. I løpet av få år ble Stavanger en utpreget industriby preget av hermetikkfabrikker og underleverandører, og folketallet vokste igjen raskt.

Industriområdene bredde seg i hovedsak i utkanten av den bebygde byen, dvs. lengst mot øst (området rundt Strømsteinen) og i området fra Straen utover mot Sandvigå. Boligbebyggelsen fulgte etter og spiste seg snart videre utover på platåene i alle retninger fra sentrumskjernen.

Byveksten foregikk nå i et regulert gatenett av rettvinklede kvartaler og med en ny boligtype som skulle bli svært karakteristisk for Stavangers ansikt: den horisontaldelte tomannsboligen. Disse husene var en form for halvfabrikata som kunne settes raskt opp av ferdiggappede standardmaterialer. Til tross for noe individuell variasjon i detaljering, vindusutforming etc, fikk de nye, store, bynære boligområdene på Våland, Kampen og store deler av Storhaug et svært enhetlig preg. Toppen av Storhaug, samt

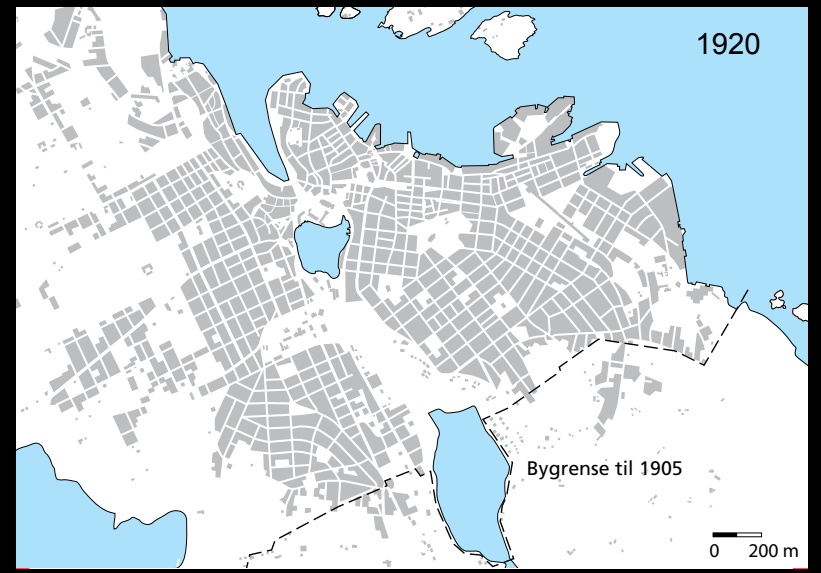
Utsikt fra Petrikirken mot Nordkronen og Strømsteinen

Paradis, Eiganes og en del områder i Kannik, på Våland og langs Lagårdsveien, skilte seg ut med villabebyggelse med forhager. Den mest sammensatte bebyggelsen var å finne i østre bydel:

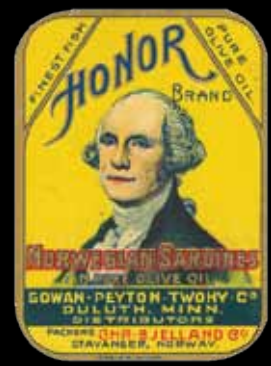
Mens vestre bydel for det alt vesentlige er bebygd med menneskeboliger, rummer østre bydel alle slags nyanser, fra fabrikker, verksteder, villaer og helt til de enkleste bolighus. Den fremmede som vil tage sig en tur gjennom byen kan neppe være i tvil om at han bør legge ruten østover (fra Per Thomsen, "Stavanger i dag", i Stavanger Turistforenings årbok 1937)

I tillegg til bolig- og fabrikkgater lå også de fleste bede- og forsamlingshusene i øst. I og omkring Bergelandsgata lå det etter hvert nærmere 15 ulike bedehus og frikirker.

Stavanger var i denne perioden preget av en relativt stor og fattig arbeiderbefolkning som bodde trangt i smålåtne bygninger. Rundt 1900 var det ikke uvanlig med 3-4 husstander og 15-20 beboere i de små husene på Straen og i østre bydel. Det aktive foreningslivet og pietismen hang sammen med disse livsvilkårene.

T.v.: Sardininnlegging i Egeland's hermetikkfabrikk, Hillevåg.
Foto: H. Johannesen ca. 1910

Hermetikkfabrikkene

Hermetikkindustrien forvandlet på kort tid Stavanger fra en idyllisk, liten seilskuteby som dem man kan se på Sørlandskysten i dag, til en industriby med omkring 60 sardinfabrikker på det meste og en stor underskog av relaterte industrier. Fabrikkipipene stod tett i østre bydel. I dag er det ikke mange igjen, men noen er det. På Strømsteinen, der det var mange sardinfabrikker, ligger for eksempel fremdeles bygningene til Bjellands fabrikk nr. 9 (trykkeriet) og 10, og fabrikkene Fram og Ocean Packing Co. Sistnevnte har bevart skorsteinen. De fire tidligere fabrikkene har adresse hhv. Nedre Banegate 3 og Øvre Banegate 28, og Baneviggsgata 7 og 5. Gatnavnene skriver seg for øvrig fra seilskutetiden, da det lå flere reiperbaner i dette området.

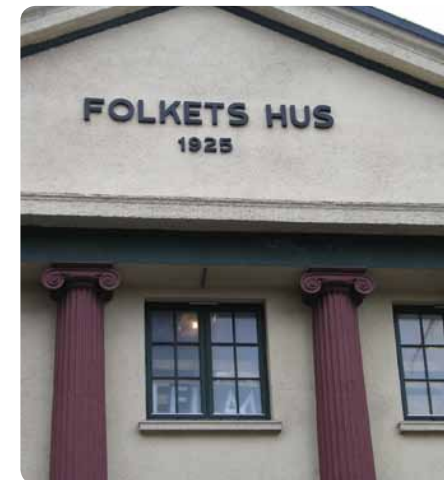
Tomannsboligene

De horisontaldelte tomannsboligene er fremdeles Stavangers ansikt i de sentrale bydelene. De har alle lignende hovedform, en "kasse" på to etasjer med valm- eller saltak, men de har (eller har hatt) noe ulik detaljering alt etter når de ble bygd. Endringer av vinduer, dører og annen detaljering på 60-70-tallet har visket ut mange av de små forskjellene og detaljene som var med på å gjøre denne bebyggelsen tiltalende. Den kanskje vanligste hustypen har hovedform i sveitserstil (høy grunnmur, stort takutstikk med profilerte bjelkehoder), men jugendstilvinduer (krysspostvinduer med småruter øverst).

Før hadde hvert hus oftest én eier, som selv bodde i den ene etasjen og leide ut den andre. Kjeller og loft var da enten felles eller ble disponert av eieren. I dag seksjoneres ofte disse husene slik at kjelleren tilfaller leiligheten i første etasje og loftet leiligheten i andre. Mens det i forrige århundre ble bygd "dotilbygg" på baksiden av husene etter hvert som det ble lagt inn WC, bygges det i dag altaner og balkonger – en følge både av dagens krav til boligstandard, og av den nye eierstrukturen med to likeverdige eiere som begge vil ha sitt private uteareal.

Villabebyggelsen

Villastrøkene i Stavanger fra hermetikkperioden har spesielt mange fine ungdomshus med valmede tak eller svært bratte saltak, smårutetede vindu-

Fasader med søyler, Stavanger museum og Folkets hus

er, profilerte dørblad og ofte utskårne detaljer over dører og ev. vinduer. Ofte har de røde, svarte, blå eller grønne glasserte teglpanner av spesielle, flate typer som gir takene en særlig karakter av en tynn, sluttet flate. Mange av disse villaene har blitt tatt godt vare på og har alle detaljer intakt. Flere gode eksempler ligger langs Eiganesveien på strekningen fra Ledaal til Mosvatnet. Også på 30-tallet ble det bygd flotte villaer i Stavanger, og da etter hvert i mer og mindre ren funksjonalistisk stil. I Bjørnøygata og i Bokkaskogen finnes flere gode eksempler med detaljer som (nesten) flate tak, hjørnevinduer og gjærede hjørnebord (ikke hjørnekasser).

Monumentalbyggene

Stavanger har aldri vært noen monumental by, men i hermetikkperioden ble det gjort noen fremstøt, som ble innledet med bebyggelsen på "Akropolis" (teateret, turnhallen, Stavanger museum og Stavanger sykehus) og som fortsatte med det nye posthuset (1911), samt noen murskoler i jugendstil utover i bydelene. På 20-tallet kom det noen nyklassisistiske monumentalbygg, som Kunstforeningen (1925), Folkets hus (1926) og Filmteateret (1927), og på 30-tallet fulgte de funksjonalistiske etter, som Sjømannshjemmet (1933), Handelens hus (1935), Solvang aldershjem (1937) og Televerkets bygg (1939).

Jugendvilla i Eiganesveien 91 med karakteristisk valmtak og flate, glasserte takpanner

T.v.: Bjellands hermetikkfabrikk nr. 10, Øvre Banegate 28.

Under: Kong Carls gate 66, tomannsbolig i sveitser-jugendstil

SANERING OG BOLIGREISING (1940-1965)

Etter krigen var sardinperioden på hell, både på grunn av sviktende råstofftilgang og på grunn av at kjøleskapet ble allemannseie og hermetikk mistet noe av sin betydning. Men gode tider internasjonalt gjorde seg også gjeldende i Stavanger i gjenoppbyggingsårene etter krigen, og blant annet verftsneringen blomstret. Perioden var preget av store samfunnsmessige endringer, og det var høy byggeaktivitet.

I hele hermetikkperioden vokste folketallet og byens utstrekning, mens sentrum forble like lite, og lenge temmelig uendret. Mot slutten av perioden gjorde modernistiske bygnings- og byplanleggingsidealer sitt inntog i Stavanger, og det var bred enighet om at det var på høy tid at sentrum ble endret og tilrettelagt for et moderne storbyliv. Disse ideene preget mye av etterkrigstiden.

Under krigen stagnerte byggeaktiviteten, men likevel ble det utlyst en konkurranse om ny byplan for Stavanger (sentrum og Straen). I programmet for konkurransen var det åpnet for at det meste av eksisterende bebyggelse kunne rives. Det ene av de to vinnerforslagene het, betegnende nok, "Riv og bygg". Felles for begge var at bare domkirken, Kongsgård, Valbergtårnet, Petrikirken og et par andre større bygninger skulle få stå igjen, mens resten skulle rives til fordel for bredere gateløp og moderne forretningsgårdbebyggelse. Vinnerutkastene la grunnlaget for en ny byplan som ble vedtatt i 1946.

Etter krigen begynte kommunen målbevisst å gjennomføre den nye sentrumsreguleringen – bit for bit, gjennom oppkjøp og riving. Den svært radikale byplanen ble imidlertid etter hvert noe mildnet gjennom revisjoner, som delvis skyldtes praktiske hensyn. Progresjonen var langsom på grunn av manglende økonomi fra kommunens side og manglende interesse for å selge blant eierne. Klubbgata er det området som i størst grad har blitt utbygd etter denne byplanens intensjoner. Dessuten fikk Stavanger en ny skyline i Olavskleiv-området og aksene ned mot Vågen derifra.

Rekkehus, Bekkefaret. Foto: Widerøe 1957

Da stadig mer av den tradisjonelle småhusbebyggelsen måtte vike for nye forretningsbygg i helt andre dimensjoner, reiste det seg en folkelig motstand mot saneringslysten. Dette førte til at Stavanger allerede i 1956 fikk sin første vernplan, planen for Gamle Stavanger. Planen ble kjempet frem med Einar Hedén i spissen, arkitekten som ble den første byantikvaren i Stavanger.

I tillegg til sentrumssanering og modernisering var etterkrigstidens Stavanger preget av bolignød og boligreisning. Det måtte bygges mange boliger på kort tid, og den horisontaldelte tomannsboligen ble forlatt til fordel for mer konsentrerte boligtyper. Det ble bygd noen få boligblokker i regi av Stavanger boligbyggelag (på Misjonsmarka og Åsen/Saxemarka), men det ble rekkehuset som skulle bli den nye boligformen i Stavanger. De første rekkehusfeltene ble bygd ut på tidlig 50-tall på Tasta (Årrestadstykket og Steinkopfstykket), i Vålandsskråningen og i Tjensvollskråningen. Rekkehusene bygde videre på Stavangers småhustradisjoner og ble godt likt. De ble tegnet av arkitektene Retzius og Bjoland, Thv. Solheim og byarkitekt Torleiv Våland, og de ble forbilder for boligbygging også i andre deler av landet.

De siste årene har det vært økt oppmerksomhet om etterkrigstidens kulturminner, og om rekkehusbebyggelsen, som ble så viktig for Stavanger. I 2006, 50 år etter verneplanen for Gamle Stavanger, kom byens første verneplan for et rekkehusområde.

*T.v.: Utsnitt
av fasade på
Misjonsmarka
T.h.: Rekkehus,
Arrestadstykket,
1950-tallet*

De moderne forretningsgårdene

De nye sentrumsplanene forutsatte radikale endringer av bebyggelsesstrukturen i sentrum, og i Klubbgata, på Domkirkeplassen og i Olavskleiva ble planene langt på vei realisert. Nybyggene som kom opp representerte ulike stilidealer fra sin tid. Det første store nybygget var Atlantic Hotell, med sin regelmessige fasade og sluttete form (før tilbygget) (Helge Thams og Sven Nicolaysen 1952). Andre større bygg fra etterkrigstiden som viser andre retninger, er for eksempel Biblioteket (nå Rådhuset) 1960, som er mer landskapstilpasset og er kledd med blanke fasadeplater, Ankerbygget, Arnstein Arneberg (1964), Sparekassen (SR-Bank), Gert Walter Thuesen og Herman Tufte (1961) og Norges Bank, Louis Kloster (1964).

Rekkehusene

Mellom 1950 og 1965 ble det bygd over 1200 rekkehusleiligheter i Stavanger. Et klassisk rekkehusområde er feltet i Tjensvollskrånningen som ble bygd tidlig på 50-tallet etter tegninger av Retzius & Bjoland, og som ble regulert til spesialområde-bevaring i 2006. Rekkehusene i dette feltet er alle satt sammen av fire leiligheter. Husene er bygd med flere ulike planløsninger, og med små fasademessige ulikheter, men med det felles-trekket at leilighetene er skilt med murvegger som er trukket ut, slik at de individuelle boligene viser tydelig i fasaden.

Over: Stavanger har fått sitt første moderne hotell og en ny skyline. Illustrasjon fra 1962.

Neste side: Sparekassen, nå SR-Bank, Norges Bank og gamle Stavanger bibliotek, nå Rådhuset.

T.v.: Rekkehus, Ullandhaugveien 79

OLJEBYEN (1965 -)

I 1960 var det 38 sardinfabrikker i Stavanger, mot ca. 60 på 1930-tallet. Åtte år senere var tallet helt nede i 13. Rundt 1960 var det også slutt på de gode etterkrigskonjunktorene som hadde gitt verftsnering og eksport gode dager. Stavanger var blitt en "fattig" by med lav gjennomsnittsinntekt, og befolkningsveksten viste tegn til å flate ut. Byen trengte et nytt næringsgrunnlag.

I 1962 kom Phillips Petroleum til Norge for å starte med leteboring etter olje i Nordsjøen. Esso og Shell fulgte snart etter. I Norge var det liten tro på disse påfunnene, men myndighetene sørget likevel for å sikre de nasjonale rettighetene på den norske sokkelen før de første konsesjonene ble gitt i 1965.

I 1969 ble det første store oljefunnet gjort da Phillips fant Ekofiskfeltet. Da hadde Stavanger allerede grepet muligheten til å etablere seg som basen for de utenlandske oljeselskapene. Byen lå laglig til i forhold til virksomheten i Nordsjøen, og kunne lokke med fasiliteter som en god flyplass, et moderne hotell (Atlantic) og en 18-hulls golfbane. I tillegg visste ordfører Arne Rettedal og folkene rundt ham å trekke i de rette trådene. I 1966 stabled de på rekordtid et helt nytt boligfelt (Slåtthaug) på beina til boreselskapet Ocean Drilling and Exploration Co. Samtidig ble det startet opp en amerikansk skole på Revheim. Denne viljen til å komme oljeselskapene i møte var avgjørende for at Stavanger befestet seg som "oljebyen". I 1972 besluttet Stortinget å legge de nyopprettede Oljedirektoratet og Statoil til Stavanger. Allerede i 1974 fantes 70 oljerelaterte firmaer i Stavanger, og økonomien fikk et bratt oppsving. I dag er Stavanger en "rik" by med høy gjennomsnittsinntekt og lav arbeidsledighet.

Byen og regionen har i en årrekke hatt høy tilflytning og store utfordringer når det gjelder videre vekst og boligbygging. I begynnelsen av perioden ble det satset på feltutbygginger og småhusbebyggelse. Nord-Jæren er imidlertid ikke bare et rakst voksende urbant område, men også et viktig jordbruksområde i nasjonal sammenheng. Det er derfor etter hvert stor mangel på byggeland. Stavanger kommune har i de senere årene satset

Plattform under sleping, 1972-73. Foto: Alf Brueland

på fortetting av den bygde byen som strategi. Et utvalg av transformasjonsområder, hovedsakelig i tidligere industri- og havneområder, ble vist i kommuneplanen for perioden 2002-2017. I disse områdene skulle det bli rom for mange nye boliger. Mange av områdene er i dag utbygd, til dels med bygningstyper og byggetetthet som virker fremmedartet i forhold til den eksisterende byen.

Også Stavanger sentrum har fått merke presset fra den økende befolkningsmengden og dens nye kjøpevaner og krav om parkering. Enkeltstående bygninger har blitt slått sammen eller forbundet med broer til kjøpesentre. Småhuskvartaler har blitt revet til fordel for større butikker, boliger og offentlige bygninger. Parkeringsanlegg har blitt etablert både permanent, i underjordiske parkeringsanlegg, og midlertidig på Jorenholmen.

De siste årene har byen måttet ta inn over seg at den oljerelaterte veksten ikke kan fortsette inn i evigheten. Selv om det stadig utvikles bedre metoder for å utnytte oljefeltene, vil oljen en dag ta slutt. Oljealderen har allerede fått sitt eget museum i Stavanger, et sikkert tegn på at en epoke er på hell. Med håp om å unngå en ny økonomisk krise har Stavanger derfor begynt å arbeide bevisst med å få flere bein å stå på. Kunnskap og kultur er de nye næringene i tiden, og med opprettelsen av Universitetet i Stavanger i 2005 og utnevnelsen til europeisk kulturhovedstad for 2008, håper byen å ha skrevet overskriftene for det neste kapitlet i sin historie.

Norsk Oljemuseum

Boligbyggingen

På Slåtthaug ligger et boligfelt som fremdeles bærer navnet "Oljeberget" på folkemunne. Endel av boligene i dette feltet kom opp på rekordtid da selskapet Ocean Drilling & Co (Odeco) hadde etablert seg i Stavanger i 1966 og trengte boliger til sine ansatte. De måtte ha 18 eneboliger nærmest på stående fot, og ble vist området på Slåtthaug der det var et påbegynt byggefelt. Fra kommunalt hold ble det lovet at den normale saksbehandlings- og byggetiden på ca. to år, skulle presses ned til ca. det halve. Men Odeco villa ha husene klar på fire måneder, og slik ble det. Grunnarbeidene ble gjort på senvinteren etter at telen var tint opp med flammekastere. Husene ble ferdige i juni. Dalsøkket på baksiden av disse husene er på kommunale tegninger fra den tiden kalt "Rettedal". Etter hvert ble feltet med karakteristiske "bungalower" med flatt tak, utvidet til 32 enheter. I dag er mange av husene sterkt ombygd, bl.a. med ny 2. etasje og saltak.

Offentlige bygninger og næringsbygg

Den raske endringen av sentrum som ble påbegynt i etterkrigstiden, bremset noe opp ut over 70-tallet, men fremdeles ble det bygd nye, store prosjekter i sentrum.

Ett av dem er Stavanger svømmehall/E-verkbygget (arkitekter: Gert Walter Thuesen og Jacob Grytten) fra 1971. Bygningen representerer en internasjonal senmodernisme og "betongbrutalisme" (etter den franske benevnelsen beton brut, råbetong). Sammen med bygningen ble det også bygd et trappeløp i samme stil langs husets sørside. Dette er nå omarbeidet.

Andre arkitekturstrømninger gjorde seg gjeldende senere i perioden. Fra betongbrutalismen svingte pendelen over i postmodernismen, som introduserte en fri gjenbruk av og lek med tidligere stilers formelementer, som søyler og gavlmotiver. I Stavanger har vi få bygninger som vi kan kalle egentlig postmodernistiske, ett av de få er Bjergsted terrasse (arkitekter: Torsvik og Thesen) fra 1989.

Enebolig på "Oljeberget" på Slåtthaug, borekroner på portstolpene viser at de som bodde her var ansatt i "olja"

Også tilpasningsarkitektur vant tilhengere på denne tiden. Skagen Brygge Hotell (Lund & Slaatto 1988) er tenkt som en nyfortolkning av sjøhusarkitekturen og nærmer seg slik en stiltilpasning, selv om det også er lagt mange moderne formgrep inn i bygningen og dimensjonene er større enn i de tradisjonelle sjøhusene.

Samme arkitektkontor stod for Stavangers kulturhus på Sølvberget, som ble ferdigstilt i 1987. Det meste av byggetomten hadde stått tom siden 1930-tallet, da bebyggelsen inntil Filmteatret ble revet til fordel for en utvidelse av kinoen. På grunn av de økonomiske nedgangstidene og okkupasjonen ble dette prosjektet lagt på is. Flere hus ble revet på 50- og 60-tallet, og plassen ble brukt som parkeringsplass. I 1980 vant Lund & Slaatto konkurransen om et nytt kulturhus på tomten, men det var mange runder med diskusjoner og behandlinger før byggingen ble påbegynt. I mellomtiden ble tomten sprengt ut, og det utsprengte området ble i årevis liggende bak byggegjerder under navnet Kulturhullet. Kulturhuset er et stort betongbygg midt i den tette, lave trehusbebyggelsen, men det er brutt opp i mange små volumer og virker derfor langt mindre ruvende enn størrelsen skulle tilsi. Kulturhuset er et eksempel på stedstilpasning uten stiltilpasning.

T.v. og over: Stavanger svømmehall.

Stavanger Kulturhus, Sølvberget.

Engøyholmen

DEL 4

KULTURMINNEKATEGORIER

Denne delen av planen presenterer kategoriene som finnes i objektlisten, samt selve listen og plankartet. Inndelingen er en revidert videreføring av kategoriene i objektlisten fra 1995-planen.

FORNMINNER

Fornminner er faste kulturminner fra før reformasjonen, 1537. Disse er automatisk fredet iht. kulturminneloven. Fornminner kan være alt fra helleristninger, bautasteiner, gravhauger og hustuffer ned til mindre spektakulære rester etter menneskelig aktivitet, som stolpehull i bakken, kokegroper, jernvinneanlegg og rester etter åkerbruk. Ikke alle fornminner er synlige på overflaten, derfor skal fylkeskommunen undersøke områder der det er mulighet for å finne skjulte fornminner før det bygges eller graves. Dette skjer for det meste forbindelse med nye reguleringsplaner. For noen eksempler på fornminner fra Stavanger, se avsnittet "Det forhistoriske Stavanger".

KIRKER OG KIRKEGÅRDER

Stavanger ble grunnlagt som et kirkelig sentrum, og religion har vært viktig i byens historie. I den sterke vekstperioden på 1800-1900-tallet ble det bygd nye kirker i byen for første gang siden middelalderen.

Kirker er en spesiell kategori av kulturminner. Selv om gjennomsnittsnordmannen kanskje ikke er så religiøs lenger, står kirken som kultursymbol svært sterkt i den allmenne bevisstheten. Mange steder er en kirke den eldste stående bygningen, som her i Stavanger, og både eldre og nyere kirker ligger vanligvis sentralt og viser godt igjen i landskapet. Kirkenes særstilling reflekteres i at de har egne forvaltningsregler og en

Bautasteiner på Austre Åmøy, et fornminne

egen verneform (listeføring, se ordliste). Forvaltningen av kirkene styres av kirkeloven og kirkerundskrivet.

Kirkene er viktige identitetsskapende bygninger i sine bydeler og representerer ofte svært tidtypisk arkitektur. Vi har derfor valgt å ta med alle Stavangers kirker i objektlisten.

Listeførte kirker i Stavanger kommune:

Domkirken (fra middelalderen - automatisk fredet)

Bispekapellet (fra middelalderen - automatisk fredet)

Frue kirke/Hetlandskirken (Hans Hansen Kaas, 1854)

St. Petri kirke (Conrad Fredrik (Fritz) von der Lippe, 1866)

St. Johannes kirke (Hans Jacob Sparre, 1909)

Hetlandskirken

St. Johannes kirke

Kirkegårder

Kirkegårder er, akkurat som bygninger, hager og parker, preget av sine tiders estetikk og idealer. Motene for utforming av både selve gravene og gravmonumentene har endret seg gjennom tidene. Så lenge kirkegårder er i bruk, skiftes gamle graver ut med nye, og slik forsvinner også den historiske dokumentasjonen som ligger i de gamle gravene. Av denne grunn skal fjerning av gravminner eldre enn 60 år forelegges kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen til uttalelse.

I Stavanger er Lagård gravlund fra 1834, med senere utvidelser, den eldste kirkegården som ennå er i bruk. Dette er en godt bevart 1800-tallskirkegård med mange eldre graver og gravmonumenter - dessuten er en del kjente Stavangerfolk begravd der; Alexander L. Kielland og Lars Hertervig for å nevne de to viktigste. Andre særlig verneverdige kirkegårder i Stavanger er den automatisk fredede middelalderkirkegården på Madla, og de to kvekerkirkegårdene, se liste bakerst i planen.

Lagård gravlund

INSTITUSJONSBYGNINGER / OFFENTLIGE BYGNINGER

Mange bygningstyper faller inn under denne kategorien, og bare de største gruppene er omtalt under.

Skoler

Skoler er ikke bare viktige institusjoner og sosiale samlingssteder, men ofte også monumentale landemerker i sine bydeler. Dette gjelder særlig de store murskolene fra begynnelsen av 1900-tallet, for eksempel St. Svithun skole og Våland skole. Men rundt omkring i byen finnes også mer anonyme bygninger som har huset privatskoler av ulik art, for eksempel Store Skippergate 4, Kvekerskolen, og Kongsgata 49, Frk. Wieses pikeskole. Byens eldste skolebygning, den middelalderske latinskolens steinhus ved Domkirken, ble revet i 1839. Hvis vi ser bort fra Kongsgård, der den gamle hovedbygningen ikke er bygd som skole, er byens eldste skolebygning i dag Johannes skole fra 1842.

Sykehus, stiftelser, aldershjem etc.

Stavanger sykehus fra 1897 representerte et stort fremskritt i forhold til institusjonen det avløste; "Den kombinerte indretning" som var et kombinert sykehus, galehus, fattighus, tvangsarbeidsanstalt med mer. Stavanger sykehus er nok fremdeles det flotteste og mest monumentale helserelevante anlegget i Stavanger. St. Fransiskus hospital, ved den katolske kirken og Sanitetsforeningens sykehus ("Klinikken"), er de to viktigste private sykehusene som har blitt drevet i byen.

Ett av Stavangers eldste institusjonsbygg er Josephinestiftelsen i Kongsgata, et barnehjem for piker fra 1830-tallet, som ble grunnlagt av haugianeren John R. Haugvaldstad og brødreminighetens leder Søren Daniel Schiøtz. Sjømannshjemmet i Gamle Stavanger (Øvre Strandgate 92, arkitekt Henrik Nissen, bygd 1876) hører også med blant de eldste institusjonsbyggene i Stavanger. Det "nye" sjømannshjemmet (Øvre Stokkavei 21, arkitekt Waldemar Hansteen, bygd 1932) og Solvang aldershjem (Wessels gate 51, arkitekt Gustav Helland, bygd 1937) er gode representanter for funkisperiodens enkle og rene institusjonsbygg.

Bedehus og frikirker

Lekmannskristendommen stod sterkt i Stavanger med brødreminigheten og haugianerne som de største grupperingene. Også avholdssaken og misjonen hadde mange tilhengere. Landets første misjonsforening ble stiftet i Stavanger i 1826, og Stavanger ble sete for Det Norske Misjonsselskap i 1842 og Missionsskolen i 1846. Bedehuskulturen var utbredt i Stavanger helt til oljealderen innhentet byen etter 1965. Nygaten forsamlingshus (Opbyggelsehuset i Nygaden) er fra 1846; det er det eldste aktive bedehus i landet, og ett av de første. Bethania, bygd av kjendispresten Lars Oftedahl i 1875/1876 er det største bedehuset i byen, og frem til 50-tallet det største forsamlingslokalet i det hele tatt utenom kirkene. Huset ble solgt til Stavangeren kultur- og revyscene AS i 1997. Både eksteriør og interiør er godt bevart. I bedehusområdet rundt Bergelandsgata ligger også frikirkene tett.

Solvang aldershjem. I dag omsorgsboliger

Kulturbygg

I lang tid var bedehusene de viktigste kulturhusene i byen – i tillegg til museet og teateret. Først tidlig på 1900-tallet ble det bygd flere hus til rene kulturformål, som Filmteatret (arkitekt Erling Nielsen, bygd 1924) og Stavanger kunstforening (arkitekt Erik Erga, bygd 1925). Konserthus fikk Stavanger først i 1982 etter ombygging av kuppelhallen i Bjergstadparken (arkitektene Retzius og Bjoland, 1961). Hallen ble opprinnelig bygd for Nordisk møbelmesse som senere flyttet til Bellasenteret i København.

Filmteatret

FORRETNINGSBYGG

I denne kategorien finnes bl.a. banker, hoteller, kontorbygg og forretningsgårder. Også noen av de kombinerte bolig/butikkhusene i sentrum er tatt med i denne kategorien – det er hus der selve butikkfasaden er spesielt interessant. Som representanter for den eldre typen forretninger kan nevnes Kirkegata 26. Huset er fra 1860-tallet, og butikkfasaden er, i likhet med mange andre i Stavanger i jugendstil, og er fra 1916. Inngangspartiet er ett av de flotteste i byen. Noen forretningsfasader på trehus i sentrum har blitt modernisert i funksjonalistisk stil på 30-60-tallet. To gode eksempler er fasaden i Kirkegata 19 (tidligere apoteket Hygea) og Norem Baade i Kirkegata 22. Andre forretninger har blitt bygd i funksjonalistisk stil, som den karakteristiske Stavanger Radiocentral i Pedersbakken 5, og Hospitalsgata 6. Om nyere forretningsgårder med mer, se kapitlene “Sanering og boligreisning” og “Oljebyen”, side 78-84.

*Inngang i jugendstil,
Kirkegata 26*

MARITIM BEBYGGELSE

Sjøhus, naust, båtstøer og brygger finnes over alt langs stranden i Stavanger, både i bykjernen og i mer landlige omgivelser, f.eks. i Hafrsfjord og Kvernevik, på Gausel, Tasta og Byøyene. De fleste er (opprinnelig) næringsbygg, men noen er også tilbehør til landsteder eller eksklusive boliger med strandlinje. Sammen forteller de om en befolkning som er tett knyttet til sjøen.

Kulturhistorisk havnelandskap

Spesielt rikt er det maritime bygningsmiljøet i området på og rundt Engøyholmen, der også to nottørker står igjen. Engøyholmen kystkultursenter bevarer ikke bare bygninger og båter, men arbeider med å videreføre kunnskapen om både sjøhusbygging, båtbygging, seiling og andre maritime aktiviteter. Kystkultursenteret opererer med begrepet "kulturhistorisk havnelandskap" på et større område med hovedakse mellom Norsk Oljemuseum og Engøybroen, inkl. bl.a. Sølyst, og med en randsone østover til Litle og Store Marøy, nordover til Knudsaskjæret. Også ubebygde holmer med stor betydning for fuglelivet, Majoren og Tjuvholmen, tenkes innenfor en slik randsone. Samlet sett utgjør dette landskapet et maritimt kulturmiljø der samspillet mellom natur og kulturminner er sentralt.

Sjøhusrekken

Sjøhusene i sentrum har for det meste kommet langt opp på land på grunn av gjentatte utfyllinger langs havnelinjene. Da den tradisjonelle bruken av husene til lager, ev. kombinert med butikkformål, ble mindre lønnsom, gav disse sjøhusene rom for Stavangers moderne uteliv. Dickens var det første sjøhuset som ble tatt i bruk til restaurantformål; det skjedde i 1973. Ikke alle ombyggingene av disse sjøhusene har vært like vellykkede med tanke på å bevare husenes opprinnelige kvaliteter – men husene står i alle fall fremdeles.

Bekhuset

Et kuriosum i Stavanger er det lille bekhuset som har fått stå igjen ved – og gitt navn til – Bekhuskaaien. Det ble brukt til å koke bek (innkokt tjære) til bruk på båter. Kaien foran sjøhusene ble her bygd sent, så bekhuset lå, helt til vår egen tid, for seg selv på et en oppmurt holme (et steinkar) på en grunne ute i vannet. Det smale, opprinnelige steinkaret er ikke asfaltert, så man kan fremdeles se utstrekningen av det hvis man går ut på kaien.

T.h.: Bekhuset

TEKNISKE OG INDUSTRIELLE KULTURMINNER

Bevaring av moderne kulturminner av teknisk og industriell karakter er et relativt nytt felt innenfor kulturminnevernet. Vern av slike kulturminner byr på ofte helt spesielle utfordringer, da tekniske og industrielle anlegg som regel er store, og er bygd for å fylle en bestemt funksjon. Det er ikke alltid lett å finne ny bruk til anlegg som legges ned, og i mange tilfeller er disse kulturminnene heller ikke estetiske tiltalende på samme måte som for eksempel bolighus, sjøhus, gårdsbruk og gamle veier.

Fabrikkbygninger

En av de største gruppene industrielle kulturminner i Stavanger er fabrikkene fra sildeindustriens storhetstid i byen. Dette er bygninger som har mistet sin opprinnelige funksjon, men som relativt lett kan tas i bruk til andre formål. Gamle Tou bryggeri er en annen av Stavangers nedlagte fabrikkbygninger som har fått ny funksjon (Tou Scene).

Oljeindustrien

Oljeindustrien som overtok etter sardinindustrien, har størstedelen av sine tekniske bygninger og installasjoner ute i Nordsjøen, men tekniske anlegg på land er i stadig bruk og utbygging og er

Det skjeve tårn i Jåttåvågen

vanskelige å håndtere med vernebestemmelser på tradisjonelt vis. Et spektakulært unntak er Det skjeve tårn i Jåttåvågen, som ble bygd i 1984 av bedriften Norwegian Contactors. De ville bevise at det var mulig å bygge et betongunderstell som helte 16 grader, hadde varierende diameter og varierende betongtykkelse. Teknologien skulle brukes på 300 meters dyp under utbyggingen av Trollfeltet. Tårnet er et spesielt stykke arkitektur og står som et sterkt symbol på oljeindustrien og den tilhørende teknologien som har blitt utviklet i Stavanger de siste 30-40 årene.

Andre tekniske bygninger og installasjoner

Pumpehuset i Mosvatnet, den gamle jerntelefonstolpen i Gamle Stavanger, Amerikatelegrafene med bardunfestene etter radiomastene i Ullandhaugskogen, Ullandhaugtårnet, transformatorstasjonen ved Gamlingen og kornsiloene på Forus er andre eksempler på tekniske og industrielle kulturminner som kan bidra til å illustrere noe av bredden innenfor denne kategorien.

Den gamle telefonstolpen på Straen er tatt med i Telenors nasjonale verneplan.

FORSVAR- OG KRIGSMINNER

Forsvarsminner

Militære anlegg er lokale minner etter nasjonale og verdenspolitiske strømninger. Stavanger ligger slik til at mye av forsvarets aktiviteter har foregått utenfor våre kommunegrenser, på mer strategisk plasserte steder ved innseilingen til byen. Men det finnes noen forsvarsminner i Stavanger kommune. For eksempel er tilfluktsrommene minner etter den kalde krigen og atomkappløpet i årene 1945-1990.

Madlaleiren, KNM Harald Hårfagre, er det eldste militære anlegget i bruk i Stavanger i dag. Leiren ble opprettet i 1871. Først ble den, under navnet Madlasletten, brukt av Stavanger og Kristiansand linje- og landvern-bataljon. I 1910 ble Hæren omorganisert, og leiren huset deretter Vesterlens regiment nr. 8, senere kalt Rogalands infanteriregiment 8.

I 1934 fikk leiren navnet Madlamoen. Under krigen var Madlaleiren tysk forlegning og fangeleir for både norske og russiske krigsfanger. Etter 2. verdenskrig ble leiren stående delvis ubrukt frem til 1948, deretter ble den noe brukt av marinen, kystartilleriet og tysklandsbrigaden. Stortinget vedtok i 1952 at marinen skulle overta Madlamoen og at dens rekrutt-skole skulle legges dit. I 1955 tok leiren navnet Harald Hårfagre, etter Norges første panserskip.

Krigsminner

Minner etter 2. verdenskrig var "fritt vilt" i etterkrigstiden. Selv om mange tyske bygninger og brakker ble gjenbrukt, var det for mange om å gjøre å kvitte seg fortest mulig med de synlige sporene etter okkupasjonen. Bunkere og andre minner som var vanskelige å fjerne er gjerne det som har blitt stående. Også i Stavanger er svært mange krigsminner fjernet. De få minnene som er igjen etter disse viktige årene i Europas historie bør derfor tas vare på.

På Kvaleberg hadde tyskerne en militærleir som ble bygd i 1940. Leiren besto av over 50 bygninger og en mengde garasjer. Leiren ble brukt til

Tårnet fra Kvalebergleiren

lager for byggematerialer og reservedeler og huset okkupasjonsmak-tens bygningstjeneste. Dessuten hadde marinen et støttepunkt for forsyning av ubåter i Kvalebergleiren. Etter denne leiren står det i dag bare igjen én bygning, huset der offisermessens i sin tid holdt til (nå barnehage), samt en bunker og et kombinert utkikkstårn og trafokiosk. Tårnet lå omtrent midt i leiren. Grusbanen ved tårnet, som nå brukes som fotballbane, var leirens ekserserplass.

MINNER ETTER SAMFERDSEL

Veier og gater

Stavanger har få bygninger igjen fra før 1800, men store deler av gatestrukturen i sentrum er eldre – på Holmen er mange av gateløpene mer eller mindre uendret siden middelalderen, for eksempel Kirkegata og Skagen. Gatene på Straen er også gamle, og gatenettet som det ligger i dag har ligget fast i alle fall siden 16-1700-tallet. I tillegg finnes det flere gamle tilkomstveier til Stavanger og gamle gårdsveier som i dag har gått inn i gatenettet i bystrukturen. Eksempler er Lagårdsveien/Kongsgata, Storhaugveien, Stokkaveien, Eiganesveien og Løkkeveien. Noen gamle ferdselsårer og gårdsveier ligger fremdeles - som bilveier i mer landlige områder, ev. som en del av gang- og sykkelveinettet - eller som turstier i friområder, som Tjodveien på Ullandhaug og Ungdomsgeilen på Jåttåhaugen.

Kirkegata/Prostebakken 1899. Foto: Carl Johan Jacobsen

Bybrua under oppføring i 1977. Foto: Alf Brueland

Også de nyere gatene og veiene forteller sine historier om Stavangers utvikling – om ulike utbyggingstrinn og reguleringsmessige idealer. De eldste byområdene har vokst frem uten noen form for

regulering. Holmen nord for Valberget ble regulert med et oppstrammet gatenett etter den store brannen i 1860. Dette var det første forsøket i Stavanger på å styre gatestrukturen. Et svært regelmessig rutenett av gater dominerer det meste av de sentrale bydelene som er bebygd fra slutten av 1800-tallet og frem til ca.1950, mens strukturen er litt åpnere i de nyere, ytre boligområdene.

Andre samferdselsminner

I tillegg til veier og gater, hører broer, ferjeleier, jernbaneinstallasjoner og samferdselsrelaterte bygninger med i kategorien samferdselsminner – i tillegg til flyplasser, som vi ikke har i Stavanger kommune.

Ved Tanangerbrua finnes et ferjeleie for robåt som var i bruk til ca. 1930, og brokar etter den første brua. På Jorenholmen finnes et smalt ferjeleie av "gammeldags" type. Bybrua er tatt med i Statens vegvesens verneplan *Vegvalg*, og det er meningen at den skal fredes etter kulturminneloven. I planen omtales den som et tidlig eksempel på skråstagbruer og en eksponent for nye arkitektoniske og tekniske løsninger for sin tid (1978).

BOLIG- OG TETTESTEDSBEBYGGELSE

Det kan være vanskelig å skille mellom bolig- og forretningsbebyggelse, siden mange av de gamle husene i sentrum har butikk i første og bolig i andre etasje. Tradisjonelt bodde man og drev forretning i samme hus, eller i alle fall i samme bygård. Vi har valgt å sortere det meste av den kombinerte bolig- og forretningsbebyggelsen inn under denne kategorien sammen med de rene bolighusene, men har gjort et unntak for noen utvalgte bygninger der selve butikkfasaden er av spesiell interesse (se forretningsbebyggelse s. 91).

Boligbebyggelsen sentralt i Stavanger kan grovt sorteres i tre karakteristiske hovedgrupper: de tradisjonelle små stavangerhusene i de selvgrodde, eldste bydelene i og rundt sentrum (ca 1800 –1880), de horisontaldelte tomannsboligene, samt eneboliger og villaer i et regulert gatenett i de sentrale bydelene (ca 1880-1950), og etterkrigstidens rekke- og kjedehusfelt ytterst (ca 1950 og helt frem mot vår egen tid).

T.h.: Tettstedsbebyggelse Storhaug.

Under. Klassisk horisontaldelt tomannsbolig fra mellomkrigstiden, Steingata

PLASSER OG PARKER, HAGER OG GÅRDSROM

Kulturminnevernet var lenge mest opptatt av bygninger og bygningsvern, og av enkeltobjekter. I løpet av de siste 20-30 årene har det derimot blitt stadig større oppmerksomhet omkring *kulturmiljøer*. En bygning som i seg selv er verdifull, mister verdi hvis omgivelsene endres til det ugjenkjennelige. Og bygninger som i seg selv ikke er spesielt interessante, kan være svært verdifulle som deler av et større kulturmiljø. Like viktige som bygde omgivelser, er rommene mellom husene – de forteller sin del av bygningshistorien.

Gårdsrom

Mellom de små bygningene i sentrum, i østre bydel og på Straen, er det større og mindre private gårdsrom. Mange av dem er hellelagt med Hardangerheller. I sentrum har noen av dem i tidens løp blitt overbygd for å gi bedre plass for butikkene i kvartalet, eller, som på Breitorget, for å binde alle bygningene i kvartalet sammen til ett kjøpesenter. Noen har blitt tatt i bruk til uteservering, mens andre står ubrukte. Gårdsrommene er en viktig bestanddel i bebyggelsesstrukturen, og bør i utgangspunktet ikke bygges igjen.

Gårdsrom tatt i bruk til servering, Bøker og Børst, Øvre Holmegate 32

Hager

Fra middelalderen av lå det hager på baksiden av bybebyggelsen, oppover fra Vågen. Disse terrassehagene er det lite igjen av. De best bevarte ligger på baksiden av Stavanger sjøfartsmuseum og hørte opprinnelig til disse bygårdene. Rektorhagen på Kongsgård hører også med blant de eldste hagene i Stavanger. Dette var biskopens hage da Kongsgård var bispegård. Med årene har den blitt betydelig redusert i størrelse – mesteparten av arealet inngår nå i byparken.

Hagenes storhetstid i Stavanger var på 1700- og 1800-tallet. Lystgårder som Ledaal, Hindal og Engelsminde var omgitt av sirlige hageanlegg. Ut over 1800-tallet endret hageidealene seg fra den strenge, symmetriske franske rennesanse- eller barokkstilen til den romantiske, tilsynelatende viltvoksende engelske landskapsparkstilen. I Stavanger ble flere landskapshager anlagt av gartner P. H. Poulsson, bl.a. Breidablikk, Munkehagen rett ved siden av (huset er nå nedbrent) og Bjergstedparken, som hørte til et lyststed på denne tiden.

Fra Munkehagen

Med økende fortetting og industrialisering på begynnelsen av 1900-tallet, ble det tidligere systemet med dyrkningsparseller i og utenfor byene erstattet med mer organiserte kolonihager. Utgangspunktet var behovet for matauk – men også muligheten for folk fra trangbodde strøk til å ha en hageflekk. Amtsgartner Jacobsen og stadsfysikus Wyller talte kolonihagenes sak i årene før første verdenskrig, og i 1916-17 ble det anlagt 600 parseller. Både Egenes, Våland, Rosendal og Ramsvik og Strømvik kolonihager ble anlagt i disse årene. Noen av hyttene står omtrent som de gjorde da de ble bygd på 1920-tallet.

Parker

Stavangers parker er for det meste tidligere hager – som Munkehagen, Byparken og Bjergsted, nevnt over. Bjergsted var mellom ca. 1890 og 1970 en virkelig folkepark der det ble holdt arrangementer, fornøylespark, utstillinger, messer og annet. Stavanger har ellers ikke mange parker i tradisjonell forstand, men har en del parkaktige friområder – Mosvannsparken og Vålanskogen med sine plantede bøketrær hører til blant disse. Disse områdene var tidligere åpne, og skogplantingen var et tiltak for å forskjønne byen.

*Parkområder: Under f.v.: Mosvannsparken, Vålanskogen.
T.h. Over: Byparken. Under: Bjergstedparken.*

KULTURLANDSKAP

Kulturlandskap defineres som landskap påvirket av menneskelig aktivitet. I vid forstand kan en si at kulturlandskapet favner om alt, natur og kultur. Også bylandskapet er et kulturlandskap.

I denne kulturminneplanen bruker vi begrepet mer tradisjonelt, altså om jordbrukslandskapet. Stavanger by ligger i tidligere jordbruksland og er ennå omgitt av jordbrukslandskap. Rester av jordbrukets kulturlandskap kan være verdifulle kulturmiljøer som må sikres når områder urbaniseres.

Godt ivarettatte jordbrukslandskap med få forstyrrende inngrep eller påvirkning i nyere tid utgjør ofte en helhet av biologiske og kulturhistoriske verdier. Enkeltelementer innenfor slike kulturlandskap kan være gårdstun, åkrer, slåtteeinger, steingarder, beitemarker, lyngheier og lauvingslier, bakkemurer, utløer, naust, veier, stier og veiter. Vi kan gjerne si at kulturminnevernets fokus retter seg mot kulturlandskap som er skapt av de gamle, enkle driftsformer uten bruk av landbruksmaskiner og omfattende nydyrking.

Kommunedelplan for kulturminner setter fokus på utvalgte, gjenværende kulturlandskapsområder som har en høy konsentrasjon av enkeltelementer og ellers har en viktig rolle som friluftsområder for byens innbyggere. Noen av disse kulturlandskapene er i fortsatt drift som jordbruksområder, andre er ervervet til bruk som offentlige friområder.

Fokus på kulturlandskap i kommunedelplan for kulturminner, er i tråd med målene i den europeiske landskapskonvensjonen, og som Norge også er forpliktet å følge opp.

Over: Lierdal gård
Under: Oppmurt vei og lindeallé, Lindøy

UTVALGTE KULTURLANDSKAP I STAVANGER KOMMUNE

I planen er følgende områder omtalt som kulturlandskap med høy verdi.

Austre Åmøy, Jåttå, Lunde, Litle Stokkavatn – Byhaugen – Eskeland, Gauselholmen, kystlyngheiene: Langøy – Sandøyarkipelet – Store Marøy – Smiodden, Torvmyrå, Vassøy, Kalvøy, Lindøy, Resnes – Århaug, Fluberget – Hestnes – Korpsdalen, Jernaldergården og Store Marøy. I dette kapittelet gis det en kort omtale av disse områdene. Det vises også til objektliste og kart.

Austre Åmøy

Åmøy peker seg ut som et område med svært mange fornminner, bl.a. helleristninger, bautasteiner og gravhauger, samt eldre tun og en lett synlig eiendomsstruktur med steingjerder i et relativt intakt kulturlandskap. Åmøy er et eksempel på landskap med stor tidsdybde. Det er viktig å bevare helheten i dette landskapet og sammenhengen mellom fornminner og landskap.

Jåttå

Ensartet jordbrukslandskap slik det fremkom etter utskiftningen og nydyrkingen på 1800-tallet er godt representert på Jåttå. Utskiftningene førte til at de opprinnelige bygningene på toppen av haugen ble flyttet utover, og de nye bruksgrensene ble markert med steingjerder. Mange av disse er fjernet, men fremdeles kan vi se den karakteristiske bruksstrukturen som stråler ut i et radiært mønster fra Jåttåhaugen. Området har også et karakteristisk og brukshistorisk verdifullt system av steinsatte gårdsveier og geiler. Det er viktig å bevare kulturlandskapet og dets særpreg. I tillegg er området del av et større regionalt grøntdrag med gode utsiktsforhold.

Lunde

Området kan deles i tre delområder som henger sammen og utgjør det helhetlige landskapet på Lundsneset.

- A. Typisk storskala. Steingjerder, paradis (åkerholme), attraktive geiler og turveier.
- B. Variert småskala. Jordnøttenger, lunt og kupert landskap. Mindre dyrkede teiger, ugjødslete beiter, naturbeitepreg.
- C. Åpent jordbrukslandskap i drift. Forbindelse mellom A og B.

Området i sin helhet fremstår med ulike markslag og godt lesbare sammenhenger mellom gårdsbebyggelse og dyrket mark.

Her finnes også flere gårdsveier og stier, steingjerder, kantvegetasjon og generelt mangfold av vegetasjonstyper som må bevares. Skjemmende fyllingsområder bør rehabiliteres.

Det er viktig å bevare kulturlandskapet og dets særpreg i den videre forvaltningen av området som friområde. De deler av området der det fremdeles drives landbruk må det tas hensyn til kulturlandskapsverdiene.

Blomstrende lynghei, byøyene

Sjøspeidernes bygninger på Midtholmen hørte til et tidligere småbruk

Gårdsanlegg, Store Marøy

Gauselholmen er gammelt beiteland, men her er det gressbeite, ikke lynghei

Litle Stokkavatn – Byhaugen – Eskeland

Området ved Litle Stokkavatn opp mot Byhaugen og nordover til og med Eskeland har ulike former for kulturlandskap. Her finnes det flere gamle trær, steingjerder, gårdstun, teiger i ulik størrelse, kulturminner og fulldyrkete arealer. Gjengroing er en trussel i deler av området.

Sabbadalen/Kleppe: Rester av gammel husmannsplass, steinsatte veier, geiler og eksisterende turveier. Små åkerlapper, kupert terreng. Eikelunder og beiter, edelløvsog. Del av det sammenhengende landskapet.

Eskeland: Landbruksområde som fortsatt er i drift. Utgjør et helhetlig bruksmiljø med kulturmark, eldre gårdsbruk, steingjerder og gamle geiler. Rester etter naust knyttet til fiske i Store Stokkavatn.

Myrveien/Lierdal: Gårdsbruket Lierdal har i liten grad fulgt med i etterkrigstidens moderniseringer i landbruket, og har derfor, i tillegg til de eldre bygningene (våningshus og låve), bevart et karakteristisk småskala-landskap med steingjerder og bakkemurer. Gården er interessant fordi den representerer et frossent tidsbilde.

Furunes/Byhaugen: Landbruksområde som er en blanding av små- og storskala kulturlandskap med stor variasjon i vegetasjon.

Det er viktig å bevare kulturlandskapet i sin helhet og enkeltelementer innenfor området i den videre forvaltningen som friområder. De deler av området som fortsatt er i drift som landbruk må ta hensyn til kulturlandskapsverdiene.

Gauselholmen

Gauselholmen er en gammel beiteholme med spor etter eldre beitebruk med teiginndeling. Holmen er i dag preget av grasvegetasjon og ugjødslet naturbeitemark/slåtteng. Det er viktig å bevare kulturlandskapet og dets særpreg i den videre forvaltningen av området som et friområde.

Kystlynghei: Langøy, Sandøyarkipelet, Store Marøy og Smiodden

Kystlynghei er en flere tusen år gammel kulturlandskapstype med både kulturhistorisk og biologisk verdi. Kystlyngheiene er treløse heisamfunn i kystnære områder der røsslyng dominerer på tørre deler, mens fuktigere deler kan domineres av gras-, siv- og starrarter. Kystlyngheiene er en felles naturtype for store deler av Europas Atlanterhavskyst og er i meget sterk tilbakegang. Norge har et internasjonalt ansvar for bevaring av naturtypen. Naturtypen er skapt ved beite kombinert med brenning eller lyngslått. Kystlyngheiene har vært viktige tilleggsbeiter i det tradisjonelle saueholdet. Trusler er gjengroing og gjødsling. I Stavanger finnes lynghei på blant annet byøyene. I denne planen vises Langøy, Sandøydarkipelet og Store Marøy, samt Smiodden på Kvernevik som særlig interessante kulturlandskap med kystlynghei.

Torvmyrå, Vassøy

Myrområde der det ble skåret torv. Torv ble brukt som brensel over hele det trefattige Jæren. Dette er nå en sjelden landskapstype i Stavanger. Myren er i dag friområde.

Kalvøy

På Kalvøy har det blitt drevet både landbruk og skogbruk i ca 300 år. Rundt 1880 kjøpte familien Middelthon øya og bygde dagens tun, samt sjøhus og badehus, som er godt bevart. Både bebyggelse og landskap er verneverdig.

Lindøy

Lindøy er i landskapsmessig særklasse. Den gamle bygningen som Lars Oftedal fikk oppført som "rædningshjem for moralsk forvildede gutter", er fremdeles i bruk som barnevernsinstitusjon. Den er omgitt av et usedvanlig sirlig opparbeidet kulturlandskap med blant annet terrassert hage, steingjerder, oppmurte veier og stier, bakkemurer, alleer og en dam. De fleste av elementene er resultater av de unge guttenes arbeid på øya. Det er viktig å bevare helheten i kulturlandskapet og enkeltelementene på øya, ved den videre tiltrettelegging av området som et offentlig friområde.

Resnes – Århaug

Resnes ble på begynnelsen av 1990-tallet valgt ut som ett av de viktigste kulturlandskapene i Rogaland i den nasjonale registreringen av kulturlandskap.

Resnes ved Hålandsvatnet og omkringliggende areal har fortsatt et mosaikkaktig preg som veksler mellom kystlynghei, skog, beite, fulldyrking og steingjerder med kantvegetasjon. På toppen av Resnes er det en gammel bygdeborg. Resnes er del av en gradient innsjø – lynghei – myr – beitemark som er sjelden i Rogaland i dag. Myr og tjern er truet av dreneringsgrøft på naboarealet. Det finnes flere sjeldne arter i området. Det vil være viktig å opprettholde kulturlandskapet med gradient fra Århaug til Hålandsvatnet. Lyngheiforekomsten og myr/våtmark må bevares. Området har høy prioritet som kulturminne og må forvaltes etter egen plan.

Fluberget – Hestnes – Korpsdalen

Variert, delvis kupert kulturlandskap med bl.a. lyngheirester og spektakulært helleristningsfelt. Beitemark med mye stein. Sørvestlig orientering mot Hafrsfjord. Revheimsvågen er i tillegg et viktig våtmarksområde. Området er delvis landbruks- og delvis friområde. Videre forvaltning må skje

på en måte som ikke forringer området verdi. Sammenhengen mellom helleristningsfeltet og sjøen må ikke forstyrres med flere nybygg eller inngrep.

Jernaldergården

Museumsgård som grenser til storskala jordbrukslandskap i drift på nord- og østsiden av Ullandhaug. Steingjerder samt gammel kongeveg. Området er et viktig friluftsområde og har stor pedagogisk verdi. Områdets og omgivelsenes videre forvaltning må opprettholde området verdi.

Store Marøy

Området er et sammenhengende kulturlandskap med kystlynghei i nord, hustuffer etter småbruk, båthus og karantenestasjon, steingjerder, liten dam oppmurte "veier", plantet granskog og gjengrodd kystlynghei. Området er i dag et offentlig friområde der mye av skjøtselen utføres av frivillige (Naturvernforbundet). Området har høy kulturhistorisk verdi og vil være avhengig av fortsatt skjøtsel også for å kunne fungere som et attraktivt område for rekreasjon. Tilrettelegging som friområde må ikke medføre inngrep som forringer området verdi.

VEDLEGG 1: SENTRALE BEGREPER I KULTURMINNEVERNET

Kulturminne	Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til (definisjon: kulturminneloven § 2)		
Kulturmiljø	Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng (definisjon: kulturminneloven § 2)		
Verneverdig/ bevaringsverdig	At noe er verneverdig betyr at det er verdt å verne/ verdt å ta vare på fordi det har kulturhistorisk, arkitektonisk eller en annen type verdi. At noe er verneverdig innebærer likevel ikke at det har en juridisk vernestatus.		
Vernet	Når et kulturminne er vernet, har det en formell, juridisk vernestatus og kan ikke uten videre rives eller endres. Et vernet kulturminne kan enten være regulert til spesialområde bevaring/hensynssone i en kommunal reguleringsplan eller fredet etter kulturminneloven (se dette). Noen bruker vern/vernet bare om det reguleringsmessige vernet og ikke om fredning, men "vernet" er egentlig en samlebetegnelse.		
Fredet	Ordene fredet og vernet brukes ofte om hverandre, men fredet brukes oftest om – og bør forbeholdes for - kulturminner som er fredet etter kulturminnevernets egen særlov, kulturminneloven. Ordet brukes slik i denne planen. Kulturminner kan være automatisk fredet i kraft av sin alder ("fornminner" fra før 1537, stående bygninger fra før 1650 samt sunkne skip og samiske kulturminner som er eldre enn 100 år).		
		Fornminne	Yngre kulturminner kan vedtaksfredes av Riksantikvaren. Dette krever en høringsprosess og et vedtak. Hvis et kulturminne av nasjonal verdi er truet, kan Riksantikvaren eller fylkeskommunen gå til midlertidig fredning mens fredningsaken utarbeides.
		Listeført	Fornminner brukes som en samlebetegnelse på kulturminner fra før 1537 (reformasjonen), altså kulturminner fra "oldtiden" (tiden fra steinalder t.o.m. jernalder/vikingtid) og norsk middelalder. Disse kulturminnene er automatisk fredet jf. kulturminneloven § 4, og kalles derfor også automatisk fredede kulturminner og legalfredede kulturminner.
		SEFRAK	Kirker fra før 1850 og en del utvalgte nyere kirker har en egen vernestatus – de er listeført. Dette betyr at de finnes på en egen, statlig liste, og i kirkeloven og kirke-rundskrivet er det egne regler for forvaltningen av kirkene på denne listen. Riksantikvaren skal inn i de fleste typer saker. Kirker som er fra før 1650 er i tillegg automatisk fredet (se dette).
			SEFRAK er et nasjonalt bygningsregister. Registeret skulle inneholde alle bygninger i Norge bygd før 1900. Mange steder er bygningene også evaluert med tanke på verneverdi. Registeret ble hovedsakelig utarbeidet mellom 1970- og 1990-tallet, men det ble aldri komplett, og noen steder pågår fremdeles registreringer. I Rogaland er nesten 19000 bygninger registrert. Navnet SEFRAK er en forkortelse for Sekretariatet for registrering av faste kulturminner i Norge, som er det organet som startet arbeidet med registreringen.

Vedlikehold	Vedlikehold innebærer å holde en bygning eller et anlegg i god stand for å unngå forfall, uten å gjøre endringer eller inngrep.
Reparasjon	Istandsetting som er nødvendig på grunn av skade eller manglende vedlikehold. Større inngrep enn vedlikehold, men uten endring eller standardheving.
Restaurering	Vedlikehold eller reparasjon av en bygning / et anlegg som gjøres med vekt på historisk og/eller arkitektonisk verdi, og utføres med kulturminnefaglig anerkjente metoder og materialer. Kan også inkludere hel eller delvis tilbakeføring.
Rehabilitering	Omfattende reparasjon som ofte inkluderer standardheving og/eller funksjonsendring, men som likevel tar hensyn til bygningens verdi som kulturminne.
Ombygging	Innebærer store endringer i struktur og utforming. Inkluderer ofte standardheving. Ofte ikke forenlig med bevaring av bygningens arkitektoniske eller historiske verdi.

Venter på rehabilitering?

VEDLEGG 2: OBJEKTLISTE, KULTURMINNER

Objektliste

Listen på de påfølgende sidene inneholder et utvalg av gode eksempler for hver av kulturminnekategoriene i planen. Det kan være bygninger som er typiske for sin tid og stil, eller for en bestemt bruk, eller som inneholder / har inneholdt viktige institusjoner. Det er også en del objekter som ikke er bygninger, for eksempel gater og veier, grensesteiner og tekniske installasjoner.

Mange av objektene på listen er vernet: Noen få er fredet etter kulturminneloven. Dette er skrevet inn i teksten der det er aktuelt, og i kolonnen for vernestatus er det vist med bokstaven f. Mange objekter har et reguleringsmessig vern (spesialområde bevaring jf. pbl 1985, § 15,6 eller hensynssone jf. pbl 2008, § 12,6). Disse er merket med "v" i kolonnen for vernestatus. Men noen av er også uten formell vernestatus. Ved nyregulering forutsettes det at disse får et reguleringsmessig vern.

Denne listen inneholder på ingen måte alt som er verneverdig i Stavanger, men den gir et overblikk over mange av de mest verneverdige enkeltobjektene i kommunen.

Listen bygger på den listen som utgjorde Stavangers første kulturminneplan fra 1989, og er relativt lite endret fra forrige utgave av planen fra 1995. Den har blitt utvidet med kategoriene Krigs- og forsvarsminner og supplert med en noen flere objekter, bl.a. flere bygninger og anlegg fra 1900-tallet.

I tillegg er hensynssonene og de prioriterte kulturlandskapene i planen omtalt til slutt i listen.

Forkortelser i objektlisten

Årstall	Vern:
sl – slutten av	v – spesialområde bevaring eller hensynssone iht. plan og bygningsloven av 1985/2008
t – tidlig	
f – før	f (k) – fredet iht. lov om kulturminner
m – midten av	f (n) – fredet iht. naturvernloven (nå: naturmangfoldsloven)

Kart

Kartet viser hensynssoner, prioriterte kulturlandskap, objektene på listen og områder som i dag har reguleringsmessig vern (spesialområde bevaring/hensynssone). I tillegg viser kartet alle kjente fornminner i Stavanger. Disse er automatisk fredet i medhold av kulturminneloven og forvaltes av Fylkeskommunen/Riksantikvaren.

Det kan finnes områder og objekter som ikke er avmerket i kartet, som likevel er verneverdige.

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
KIRKER OG KIRKEGÅRDER						
1	55	560	Haakon VII's gate 2 <i>Domkirken</i>	ca 1125 1277	romansk stil, kor i gotisk stil; noe interiør i barokk stil (1600-tallet)	v, f(k)
2	55	502	Haakon VII's gate 4 <i>Bispekapellet</i>	ca 1290	gotisk stil	v, f(k)
3	55	488	Storhaugveien 2 <i>Frue Kirke/Hetlandskirken</i>	1854	senklassisisme, ark. Hans Kaas	
4	55	911	Nytorget 2 <i>St. Petri kirke</i>	1866	nyromansk stil, ark. C. F. Von der Lippe	v
5	39	257	Revheimsvæien 153 <i>Revheim kirke</i>	1866	oppført på grunnlag av ark. Linstows typetegninger	
6	52	161	Høgsfjordgata 8 <i>St. Johannes kirke</i>	1909	ark. H. J. Sparre	v
7	59	1289	Seehusens gate 47 <i>Kampen kirke</i>	1957	ark. Toralf Bryne	
8	21	721	Veumveien 55 <i>Hillevåg kirke</i>	1961, 1993	ark. V. Hansteen og T.O. Spence, påbygg ved Erik Thesen	
9	17	972	Gamleveien 30 A <i>Hinna kirke</i>	1967	ark. Retzius og Bjoland	
10	54	136	Egersundsgata 11 <i>Varden kirke</i>	1967	ark. Per Faltinsen og Jan Jæger	
11	27	531	Christian Skredsvigs vei 23 <i>Stokka kirke</i>	1974, 1980, 2002	ark. Eyvind Retzius, utvidelse med mer ved Laila Løhre	
12	38	2424	Madlamarkveien 135 <i>Madlamark kirke</i>	1976, 1997	ark. Toralf Kaada. Utvidelse ved samme ark.	
13	57	455 1628	Svend Foyns gate 1 <i>Bekkefare kirke</i>	1977	ark. Riseng og Stensrud	
14	28	99	Fagerstølveien 9 B <i>Tasta kirke</i>	1977	ark. Per Faltinsen	
15	25	9	Tellusveien 43 <i>Tjensvoll kirke</i>	1978, 2003	ark. Per Faltinsen, utvidelse ved Inger Lise Faltinsen	
16	6	391	Ulsnesveien 9 <i>Hundvåg kirke</i>	1983	ark. Ingeborg og Knut Hoem	
17	14	366 372	Heddeveien 141 <i>Gausel kirke</i>	1996	ark. Steinar Skartveit/kommunearkitekten	
18	28	68	Dusavikkrossen 26 <i>Vardeneset kirke</i>	2000	ark. Steinar Skartveit/kommunearkitekten	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
19	58	1108	<i>Eiganes Kapell</i>	1920	ark. stadsarkitekt Johs. Th. Westbye	
20	58	1108	<i>Eiganes krematorium</i>	1943	ark. Bjarne Tøien	
21	56	230	St. Svithuns gate 10 <i>St. Svithun kirke</i>	ca 1900	katolsk kirke; ombygd 1985 i postmodernistisk stil v/ark. Th. Thiis-Evensen	
22	6	39	Hundvågveien 77 <i>Hundvåg kapell</i>	1905	bygd som bedehus, kor 1914, og tårn 1919	
23	3	46	Vågholmveien 1 <i>Austre Åmøy kapell</i>	1904	ark. Jæger. Restaurert 1978	
24	38	3312	Madlasandnes 13 <i>Madla gamle kirkegård</i>		middelalderkirkegård	
25	56	1249	Muségata mellom 54 og 56	1826	kvekergravlund i bruk til 1854	
26	53	259	Øvre Haukeligate 39	1854	kvekergravlund	
27	55	591	<i>Lagård gravlund</i>	1834	utvidet 1869 og 1882. Rammegravlund, mange eldre gravminner	
28	55	488	<i>Hetland gravlund (Vår Frue)</i>	1854	noen felt med rammegraver og eldre gravminner bevart	
29	58	300 500 1108	<i>Eiganes gravlund</i>	1910	noen felt med rammegraver og eldre gravminner bevart	
OFFENTLIGE BYGNINGER/INSTITUSJONER						
30	58	925	Nedre Strandgate 51 <i>gamle Tollbod</i>	1840	empire, ark. C. H. Grosch.	f(k),v
31	56	757	Teaterveien 1 <i>Teateret</i>	1883	ark. H. S. Eckhoff; påbygd ca. 1920, og i 1950 og 1984	v
32	56	759	Muségata 4 <i>Turnhallen</i>	1891	ark. H. S. Eckhoff.	v
33	56	1454	Arkitekt Eckhoffs gate 4 <i>Stavanger Sykehus</i>	1897	ark. H. S. Eckhoff; påbygd ca 1920 og i 1978	
34	56	1207	Muségata 16 <i>Stavanger Museum</i>	1893	ark. H. S. Eckhoff; tilbygg 1963 v/ark. Retzius og Bjoland	v
35	55	1649 1650	Kjerringholmen 1 A <i>Norsk Oljemuseum</i>	1999	ark. Lunde & Løvseth	v
36	55	1341	Sølvberggata 2 <i>Filmteateret</i>	1924	ark. Erling Nielsen, ombygd 1988 i forb. med Kulturhuset	
37	56	1096	Madlaveien 33 <i>Stavanger Kunstforening</i>	1925	ark. Erik Erga, tilbygg 1962 v/ark. Toralf Kaada	v
38	56	1351	Ny Olavskleiv 16 <i>Folkets Hus</i>	1926	nyklassisisme	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
39	56	766	Engelsminnegata 16 A <i>Televerket</i>	1938	funksjonalisme; ark. Sverre Brandsberg-Dahl	
40	55	1215	Skansegata 2 <i>Tollboden (den "nye")</i>	1905	ark. Schack Bull	v
41	59	1779	Bjergsted 1A <i>Stavanger konserthus</i>	1961,1982	opprinnelig messehall, ark: Retzius og Bjoland, ombygd til konserthus i 1982	
42	55	1633	Haakon VIIIs gate 11 <i>Rådhuset</i>	1960	etterkrigsfunksjonalisme; byarkitekten v/ Jan Jæger. Opprinnelig Stavanger bibliotek	
43	58	1519	Olav Kyrres gate 19 <i>E-verksbygget/Svømmehallen</i>	1971	brutalisme, ark: Gert Walter Thuesen og Jacob Grytten	
44	56	1413	Olavskleivå 26 <i>Det Stavangerske Klubselskab</i>	1883	eldste deler fra villa bygd 1859, påbygd 1916 og 1960	v
45	56	1048	Løkkeveien 8 <i>Frimurerlogen</i>	1917	historisme, nyklassisisme	
46	55	303	Øvre Holmegate 20 <i>Bondeungdomslaget</i>	1861	ombygd 1913.	v
47	58	502	Haakon VIIIs gate 4 <i>Kongsgård, Stvg. Katedralskole, hovedbygningen</i>	1759	grunnmur fra ca. 1260. Opprinnelig bispegård. Stavanger lærde- og borgerskole siden 1826.	f(k),v
48	58	502	Haakon VIIIs gate 4 <i>Kongsgård, nye bygningen</i>	1852,1877 1905	klassisisme	v
49	58	502	Haakon VIIIs gate 4 <i>Kongsgård, sangsalen</i>	1863	sveitserstil; ark. Von der Lippe	v
50	52	78	Bratteberggata 18 <i>Johannes skole</i>	(1843) 1879 1890	flyttet fra sin opprinnelige plass v.s.a Domkirken i 1879, ny fløy 1890	v
51	21	229	Hillevågsveien 82 <i>Kvaleberg gamle skole/Vestlandske skolemuseum</i>	1897	flyttet fra Schancheholen 1907, nybygg 1919	
52	56	1642	Schives gate 21 <i>Våland skole</i>	1910	barneskole	
53	53	525	Nylundsgata 1 <i>Nylund skole</i>	1917	barneskole	v
54	55	714	Vikedalsgata 11 <i>St. Svithun skole</i>	1918	ungdomsskole, opprinnelig realskole/gymnas	
55	26	620	Eiganesveien 175A <i>Tjensvoll gamle skole</i>	1885	nå barnehage	
56	58	2215	Møllegata 66 <i>Solvang skole</i>	1899	nå barnehage	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
57	29	11	Randabergveien 167 <i>Tasta skole</i>	1917	barneskole	
58	51	448	Skipsbyggergata 19A <i>Buøy skole</i>	f 1900	barneskole	
59	55	1438	Vaisenhusgata 50 <i>Stavanger tekniske aftenskole</i>	1881	nå Bergeland videregående skole	v
60	20	856 863	Skolevollen 19 <i>Rudolf Steinerskolen</i>	1990, 1999	barnehage, barne- og ungdomsskole og videregående, arkitekt: Arbeidsgruppen Hus ved Espen Tharaldsen mfl.	
61	55	63	Pedersbakken 3	ca 1840	Asbjørn Klosters skole.	v
62	55	1657	Laugmannsgata 7 <i>Frk. Wieses pikeskole</i> 1866-1899	1824	Køhlers byhus, forretningdrift etter 1910	v
63	55	580	Kongsgata 49 <i>Frøknene Rings pikeskole</i> 1876-1899	1867	murbygning; historisme; ark: Conrad Fredrik von der Lippe. Opprinnelig to hus, sammenbygd i 1919. Skolen holdt til i det sørlige huset. Det nordlige var von der Lippes bolig	v
64	52	519	Store Skippergate 4 <i>Kvekernes privatskole/ Vennenes Samfunns skole</i>	1867	Nå The Muslim Association Rogaland	v
65	52	233	Nedre Dalgate 72 <i>Arbeidsskolen for gutter</i>	1883		
66	55	99	Birkelandsgata 2 <i>Frøknene Rings pikeskole</i> 1899-1901, siden <i>Platous skole</i>	1890/1925	Dr. Dahls klinikk fra 1928, siden Storhaug helse- og sosialsenter, nå Kunstskolen i Rogaland	
67	56	231	St. Svithuns gate 12	1880	Stavanger Søndagsskole, nå telemuseet	
68	59	1728	Misjonsmarka 10	1864	Misjonshøgskolen	
69	59	1728	Misjonsveien 34C	1914	"	
70	59	1728	Lars Dahles vei 3	1900	"	
71	55	874	Nygata 11 <i>Nygradens oppbyggelseshus</i>	1846	eldste bedehus i landet som fremdeles er i bruk, ett av de eldste i det hele tatt	v
72	55	1429	Vaisenhusgata 37 <i>Bethania</i>	1875	gjort om til "Stavangeren" revy- og underholdningsscene i 1998	
73	55	169	Brødregata 7 <i>Indremisjonen</i>	1868	eldste deler fra 1846, ombygd til forsamlingshus i 1917	v
74	58	705	Løkkeveien 59 <i>Bethel</i>	1909	ark. Knut Øgreid, opprinnelig Brødremenighetens forsamlingshus	v

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
75	55	1083	Sandeidgata 10 <i>Den Evangelisk Lutherske Frikirke, fra 1997 Døvekirken</i>	ca. 1930		
76	55	1156	Saudagata 11 <i>De døves hus</i>	1936	ark. Gustav Helland	
77	55	491	Kirkebakken 34 <i>Zion</i>	1936	Pinsemenigheten	
78	55	80	Bergelandsgata 38 <i>Salem</i>	1924		
79	54	671	Rasmus Risas gate 13 <i>Lille Bethania/Emmaus</i>	1924	forsamlingshuset på Vaisenhusanlegget	v
80	24	364	Ullandhaugveien 133 <i>Ullandhaug bedehus</i>	1913		v
81	5	14	Roaldsøy, <i>Roaldsøy bedehus</i>	1905		
82	39	46	Regimentveien 133 <i>Revheim bedehus/Fredtun</i>	1906		
83	55	1407	Vaisenhusgata 7 <i>Metodistkirken</i>	ca 1925		
84	55	71	Bergelandsgata 24 <i>Baptistkirken, Tabernaklet</i>	1893	Bygd som sveitserhus, modernisert i 1953 ved ark Berge	
85	55	1432	Vaisenhusgata 41 <i>Santalmisjonen</i>	1895 ca 1960	Misjonshuset og dets tilbygg med smijernsport	
86	55	1406	Vaisenhusgata 5 <i>Totalen/Fretex</i>	1917	Stavanger Totalavholdsforening	
87	55	578	Kongsgata 48 <i>Josephinestiftelsen</i>	ca 1840	barnehjem for piker, stiftelsen grunnlagt 1834 bl.a. av haugianeren John Haugvaldstad. Oppkalt etter den norsk-svenske dronningen Josephine	v
88	59	1620	Øvre Strandgate 92 <i>Sjømannshjemmet</i>	1876	ark. Henrik Nissen	v
89	59	1400	Stokkaveien 21 <i>Sjømannshjemmet</i>	1933	funksjonalisme, ark. Valdemar S. Hansteen	v
90	58	1048	Gjøsteinsgate 3 <i>Hjemmet for eldre hushjelper</i>	ca 1880		
91	56	996	Muségata 98-100 <i>Østerlide/Ungkarshjemmet</i>	ca 1880	Adolf Th. Idsøes Minde	
92	54	1024	Søre Ramsvigvei 47	1921	Stavanger Sanitetsforenings tuberkulosehjem	v

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
93	58	308	Wessels gate 51 <i>Solvang aldershjem</i>	1937	funksjonalisme, ark. Gustav Helland	v
94	53	677	Nedstrandsgata 25 <i>Alders Hvile</i>	1922	Stavanger Haandværkerstiftelse flyttet hit fra Sandvigå i 1922 og bygde ut. Sveitervillaen er eldre, tilhørte boktrykker Dreyer	
95	57	1873	Haugåsstubben 1 <i>Arbeidsgården</i>	1894	tilhørte kommunalt gårdsanlegg der fattige fikk bo og ble satt i arbeid	
96	57	1617	<i>Stavanger amtssykehus/Rogaland sykehus</i>	1927	den første hovedbygningen ("Østbygget") og to mindre, samtidige bygninger mot Armauer Hansens vei	
97	56	1044	St. Svithuns gate 5 <i>St Fransiskus Hospital</i>	1940	katolsk sykehus; funksjonalisme, ark. Gustav Helland	v
98	56	1651	Schiøtz gate 5 <i>Sanitetsforeningens sykehus, "Klinikken"</i>	1925, 1935	funksjonalisme, ark Gustav Helland. Har også vært brukt til sykepleierskole, nå helsehus	v
99	58	928	Niels Juels gate 50 <i>Hermetikklaboratoriet</i>	1931	nyklassisisme/funksjonalisme, ark. Sigurd Lunde	
100	58	35	Alexander Kiellands gate 2 <i>Hermetikkfagskolen</i>	1952	funksjonalisme, ark. Gustav Helland og Eilert Smith	
101	56	950	Lagårdsveien 43 <i>Fengselet</i>	1862	etter typetegninger av ark. Andreas Friedrich Wilhelm von Hanno	
102	56	2022	Vålandshaugen 18 <i>Vålandstårnet/Vålandspibå</i>	1894, 1917	vanntårn/utsiktstårn/bolig	
103	29	16	Carl Sundt Hansens gate 20 <i>Byhaugen, Byhaugkafeen</i>			
FORRETNINGSBYGG						
104	55	1214	Skansegata 1 <i>Stavanger Privatbank</i>	1891	tidl. Øvre Holmegata 8, nå del av Victoria hotell	v
105	55	1178	Skagen 6 <i>Norges Bank</i>	1881 1895	opprinnelig nyrenessansefasade, endret og forenklet	v
106	55	192	Domkirkeplassen 1 <i>Stavanger Sparekasse/SR-bank</i>	1961	modernisme, ark. Gert Walter Thuesen og Herman Tufte	v
107	55	194	Domkirkeplassen 3 <i>Norges Bank</i>	1963	modernisme, ark. Louis Kloster, vurdert fredet av Riksantikvaren, <i>skal behandles som fredet</i>	v
108	55	1214	Skansegata 1 <i>Victoria Hotell</i>	1910	nyrenessanse, ark./byggmester J. G. Nielsen	v
109	58	580	Olav Vs gate 3 Knud Holms gate 9 <i>Hotel Atlantic</i>	1952	modernisme, ark. Helge Thams og Sven Nicolaysen, mindre påbygg på toppen, stort tilbygg 1979 v Retzius & Bjoland	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
110	55	1205 mfl.	Skagen 32, Skagenkaien 29 <i>Skagen brygge hotell</i>	1988	postmodernisme, ark. Lund & Slaatto	
111	55	344	Høleberggata 13	1901	historisme/nyromansk stil	v
112	55	504	Kirkegata 12 <i>Mauritzengården</i>	1905	jugendstil, ark. Torgeir Alvsaker	v
113	55	1473, 1475	Verksgata 3-5 <i>A. Idsøe AS</i>	1840-1880	jugendstil, etterkrigsfunksjonalisme (ny/"retro")	v
114	55	142	Breigata 3-5 <i>Brødrene Pedersen</i>	1914	jugendstil	v
115	55	547	Klubbgata 4 <i>Arkaden (tidl. Domus)</i>	1919	mot Laugmannsgata, jugendstil	v
116	55	555	Kongsgata 10 <i>Handelens Hus</i>	1935	funksjonalisme, ark. Michaelsen & Michaelsen	v
117	59	1474	Sverdrups gate 31	1938	funksjonalisme, ark. Ludvig Imsland, tidl. Hetland Meieri	v
118	55	512	Kirkegata 19 tidl. <i>Apoteket Hygea</i>	f 1856	ark. C. F. Von der Lippe, ombygget til funksjonalisme, apoteket etablert ca. 1650	v
119	55	514	Kirkegata 22 <i>Norem Baade</i>	1840/1860 1938, 1960	Butikken har holdt til her siden 1843. Opprinnelig empirehus med trekledning, fasaden modernisert i funkisstil 1937/1938, svarte glassplater i 1959	
120	55	519	Kirkegata 26 Tidl. <i>Arnt Michalesen</i>	1897, 1918	empirestil, forretningsfasade i jugendstil	v
121	55	521	Kirkegata 28	1861, 1897, 1916	empirestil, forretningsfasade i jugendstil	v
122	55	1016	Pedersbakken 5 <i>Stavanger Radiocentral AS</i>	1938	funksjonalisme, ark. Alf Tønnesen. Revet 2006, gjenoppbygd etter originaltegninger 2008	v
123	59	893	Løkkeveien 99 <i>Sundes bilverksted og garasje</i>	1950	modernisme, bygd i flere trinn, hovedutforming fra 1950, ark. Gustav Helland	
124	58	1584	Kongsgårdbakken 1 <i>Ankerbygget</i>	1964	modernisme, ark. Arnstein Arneberg & co	
125	55	337	Hospitalsgata 6	1939	Funksjonalisme, ark. Ludvig Imsland	v
126	55	1560	Østervåg 7 <i>J. F. Marnburg AS</i>	1937	funksjonalisme, ark. Sverre Brandsberg-Dahl	v
127	15	51,52 179	Forusbeen 50 Statoils hovedkontor	1977-1985	strukturalisme, 6 byggetrinn etter samme grunnidé, ark. AROS arkitekter, Rambøll.	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
MARITIM BEBYGGELSE						
128	58	892	Nedre Strandgate 13 <i>Gabrielsenhuset</i>	sl 1800	sjøhus, nytt etter brann, sokkel i mur	v
129	58	897	Nedre Strandgate 17 <i>Handels- og sjøfartsmuseet</i>	ca 1856	sjøhus, flyttet 1801	v
130	58	898	Nedre Strandgate 19 <i>Handels- og sjøfartsmuseet</i>	ca 1827	sjøhus	v
131	58	899	Nedre Strandgate 21	1700-t	sjøhus, intakt i 2 et.ca. 1830	v
132	58	908	Nedre Strandgate 29	1700-t	sjøhus, ombygd; ca. 1825 konstruksjon endret	v
133	58	910	Nedre Strandgate 31	t 1800	sjøhus, senere Stavanger Preserving sammen med nr. 33	v
134	55	1177	Skagen 4 A <i>Gundersen</i>	1863	sjøhus, revet og gjenoppbygd 2007	v
135	55	1179	Skagen 6A	1841	sjøhus	v
136	55	1181	Skagen 8 <i>Knoph</i>	1827	sjøhus, intakt	v
137	55	1183	Skagen 10	1823	sjøhus, laftede deler	v
138	55	1184	Skagen 12 <i>Johan Stangeland</i>	ca 1770	sjøhus, ca. 1910 karnapp, v/ark. K. Øgreid.	v
139	55	1189	Skagen 16 og 18	ca 1770	sjøhus, flyttet 1801	v
140	55	1194	Skagenkaien 23 <i>New York</i>	1807	sjøhus	v
141	55	1193	Skagen 22 <i>H. Myhre</i>	1852	sjøhus, ombygd	v
142	55	1198	Skagen 26 <i>N. B. Sørensen</i>	1787,1882	sjøhus, ombygd	v
143	55	1200	Skagen 28	1896	sjøhus	v
144	55	1209	Skagenkaien 31	1861	sjøhus, brent, gjenoppbygd 1998	v
145	55	1210	Skagenkaien 33	1861	sjøhus	v
146	55	1443	Skagenkaien 35	1860	sjøhus	v
147	55	1444	Skagenkaien 37	1869	sjøhus	v
148	55	291	Øvre Holmegate 1	1860	sjøhus	v
149	55	1222	Skansegata 15	1860	2 sjøhus	v
150	55	844	Skansegata 19	1861	sjøhus	v

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
151	55	846	Nordbøgata 6/Skanssegata 21	1862	sjøhus	v
152	55	1793	Holmeallmenningen 3	1863	sjøhus	v
153	55	850	Nordbøgaten 11/13	1861	sjøhus	v
154	55	181	Børehaugen 3	1861	sjøhus	v
155	55	182	Børehaugen 5	1891	sjøhus/pakkhus i mur	
156			<i>De Røde Sjøhus:</i>			v
"	55	796	Nedre Holmegate 12 og 14	1861	2 sjøhus	v
"	55	797	Nedre Holmegate 16	1861	sjøhus	v
"	55	798	Nedre Holmegate 18	1861	sjøhus	v
"	55	799	Nedre Holmegate 20	1861	sjøhus	v
157	55	801	Nedre Holmegate 22	1861	sjøhus	v
158	55	538	Kirkegata 48	1861	sjøhus	v
159	55	1590	Østervåg 45 / Østervågkaien 23 og 25	1861	sjøhus	v
160	55	1589	Østervåg 43 / Østervågkaien 21	1881	sjøhus	v
161	55	1587	Østervåg 41	1861	sjøhus	v
162	55	1585	Østervåg 39	1861	sjøhus	v
163	55	162	Breigt. 25	1861	sjøhus	v
164	55	1580	Østervåg 29	1861	sjøhus	v
165	165	1577	Østervåg 25	1860	sjøhus	v
166	55	1593	Østervågkaien 5	1861	sjøhus	v
167	55	1573	Østervåg 19 og 21	1876	sjøhus; ombygd	v
168	55	1571	Sølvberggata 22-24	ca1836,1878	sjøhus (tidl. Østervåg 17A)	v
"	"	"	"	f 1797,1878	sjøhus (tidl. Østervåg 15)	v
169	55	1482	Verksgata 10A		sjøhus	
170	55	1485	Verksgata 12A	1859,194	sjøhus	
171	55	1488	Verksgata 14A	1825,187	sjøhus	
172	55	1495	Verksgata 24, <i>Stavanger Smørfabrikk</i>	1831,192	A. Sømmes sjøhus; ombygd til fabrikk	
"	"	"	Verksgata 24	1831	sjøhus	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
173	55	1498	Verksgata 28	1836,188	sjøhus	
174	55	1500	Verksgata 30	ca 1840	sjøhus	
175	55	1502	Verksgata 32	ca 1840	sjøhus	
176	55	1503	Verksgata 34	1841	sjøhus og bolig	
177	52	744	Verven 42	f 1865	sjøhus; flyttet	v
178	52	538	Støperigata 2	f 1843	2 sjøhus	v
179	52	558	Banevigå/Bekhuskaien 1	1875	bekhus der man kokte bek til vedlikehold av seilskuter	v
180	51	699	Natvigs Minde	t 1800	sjøhus i bindingsverk, brent 2003, gjenoppbygd 2008 v/siv.ark. Helge Schjelderup	
"	"	"	"	sl 1700	steinnaust, <i>Stornaustet</i>	
"	"	"	"	sl 1700	grindbygd naust	
181	51	875	Engøyholmen 3 <i>Engøyholmen Kystkultursenter</i>	f 1865	2 sjøhus. m 1900 nottørke i stål	v
182	51	823	Sørhaugveien 31	f 1865	kombinasjon sjøhus, bolig og uthus	v
183	51	822	Sørhaugveien 29	f 1865	sjøhus	v
184	51	821	Sørhaugveien 27	f 1865	sjøhus	v
185	51	814	Sørhaugveien 20	f 1865	sjøbu	v
186	51	805	Halvorstraen 2 <i>Hengahuset</i>	f 1865	kombinert sjøhus og bolig	v
187	51	797	Halvorstraen	1930	nottørke i tre	
188	51	791	Halvorstraen 52	ca 1900	lite strandsittersted med bolighus , naust og brygge	
189	51	808 809	Engøyklubben 18 <i>Nordahaugen</i>	m 1800	lite strandsittersted med naust	
190	51	785	Halvorstraen 56		2 sjøhus	
191	7	38	Jadarholmen 1	f 1950	nottørke i stål	
192	5	249	Roaldsøy	1962	nottørke i tre	
193	4	7	Roaldsøy		sjøhus	
194	6	381	Ulsnesveien	ca 1890	sjøhus, grindkonstruksjon; steinbrygge på landsiden	v
195	5	4	Skeisvik, Hundvåg		naust	
196	51	430	Skipsbyggergata 6c <i>Torleiv Hengs sjøhus</i>	f 1865	sjøhus	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
197	51	1003	Skipsbyggergata		sjøhus i grindkonstruksjon, bolig i 2. etg.	v
198	51	687	Knudsaskjæret	1800-tallet	skjær med natursteinutvidelser der det tidligere stod flere sjøhus	
199	54	647	Søre Ramsvigvei 25/27		naust med sjøhuskonstruksjon	
"	54	651	Ramsvik		naust med sjøhuskonstruksjon	
200	28	3328	Dusavik	t 1800	steinnaust/sjøhus i bindingsverk	v
201	31	60, 63, 82, 124	Litle Dusavika		naust, 4 sjøhus og bolig	
202	2	1	Espholmen	t 1800	sjøhus; opprinnelig v/Ø. Havn. i Stavanger; flyttet ca. 1925	
203	3 1	11 3 75 102	Sjøhagen, Åmøy	t 1800	naust med steinmurer, 3 nyere naust på eldre steinmurer, båtstøer, 4 naust av varierende alder og båtstøer	v
204	3	6	Melingssjøen, Åmøy	ca 1860	naust med steinmurer og 3 nyere naust på eldre steinmurer, båtstøer	v
205	3	24	Rosnes, Åmøy		sjøhus; sl 1500 murer til steinnaust; tl 1800 sjøhus i grindkonstruksjon, bolig i 2.et.	
206	11	2	Kalvøy 19	ca 1880	sjøhus	
207	11	2	Kalvøy 19	ca 1880	badehus	
208	41	1353	Kvernevik		2 nausttuffer; båtstøer	
209	41	1162	Hafrsfjord v/Hottavikstraen		sjøbu, ryfylkebu	
210	40	793	Hafrsfjord v/Hottavikstraen		naust	
211	40	1154	Hafrsfjord v/Syftesokbakken		naust	
"	40	88	Hafrsfjord v/Syftesokbakken		naust	
"	40	18	Hafrsfjord v/Syftesokbakken		naust, nausttuff; båtstøer	
"	40	1084	Hafrsfjord v/Syftesokbakken		naust	
"	40	2	Hafrsfjord v/Syftesokbakken		2 naust og båtstøer	
212	40	485	Hafrsfjord v/Syftesokbakken		naust	
213	38	370	Hafrsfjord v/Verket, Kiellandsstien		naust	
214	38	35 201	Hafrsfjord v/Skytterlagsveien		2 naust, båtstøer	
215	38	17	Hafrsfjord v/Madlaveien, Sola grense		naust	
216	39	10	Hestnes		nausttuff, båtstøer	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
217	14	26	Gandsfjorden Sandholmen/Gausel		naust	
218	28	3582	Nedre Tastasjøen		naust, sjøbu, delvis i grindkonstruksjon, delvis utmurte vegger	v
219	29	2002	v/Store Stokkavatn i nord		naust	
220	29	77	v/Store Stokkavatn i vest		naust	
TEKNISKE / INDUSTRIELLE KULTURMINNER						
221	55	1453	Valbergjet 4 <i>Valbergtårnet</i>	1852	ark. C. H. Grosch. Brann-/vektertårn. Også parken rundt er fredet for å bevare virkningen av tårnet i landskapet	f(k),v
222	59	1616	Øvre Strandgate 88 <i>Hermetikkuseet</i>	1841	garveri/hermetikkfabrikk.	v
223	58	2184	Straen nedenfor Øvre Strandgate 67 Telefonmast i jern	ca 1910	tatt med i Telenors nasjonale verneplan	v
224	58	912	Nedre Strandgate 33 <i>Braadland</i>	1902	hermetikkfabrikk	v
225	58	916	Nedre Strandgate 41 <i>Stavanger Preserving</i>	1866	sveitserstil	v
"	58	917	Nedre Strandgate 42 <i>Stavanger Preserving</i>	1912		v
"	58	918	Nedre Strandgate 43 <i>Stavanger Preserving</i>	1900		v
226	58	923	Nedre Strandgate 49	ca 1860	havnevesenets lager	v
227	59	1651	Sandvigå 24	1913	Chr. Bjellands lager	v
228	59	1652	Sandvigå 27 <i>Internasjonalt Kultursenter</i>	1911	hermetikkfabrikk (Concord Canning) med fabrikkpiper, bygget rundt eldre trehus fra 1893	v
229	53	683	Kvitsøygata 18 <i>Fugellis Sydvestfabrikk</i>	1868		v
230	53	871	Kvitsøygata 21, 22, 23, 25 <i>Tou</i>	1899	mølle/bryggeri med fabrikkpiper, tilbygg 1925	v
231	53	858	Avaldsnesgata 95A <i>Norrig</i>	1910	hermetikkfabrikk med fabrikkpiper	v
232	53	632	Ryfylkegata 30, Kvitsøygt 17 <i>C. Borgen Packing Company</i>	1912	mot Kvitsøygata hermetikkfabrikk, mot Kvitsøygata "folkekjøkken"	v
233	52	550	Støperigata 16B <i>Stavanger Støberi & Dok</i>	ca 1870	skipsverft.	v
234	55	15	Almenningsgata 8 <i>Mira</i>	1901	hermetikkfabrikk	v

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
235	52	181	Nedre Banegate 3	1911	Chr. Bjellands trykkeri	v
236	52	665	Øvre Banegate 28	1913	Chr. Bjellands maskinverksted	v
237	52	61	Banevigsgata 7 <i>Fram</i>	1907	hermetikkfabrikk	
238	13	69	Oddahagen 39 <i>Ryggjastabburet</i>	1919	kornsilo, jugendstil, Statens Kornforretning	v
239	52	33	Badehusgt. 33 <i>Star</i>	1907	hermetikkfabrikk	v
240			Nordlig bukt i Mosvannet: "Pumpehuset"	1907	vanninntak for det gamle vannverket, vannet gikk herifra til bassenget ved Vålandstårnet	
241	59	404	Eiganes kolonihage, pumpehus	1920	jugendstil	
242	51	493	Tårningen 4A <i>Vanntårnet på Buøy</i>	1920	ark. Byarkitekt Johs. Thorvaldsen Westbye	
243	7	96	Langøy		tegl-sylinder og tankanlegg	
244	56	1756	Tjodolvs gate 65 <i>Mosvatnet transformatorstasjon, "Sekundærstasjonen"</i>	1909	1. byggetrinn, ark. Stadskonduktør Michael Eckhoff. Eneste transformatorstasjon i byen til 1957. Omtalt som en av 19 transformatorstasjoner av nasjonal kulturhistorisk interesse i NVEs temaplan for kraftoverføringens kulturminner	
245	21	1227	Flintegata 3 <i>Hillevåg transformatorstasjon</i>	1988	bygd etter at Stavanger elektrisitetsverk hadde besluttet at nye transformatorstasjoner skulle arkitekttegnes. Ark Hoem-Kloster-Jacobsen. Omtalt som en av 19 transformatorstasjoner av nasjonal kulturhistorisk interesse i NVEs temaplan for kraftoverføringens kulturminner	
246	55	632	Erichstrups gate 17	1916	nettstasjon (kiosk), jugendstil	
247	38	904	Regimentveien 3 <i>T.O. Jørpelands mølle</i>	1919	2 tørkeovner og 3 elektriske kverner, i drift til 1946	
248	56	1701	Peder Klows gate 30A <i>Frue Meieri/Arkeologisk Museum i Stavanger</i>	1927	ark. Kavli & Krogseth, ombygd/tilbygd 1994 v/ark. Kloster og Schjelderup	v
249	53	867	Stavanger Tinfabrik administrasjonsbygningen	1930	ark. Eilert Smith. Godt bevart interiør, verneprisen 2008.	v
250	24	640	Kringkasterveien 11 <i>Amerikatelegrafan</i>	1914	Stavanger kringkaster, steinbygning, ark. Ole Sverre	
251	24	625	Amerikatelegrafens senderstasjon	1914	åttekantet steinbygning, ark. Ole Sverre	
252	24	39	Ullandhaugleitet 11 <i>Ullandhaugtårnet</i>	1964	telekommunikasjonstårn	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
253	41	47	Kanal/demningsmur		rester etter anlegg fra elektrisitetsverk og/eller Goakanalen, utgjør Madla/Stavangers grense mot Goa/Randaberg	
254	17	297	Hinna sentral	1929	tidlig automatisert telefonsentral, satt opp av Stavanger Telefonforretning. Nyklassisisme. Tatt med i Telenors verneplan	
255	55	1829	Ved Skansekaaien 23 <i>Rød telefonkiosk</i>		Georg Fastings røde telfonkiosk "Riks", tegnet 1933, tatt med i Telenors verneplan	v
256	59	1646	Ved Strandkaaien 61, skur 6 <i>Rød telefonkiosk</i>		Georg Fastings røde telfonkiosk "Riks", tegnet 1933, tatt med i Telenors verneplan	v
257	56	231	St. Svithuns gate 12 <i>Rød telefonkiosk</i>		Georg Fastings Røde telfonkiosk "Riks", tegnet 1933, tatt med i Telenors verneplan	
258	51	868	Sørhaugveien, Engøy <i>Rød telefonkiosk</i>		Georg Fastings Røde telfonkiosk "Riks", tegnet 1933	
259	51	650	Karen A Sømmes vei 1 <i>Verksted 7 Stavanger Seilforening</i>	ca 1884,1915	verkstedbygning og vaktmersterbolig, endret i mellomkrigstiden, rehabilitert 1992 - vindearken bygd da	
260	24	657	<i>Ullrigg</i>	1983	Oljeboretårn til testboringer / utvikling av brønnteknologi	
261	17 19 mfl.	206 233 600 mfl.	Landfester i betong til condeepkonstruksjonene da de ble bygd i Jåttvågen		finnes bl.a. på Taraldsholmen, Kråkeneset og andre steder langs Gandsfjorden utenfor og nord for Jåttvågen	
262	17	1462	<i>Skråtårnet i Jåttvågen</i>	1984	tårn bygd av Norwegian Contractors som prøve/demonstrasjon av betongunderstell til Trollfeltet	
MINNER ETTER SAMFERDSEL						
263	24	408 mfl	Tjodveien over Ullandhaug		gammelt veifar	
264	29	10	Tasta/Eskelandsgarden		gammel gårdsvei med steinmurer mot Stokkavatnet	v
265			Gamle Godesetveien		gammel gårdsvei	
266			Vålandsgata		del av vei til Vålandsgården	v
267			Eiganesveien		m/steingarder og vegetasjon, anlagt etter tegninger av Generalveimester Georg Anton von Krogh i 1771. Utvidet v/Ledaal tidlig 1900	
268			Storhaugveien		gammel ferdselsvei til Storhaug	
269	56	2227	Lagårdskleivå		inkludert trappeanlegg med smjernsgjerder	
270			Øvre og Nedre Strandgate		m/vegetasjon og forstøtningsmurer	v
271	21 18	42 123	Vårlibakken og Øveråsveien		gårdsvei/geil	v
272			v/Tanangerbrua		ro-ferjeleie til ca 1930 og brokar etter den første brua	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
273	55	395	Kjeringholmen gammelt ferjeleie		brukes nå bare av og til av MS Sølyst etc	
274	55	1796	Kongsgata		gammel innfartsåre til Stavanger	
275			Skogsbakken		med steingjerder og allé	
276			Bybrua	1978	den første moderne skråstagbroen i landet, inkludert i vegvesenets nasjonale verneplan	
277	38	3652 mfl	Sykkelveg langs Møllebukta	1998	moderne sykkelstianlegg som fikk Vakre veiers pris og er inkludert i vegvesenets nasjonale verneplan	
278	55	591	Paradistrappen	ca 1915	trappeanlegg	
KRIGS- OG FORSVARSMINNER						
279	38	50	Madlaveien 345	1871, 1921 1940-1945 1952 -	anlagt for Stavanger linje- og landvern bataljon, senere Rogalands infanteriregiment 8 (IR8). Nordlig del først anlagt av tyskerne under krigen Fra 1952 marinebase, 1955 "Harald Hårfagre".	
280	15	48	ved Lagerveien 21, gnr. 15, bnr. 680	1941/1942	bunker/skytestilling for Forus flyplass . Flere krigsminner på kollen nord for denne. Stützpunkt Zitadelle	
281	15	662	Kontorveien 9	1941/1942	bunker med kanontårn for Forus flyplass. Stützpunkt Zitadelle	
282	15	737	Maskinveien 1	1941/1942	vedlikeholdshangar for Forus flyplass, ombygd til bilforretning	
283	24	320	Limahaugen, Jernaldergården	1940-1945	sirkelrundt betongfundament etter tysk Wotan II radiosenderanlegg	
284	24	39 mfl	Ullandhaug	1940-1945	fjellanlegg, nå i bruk av Telenor	
285	14	2	Kvieberget, Hinna	1940-1945	kanonstillinger med mer, forsvarsverk tilknyttet Forus flyplass	
286	14	403	Ulsberget, Forus	1940-1945	forsvarsverk tilknyttet Forus flyplass	
287	21	649	Hillevåg, Flintegata, <i>Tårnet</i>	1940	transformatoriosk/vakttårn fra Kvalebergleiren, arkitekttegnet	
288	21	649	Hillevåg, fotballbane ved Flintegata sør for "Tårnet"	1940-1945	eksesererplass fra Kvalebergleiren	
289		649	Flintegata 2	1940-1945	Messebrakke for Kvalebergleiren, ombygd til barnehage	
290	21	649	Mot Bergsagelveien	1940-1945	bunker for Kvalebergleiren, delvis ødelagt 2008. Tilbakeført til opprinnelig stand av kommunen i 2009	
291	21	262	Kvalebergveien 7	1940-1945	tilfluktsrom for Kvalebergleiren, lå like utenfor denne	
292	6	11	Ulsnes, Hundvåg, bunkere, skytestillinger med mer	1943-1945	tysk kystvaktbatteri, nå marinebase i Rogaland sjøforsvarsdistrikt	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
293	58	300 1108	Eiganes gravlund, krigsgraver		tre felt med krigsgraver for allierte soldater	
294	58	622	Ledaal, ombyggingen av låvebygningen		okkupasjonsmakten brukte låven som garasje. Veggen mot Alex. Kiellandsgt. ble revet og bygd opp igjen i betong med garasjeporter	
295	56	320	Eiganesveien 40A, Breidablikk	1939	privat tilfluktsrom under hagen med tilkomst fra kjelleren, bygd for familien Berentsen høsten 1939 etter råd fra konsul Sigval Bergesen	
296	56	2022	Vålandshaugen		offentlig tilfluktsrom i fjellhall	
297	59	119	Bjergstedparken		offentlig tilfluktsrom i fjellhall	
PLASSER OG PARKER, HAGER OG GÅRDSROM						
298	55 58	1640 2211 mfl	<i>Torget</i>	1600-t m 1800 2008	kjent som torg siden 1600-tallet. Mye bebyggelse revet rundt 1850 for å utvide torget. Sist oppgradert som del av Tusenårsstedet, fullført 2008/2009	
299	0	0	<i>Nytorget</i>	ca 1850 1923	torg anlagt som avlastningstorg/hestetorg rundt 1850, navnet vedtatt 1861, nåværende utforming fra 20-tallet	
300	55	632	<i>Sven Oftedals plass</i>	sl 1800 1950	tidligere "Hestamarkå", plass/park foran tidligere Hetland prestegård. Oppkalt etter Sven Oftedal + byste av ham 1950	
301	58	848	<i>Johan Gjøsteins plass</i>	sl 1800 1937	lekeplass på tidligere løkke der barn "alltid" har lekt. Navn og byste av Gjøstein fra 1937	
302	56	1083	<i>"Lekeplassen"</i>	ca 1900 m 1900	åpen plass (tidligere St. Svithuns plass), fikk en av de første institusjonaliserte lekeplassene i byen. Eldre rund sandkasse	
303	56	1570	<i>Jonas Dahls plass</i>	ca 1935	åpen plass med lekeplass	
304	56	1713 1956	<i>Svalbard plass</i>	ca 1930	åpen plass med lekeplass	
305	25	81	Lekeplass på Tjensvolltorget	ca 1980	skulpturelt utformede betongelementer	
306	41	34 609	Lekeplass i Kvernevik	ca 1980	skulpturelt utformede betongelementer	
307	55	560	<i>Byparken</i>	middelalder 1860-t 1870-t	folkepark anlagt på samme sted som den gamle bispegårdens hage / Kongsgårds hage, utvidet til å omfatte Domkirkens kirkegård	v
308	56	763 1204	<i>Kannikparken</i>	sl 1800	park anlagt av gartner P.H. Poulsson	
309	56	1454	<i>Sykehusparken</i>	ca 1895	park anlagt av gartner P.H. Poulsson	
310	58	783	<i>Mosvannsparken</i>	1884	plantet bøkeskog finansiert av Brændevinssamlaget	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
311	56	1956 2022	Vålandsskogen	ca 1900	plantet bøkeskog	
312	56	324	Munkehagen	m 1800	hage/park i eng. landskapsstil av gartner P.H. Poulsson. Huset brant ned i 1979.	
313	59	119 1649	Bjergstedparken	1856	hage i eng. landskapsstil av gartner P.H. Poulsson, med stort steingjerde. Villaen brant ned i 1941	
314	58	313	Hagen på Ledaal	1803 1860-t 1930/40-t	opprinnelig symmetrisk barokkhage, endret til landskaphage av gartner Poulsson, delvis tilbakeført av Stavanger museum	
315	56	320	Hagen på Breidablikk	1881	hage i eng. landskapsstil av gartner P.H. Poulsson	v
316	52	160,161 163	Parken ved St. Johannes kirke	1909	parken trolig opparbeidet samtidig med at kirken ble bygd. Eldre lekeplass med rund sandkasse nord for kirken	
317	58	502	Haakon VIIs gate 4 Rektorhagen på Kongsgård	middelalder 1860-t	bispegårdens hage omfattet opprinnelig mye av nåv. Bypark. Ble rektorhage da Kongsgård ble skole. Rektorhagen ble beskåret da byparken ble anlagt	v
318	51	649	Hagen/parken på Sølyst	1800-t	parkanlegg i engelsk landskapsstil, trapp og gangbro til utsiktspunkt, stort steingjerde. Tidligere også paviljong	v
319	17	8	Hagen og parken på Hindal	ca 1830 ca 1880	parkanlegg med akse mot sjøen, liten "fransk" parterrehage med fontene delvis rekonstruert, ellers landskapsarkitektur i engelsk stil. Lysthus. Tidligere også "glasspaviljong"	v
320	53	677	Hagen til Aldershvile sykehjem	sl 1800	hage i eng. landskapsstil av gartner P.H. Poulsson, opprinnelig boktrykker Dreyers hage	
321	58	901-906 919	Terrassehagene på Strandsiden	16-og1700-t	nytte- og prydhager anlagt i skrånningene bak bebyggelsen. Tilsvarende hager på Skagensiden er gjenbygd	v
322	55	567	Hagen til Kongsgata 34	ca 1890	terrassert hage med uthus og lysthus	v
323	55	82	Hagen til Bergelandsgata 41	ca 1830 ca 1880	bakhage med uthus	v
324	55	1247	Hagen til Smalgangen 7	sl 1800	bakhage avgrenset med buet mur av eldre dato (før 1911)	v
325	55	611	Hagen til Kongsteinsgata 25	ca 1890	svært lang bakhage	
326	55	613	Hagen/gårdsrommet til Kongsteingata 27	ca 1870	svært langt gårdsrom/bakhage	
327	59	1636	Hagen til Øvre Strandgate 108	ca 1900	bakhage med heller, gress, trær og bergnabb	v
328	53	14 852	Hagen til Admiral Cruys gate 15	ca 1913	stor villahage med terrassering	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
329	55	841	Hagen til Niels Abels gate 11	ca 1880	villahage med oppmuringer	
330	56	87 1770	Hagen til Bernhard Hanssons gate 6	ca 1850	stor landlig villahage midt i byen	
331	14	140	Hagen til Gauselkneiken 49	ca 1945	funksjonalistisk "naturtomt" med store furutrær som har fått stå da Konow Lund tegnet huset	
332	17	2363	Hagen til Grannesveien 15	ca. 1900	landlig hage med formklippede busker	
333	3	15	Hagen til Vågholmveien 14, Åmøy	ca 1920	landlig hage omgitt av steingjerde, frukthage og kjøkkenhage	v
334	55	1348 1350 1692	Gårdsrom bak Sølberggata 11-13		stort, hellelagt gårdsrom delvis frem-kommet gjennom rivning av bakbygninger. Offentlig tilgjengelig.	v
335	55	1261	Gårdsrom bak Steinkargata 18	ca 1860	hellelagt gårdsrom	v
336	55	872	Gårdsrom bak Nygata 9	ca 1840	stort gårdsrom, hellelagt	v
337	55	878	Gårdsrom bak Nygata 16	ca 1840	større gårdrom delvis fremkommet ved riving av uthus	v
338	55	1074 1076	Gårdsrom bak / mellom Salvågergata 6-8	ca 1860	hellelagt gårdsrom, åpent mot gaten	v
339	55	809	Gårdsrom bak Nedre Holmegate 31	ca 1860	hellelagt gårdsrom	v
340	55	801	Gårdsrom bak Nedre Holmegate 33	ca 1860	hellelagt gårdsrom	v
341	55	166	Gårdrom bak Brødregata 3	ca 1840	hellelagt gårdsrom	v
342	55	20	Gårdsrom bak Asylgata 5	ca 1840	dels hellelagt gårdsrom med vegetasjon og uthus	v
343	55	1061	Gårdsrom/hage bak Rosenkildegata 3	ca 1840	hellelagt gårdsrom som går over i hage	v
344	55	1062	Gårdsrom bak Rosenkildegata 5	ca 1840	dels hellelagt gårdsrom med uthus	v
345	55	1286	Gårdsrom/hage bak Stiftelesesgt 25	ca 1890	bakhage/gårdsrom med heller, plen og uthus	
346	58	680	Gårdsrom bak Løkkeveien 31	ca 1870	hellelagt gårdsrom. Flere tilsvarende gårdsrom i samme rekke er bygd igjen	v
347	58	974	Gårdsrom bak Olav Kyrres gate 8	ca 1870	hellelagt gårdsrom	v
348	58	976 978	Gårdsrom bak Olav Kyrres gate 10 og 12	ca 1870	hellelagt gårdsrom med rekonstruert tidl. verksted/uthus. Delvis gjenbygd, og uthuset tatt i bruk til boligformål	v
349	59	1618	Gårdsrom bak Øvre Strandgate 90	f 1840	hellelagt bakgård der det drives kafé	v
350	59	1054	Gårdsrom bak Nedre Strandgate 58 A	ca 1850	hellelagt bakgård med vegetasjon	v
351	58	1224	Gårdsrom bak Tidegeilen 9	ca 1865	lang hellelagt bakgård med vegetasjon og uthus	v

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
BOLIG/TETTSTEDSBEBYGGELSE						
352	58	622	Eiganesveien 45 (hovedhuset) Erling Skjalgssons Allé 11 (uthuset) <i>Ledaal</i>	ca 1800	sommerbolig for G. Schanche Kielland, ark. A. W. Scheel	f(k)
353	56	320	Eiganesveien 40A <i>Breidablikk</i>	1882	skipsredervilla, sveitserstil, ark. Henrik Nissen	v
354	51	649	Sølyst 3 Sølyst 3A Sølyst 3B	1822 1765 1725	sommerbolig for E. H. Schiøtz. Murtehuset Hytten	f(k),v
355	21	637	Haugvaldstadminde 8 <i>Haugvaldstadminde</i>	før 1830	rokoko, flyttet d.å, verneprisen 1999.	f(k),v
356	56	378	Engelsminnegata 22 <i>Engelsminde</i>	1855	lystgård/-byjordbruk, stavangerempire	f(k),v
357	59	1448	Stokkaveien 73 <i>Bækkelund</i>	ca. 1860	lystgård/-byjordbruk	f(k),v
358	53	28	Jelsagata 49	1910	bolig/villa, jugendstil, ark. Knut Øgreid, verneprisen 2004	f(k),v
359	55	1189	Skagen 18 <i>Hansen-huset</i>	1787	barokk/rokoko, eldste deler fra ca. 1720, påbygd 1852/1856	f(k),v
360	55	1195	Skagen 24 <i>Madame Dochedals hus</i>	ca 1770,1865	empirestil, første tilholdssted for Klubben (Det Stavangerske Klubselskab, stiftet 1784)	v
361	55	1200	Skagen 28	f 1837	empirestil	v
362	55	508	Kirkegata 15 <i>Stavanger kolonial</i>	1857	krambod og bolighus i sveitserstil, ark von der Lippe	v
363	55	156	Breigata 18	1861	senempire-/sveitserstil	v
364	55	1074	Salvågergata 6	1860	empirestil	v
365	55	1261	Steinkargata 18	1861	empirestil	v
366	55	567	Kongsgata 34, <i>Snektermester Tjensvold</i>	1892	bolig, uthus og terrassehage, sveitserstil	v
367	55	568	Kongsgata 36 <i>Løvig Brusfabrikk</i>	1834	empirestil, ombygget	v
368	55	570	Kongsgata 41	1876	sveitserstil	v
369	55	580	Kongsgata 49 <i>ark. von der Lippes bolig</i>	1867	murbygning, historisme; sammenbygd med nabohus. Ark. Conrad Fredrik von der Lippe	v

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
370	55	589	Kongsgata 68 <i>Tollinspektør Schives bolig</i>	1827,183	empirestil, senere Stavanger husmorskole	v
371	55	1252	Smedgata 7	1843,186	bolighus og smie, empirestil, gjenoppbygget 1994, fasade antikvarisk restaurert	v
372	55	1253	Smedgata 9	1904	bolig/butikk/kontor; sveitser-/jugendstil; ark. Knut Øgreid	v
373	55	168	Brødregata 6	1844	empirestil	s
374	55	9	Almenningsgata 2	ca 1840	empirestil	v
"	55	11	Almenningsgata 4	ca 1840	empirestil	v
"	55	13	Almenningsgata 6	ca 1840	empirestil	v
375	55	200	Erichstrups gate 9	1892	sveitserstil	
376	52	367	Pedersgata 95 Arbeidergata 12	1901	bygård/boliger og butikk, sveitserstil	v
377	55	762	Nedre Blåsenborg 3	ca 1842	empirestil	v
378	52	90	Bøkkersmauet 9	ca 1860	empirestil, verneprisen 2006	v
379	52	547	Støperigata 14	m 1800	empirestil, har tilhørt støperiet	v
380	56	1203 1205	Olav Vs gate 18 <i>Kannik prestegård</i>	1845	empirestil, flyttet 1986	v
381	58	1336	Øvre Kleivegate 1	1855	empirestil	v
382	56	853	Knud Holms gate 1	1881	v/B. Middelthon, murbygning	v
383	58	1613	Nedre Strandgate 11 <i>Rosenkildehuset</i>	1812	herskapshus, Louis Seize-stil	v
384			<i>Handels- og sjøfartsmuseet</i>			
"	58	897	Nedre Strandgate 17 <i>Handels- og sjøfartsmuseet</i>	ca 1827	bolighus, ombygd ca. 1856	v
"	58	898	Nedre Strandgate 19 <i>Handels- og sjøfartsmuseet</i>	ca 1856	bolighus/ <i>Henrik Steffens huset</i> , eldre deler ca. 1760	v
385	58	899	Nedre Strandgate 21		empirestil	v
386	58	1472	Øvre Strandgate 60	1869	senempire, usedvanlig mange originale bygningsdeler bevart, også i interiøret, verneprisen 2010.	v
387	58	1474	Øvre Strandgate 62	1846	empirestil	v
388	59	1609	Øvre Strandgate 80 A <i>Foreningen Gamle Stavanger</i>	1828	empirestil	v

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
389	59	1618	Øvre Strandgate 90 <i>Enkesetet</i>	1837	klassisisme/Louis Seize-stil	v
390	59	1637	Øvre Strandgate 112 <i>Blidensol</i>	t 1700	v/treskjærer Andrew Smiths etterkommere, empirestil	v
391	59	109	Bergsmauet 2 <i>Hæremhuset</i>	f 1831	empirestil, flyttet d.å	v
392	59	112	Bergsmauet 6	1861	senempire-/sveitserstil	v
393	59	1321	Ragnvald Ribsskogs gate 1	m 1800	bolig og uthus	v
394	59	1234	Rosenberggata 38 <i>Hertervigshuset</i>	1838	empirestil, Lars Hertervigs barndomshjem, flyttet fra Tysvær d.å.	v
395	59	1254	Rosenberggata 76	ca 1910	bolig, hage og murt gjerde	v
396	59	1841	Rosenberggata 91, Bjergstedparken	f 1860	empirestil	v
397	59	914	Bjergsted Terrasse 1-12	1991	boligkompleks, postmodernisme, ark. Torsvik og Thesen	
398	58	972	Olav Kyrres gate 6	1868	sveitserstil	v
399	58	976	Olav Kyrres gate 10	1868	senempirestil, sammenbygde tvillinghus	v
"	58	978	Olav Kyrres gate 12	1868	senempirestil, sammenbygde tvillinghus	v
400	56	1082	Madlaveien 16	ca 1900	bygård/boliger, sveitserstil	
401	56	770	Kannikgata 24	1894	sveitserstil	v
402	56	1354	Engelsminnegata 36	1920	murbygning, jugend/nyklassisisme	v
"	56	1356	Ny Olavskleiv 20	1920	murbygning, jugend/nyklassisisme	v
403	56	651	Jens Zetlitz gate 29 Falck/Monsen	1913	murbygning, jugendstil	v
404	56	652	Jens Zetlitz gate 32	1937	murbygning, funksjonalisme, ark. Waldemar Hansteen	v
405	56	1435	Jens Zetlitz gate 36 <i>Lille Egenæs</i>	ca 1850,1910	bolighus, sveitser-/jugendstil	v
406	56	2050	Wessels gate 38	ca 1910	murbygning, jugendstil	v
407	58	1306	Wessels gate 50	1914	enkel murbygning, jugendstil, i svært autentisk forfatning	
408	56	1429	Oscars gate 18	1900	sveitserstil, ark. S. Bærheim for brusfabrikant Henrik Eide	v
409	56	1492	Prinsens gate 16	1913	murbygning, jugendstil	v
410	56	1503	Prinsens gate 29	1899	sveitserstil, byggeherre og arkitekt Karl G. Kielland, verneprisen 2003	v
411	58	839	Møllegata 49	1915	murbygning, jugendstil	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
412	56	240	St. Svithuns gate 28	ca 1900	sveitserstil	v
413	56	244	St. Svithuns gate 32	1897	sveitserstil	v
414	56	248	St. Svithuns gate 38	1898	murhus, historisme, verneprisen 2002 (da Dronningens gate 36)	
415	56	1801	Nedre Tordenskiolds gate 1	1941	funksjonalisme, ark. Tor Sørensen, verneprisen 2007	
416	56	1838	Nedre Torfæus gate 10	1918	jugendstil	v
417	56	583	Holbergs gate 12	1933	funksjonalisme, ark. A. Meyer	v
418	58	765	Løwolds gate 1	ca 1860	klassisisme	
"	58	304	Eiganesveien 3	1860	empire/jugendstil	
419	56	309	Eiganesveien 14	ca 1870	sveitserstil, ombygget; gartner Poulsons bolig	v
420	56	315	Eiganesveien 28	1881	murvilla, historisme, ark. H. S. Eckhoff sveitserstil, ark Von der Lippe	v
421	56	327	Eiganesveien 56	1772, 1912	opprinnelig gårdshus for Holmeegenes, klassisisme, sørstatsstil	v
422	58	320	Eiganesveien 63	1916	jugendstil, ark. Lars Storhaug	
423	58	333	Eiganesveien 91	1915	jugendstil, ark. Lars Storhaug	
424	58	337	Eiganesveien 97	1916	arts-and-crafts-inspirert	
425	58	344 2223	Dues vei 5 <i>Bispeboligen, Fredheim</i>	ca 1880 ca 1880	bygd som landsted for kjøpmann Enoch Tørresen Rønneberg, ble bispebolig i 1966 som testamentarisk gave fra Kpt. Reinert Tørresen og hustru Josefines legat. pakterbolig og uthus tilhørende Fredheim	
426	56	259	Munkehagen 10	1916	jugendstil, nybarkokk	v
427	56	261	Orknøygata 18	1916	murbygning, jugendstil/nybarokk; ark. G. J. Greve, Bjellands eiendom	v
428	56	268	Dronningens gate 14	1928	murbygning, jugend/nyklassisisme	v
429	56	270	Dronningens gate 16	1931	klassisisme/nybarokk	v
430	58	1234	Henrik Ibsens gate 58 <i>Hansons Minde</i>	1863 1874	bolighus i mur, utvidet 1874, Bernhard Hansons bolig	v
431	59	1691	Brønngata 63 <i>Solbakken</i>	m 1800	v/Jac. Berner; landsted, sveitserstil, senere barnehjem for NMS	
432	58	74	Bjørnøygata 7	1937	funksjonalisme, ark. Waldemar Hansteen	
433	58	75	Bjørnøygata 8	1936	funksjonalisme	
434	58	77	Bjørnøygata 11	1935	funksjonalisme, ark. Lars Storhaug	
435	58	78	Bjørnøygata 13	1933	funksjonalisme	
436	58	1305	Bjørnøygata 14	1933	funksjonalisme og art deco	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
437	58	80	Bjørnøygata 17	1936	funksjonalisme	
438	58	1246	Tordenskjolds gate 71	1919	murbygning; jugendstil, ark. L. Storhaugs privatbolig	
439	59	1313	Seehusens gate 70	1920	jugend/nyklassisisme	v
440	27	964	Vestre Stokkavei 4	1989	postmoderne ferdighus, Trelastkompaniet	
441	52	279	Nymansveien 44	ca 1860	senempirestil, Karl Nymans hus	v
442	52	299	Nymansveien 67 <i>Karlsminde</i>	ca 1890	sveitserstil, bygd av Svend Rasmussen Nyman, sønn til Karl Nyman	
443	53	543	Nymannsveien 71	1902	sveitserstil	
444	55	1309	Storhaugveien 20 <i>Opheim</i>	ca 1876, 1890	våningshus, senempire- /sveitserstil	v
445	53	674	Storhaugveien 33A	ca 1915	jugendstil	
446	55	455	Karlsminnegata 20	1896	4-mannsbolig, sveitserstil	
447	55	1080	Sandeidgata 7	1919	murbygning, jugendstil	
448	55	1534	Vikedalsgata 33	1913	jugendstil, bøketre	
449	55	841	Niels Abels gate 11	1874	sveitserstil	v
450	55	1707	Hjelmelandsgata 55	1877	sveitserstil	v
451	55	1815	Klunglandsveien 2 <i>Rosenlund</i>		bolig og hage, nyklassisisme	v
452	55	330	Hjelmelandsgata 75	ca 1900	bolighus, sveitser-/jugendstil	v
453	53	316	Jelsagata 74	1927	bolig/forretning, nyklassisisme	v
454	54	374	Jelsagata 80	ca 1915	jugendstil	v
455	53	35	Asbjørn Klosters gate 15 <i>Østre Storhaug</i>	ca 1870	sveitserstil, Michael Berentsens landsted	v
456	53	14	Admiral Cruys gate 15 <i>Mauritzens hus</i>	1913	jugend, nybarokk, ark. Jens Greve, verneprisen 2005	v
457	53	313	Storhaug Allé 25	1924	nyklassisisme, verneprisen 2001	v
458	55	983	Paradisvingen 1	1910	jugendstil	v
459	55	1713	Paradisveien 10, opprinnelig Paradis 2	1876	sveitserstil, bygget av Dr. Martha Persen	v
460	55	1007	Paradisveien 46	1912	jugendstil	v
461	55	1009	Paradisveien 50	ca 1898	villa, sveitserstil/nasjonalromantikk	v
462	54	646	Søre Ramsvigvei 29 <i>Haugen</i>	1897	sommerbolig for S. Bergesen, ark. Joh Meyer	v

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
463	54	674	Rosenli 15 og 17	1971	høyblokkene, ark. Hoem og Kloster	
464	54	803	Østre Ring 67 A-D	1967	høyblokkene, Stavangers første (bolig-) høyblokker, fremdeles intakt hovedform, ark. Retzius og Bjoland	
465	56	910	Lagårdsveien 3	1897	sveitserstil	v
466	56	955	Lagårdsveien 47	1899	bygård/boliger, sveitserstil	
467	56	967	Lagårdsveien 55	1911	murbygning, jugendstil	
468	56	1013	Lagårdsveien 115		laftet, nasjonalromantisk stil	v
469	56	101	Biskop Njåls gate 2	ca 1895	sveitserstil, senere eier ordfører T. Meling	
470	56	1247	Muségata 53	1909	sveitser/jugendstil	
471	56	1250	Muségata 55	1911	sveitser/jugendstil, verneprisen 2009	
472	56	1260	Muségata 66	1915	murbygning, jugendstil	
473	56	1559	Rogalandsgata 19	1917	jugendstil	v
474	56	1582	Rogalandsgata 40	ca 1920	nyklassisisme	v
475	56	1458	Peder Klows gate 28	1898	sveitserstil	v
476	56	1985	Vålandsgata 21 <i>Torgers Minde</i>	1863	landsted, senempire/sveitserstil	
477	56	87	Bernhard Hanssons gate 6	1850, 1864 1912	landsted, senempire/sveitserstil	
478	56	88	Bernhard Hanssons gate 8	1903	sveitserstil	
479	56	72	Balders gate 2	1920	bolig/forretning i mur, jugendstil	v
480	56	83	Balders gate 12a	1933	funksjonalisme	v
481	56	2075	Øvrebøveien 24A		funksjonalisme	v
482	19	2	Breiflåtveien 20	ca 1920	nyklassisisme	
483	17	2363	Grannesveien 15	ca 1900	bolighus i sveitserstil/klassisisme, uthus	
484	17	40	Nålestien 22	1903	sveitserstil/nasjonalromantikk	v
485	14	19	Gauselvågen 66	ca 1900	sveitser/jugendstil, ark. Joh. Meyer	v
486	14	140	Gauselkneiken 49	1945	funksjonalisme, "Bergensskolen", ark. F. Konow Lund	
487	14	1718	Frøystadveien 21 <i>Frøystad gård (våningshuset)</i>	1949	mur- og trebygning, funksjonalisme, ark. Sverre Brandsberg-Dahl	v
488	59	554	Dusavikveien 124	t 1800	1. et. gammel tingstove fra Strandalandet, flyttet på slutten av 1800-t; løe	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
489	39	381	Ragveien 40	1966	Relativt lite endret typehus på "Oljeberget", ark. Ingbjerg Jacobsen. En sammenligning med nabohusene, som har vært like dette, gir slående innblikk i hvordan oljerikdommen har forandret Stavanger og Norge fra 1966 til i dag.	
490	39	210	Ragveien 15	1968	Relativt lite endret typehus på "Oljeberget", bygd for Jaasunds kassefabrikk, men må ha huset oljearbeidere: borekroner på portstolpene. Ark. Ingbjerg Jacobsen	
491	7	1550	Ormøyveien 14	ca 1860	bolighus. Ca. 1870 sjøhus, steinsatt bukt	v
GÅRDSBRUK OG KULTURLANDSKAP						
492	56	2176 323	Eiganesveien 38 og 40D	m/sl 1800	våningshus og låve, Breidablikk	v
493	56	2127	Eiganesveien 64 <i>Holmeegenes</i>	1868	forpakterbolig, låve, senere gartneri, bygd av Axel Chr. Kielland. Bygningen , tuntreet, veien/stien, noen drivhusruiner og et område rundt er fredet	f(k),v
494	27	1048	Lassaveien 56 <i>Nessal/Duegården</i>	ca 1850	v/C. E. Lassen, 1865 Brødremenigheten v/pastor Due	
495	27	1274	Gustav Vigelands vei 32 <i>Molauggarden</i>	ca 1850	v/Joh. Erik Nymann, tun med kulturlandskap. Låven revet 2006	v
496	27	755	Gustav Vigelands vei 25 <i>Ekelund</i>	1860	v/S. E. Svendsen/Det Norske Missionssekskap, våningshus i kulturlandskap	v
497	55	632	Erichstrups gate 21 <i>Hetland prestegård</i> , hovedbygningen	m 1800	har også huset landets første kommunale barnehjem (1912) og forsorgskontor	
"	55	353	Jelsagata 2 <i>Hetland prestegård</i> , forpaktereiendom	m 1800	tun, hovedhus i empirestil, ombygget	
"	55	448	Kyviks vei 6 <i>Hetland prestegård</i> , klokkergården	sl 1800	empire/sveitserstil, nå barnehage	v
498	53	659 661 663	Storhaug Allé 9, 11,13 <i>Vestre Storhaug</i>	1869, 1890	Søren Bernes landsted, empire-/sveitserstil/nyklassisisme. Storhaug Allé 11 og 13 er hhv. en del av den tilhørende låven og pakterboligen	v
499			<i>Køhlereiendommen:</i>		lyststed	
"	22	38	Frida Hansens vei 5 <i>Hovedhuset/Folkets hus</i>	1833, 1883	påbygg	v
"	22	108	Frida Hansens vei 7 <i>Køhlerhuset/Enkesetet</i>	1846, 1854	tilbygg, flyttet hit fra Hillevågsveien 7, like nord for hovedhuset, der det nå er rundkjøring	v
"	22	351	Bjaalands gate 1 <i>Køhlerlåven</i>	1876	fungerte i en periode som Hillevaag sardinfabrik	v

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
500	17	8	Hindal gård 2 <i>Hindal</i>	1845	lyststed, våningshus med eldre deler fra 1790/1820, stabbur, lysthus og hage/park. Andre halvdel av 1800-t: torvhus, bryggerhus, uthus og naust	v
501	19	582	Marieroalléen 12	1920	våningshus fra gårdsanlegg	v
502	19	12	Marieroalléen 17		sveitser-/jugendstil	
503	38	370	Kiellandsstien 26, <i>Hiorthuset</i>	1781	flyttet fra Ogna i 1984	
504	1	33	Søreveien 33, Austre Åmøy <i>Dalahuset</i>	ca 1800	tidligere gnr. 1, bnr.1 våningshus med ljore. 1909 tilbygg i nord	
505	1	33	Søreveien 33 Austre Åmøy våningshus og eldhus/hønsesus/utedo	ca 1900 eldre deler	tidligere gnr. 1, bnr.1 En av inngangsdørene i uthuset er trolig fra før 1800	
506	1	1	Søreveien 25, Austre Åmøy Fjøs/låve	ca 1900?	SEFRAK daterer låven til ca. 1950. Inneholder trolig eldre deler	
507	2	4	Østgård, Austre Åmøy <i>Hågensenhuset</i>	1832	våningshus, eldre del fra 1795; flyttet i 1832	
508	2	6	Noreveien 136, Austre Åmøy potetkjeller	1800-t	steinmurt potetkjeller med torvoverdekning	
509	2	6	Noreveien 136. Austre Åmøy våningshus	ca 1790	påbygd 1903 og 1970, ombygd	
510	2	1	Nordtun, Austre Åmøy, Noreveien 9 <i>Perahuset</i>	f 1800	våningshus, visstnok øyens eldste hus	
511	3	9	Beite, Austre Åmøy <i>Meling</i>	1864	våningshus	
512	4	15	Lundesvingene 78 <i>Skeisvika, Lundsneset</i>		gårdsanlegg, del av fremtidig landskapspark	v
513	4	438	Bjørnøygeilen 4		våningshus, uthus og murt eldhus	v
514	6	12	Stavangerfjords vei 38 <i>Sigvald Østbø</i>	f 1860	våningshus, flyttet fra Fister; 1870 driftsbygning med materialer fra sjøhus	v
515	7	17	Austbøgeilen 30 <i>Ingvar J. Østbø</i>	ca 1870	våningshus, låve, eldhus, gården er fra 1777	v
516	7	49	Midtholmen 1	1901	Sandneshus; flyttet fra Dusavigå 1909. Slutten av 1800 våningshus/uthus, flyttet fra Dusavigå 1907	v
517	7	95	Langøy 80		våningshus og fjøs/låve; småbruk. Bestyrerbolig til Shell sitt tankanlegg på øyen	
518	10	1	Hellesøy 34	ca 1820	tidligere prestebolig, flyttet fra Hjelmeland	
519	13	2	Forusskogen 61	ca 1920	våningshus, flyttet fra Høyland i Sandnes, uthus, tun, tuntre og steingard	v

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
520	14	13	Ravperleveien 1	ca 1900	våningshus, 1929 driftsbygning med mur i hugget granittstein	v
521	14	23	Dronningåsen 87	ca 1905	våningshus, uthus og murt løe/fjøs inntil en geil	
522	16	32	Skogsbakken 28		gårdstun, allé	
523	17	2437	Grannesveien 42 <i>Bernard Hinnas hus</i>	1790	våningshus og uthus	v
524	21	37	Ågesenveien 6 <i>Ågesentunet</i>	1885	våningshus og f 1860 grindabygd løe	v
525	21	412	Gandsbakken 4 <i>Solhøgda</i>	t 1800	våningshus og uthus, småbruk	v
526	24	14	Rektor Natvig-Pedersens vei 4 <i>Ullandhauggarden</i>	sl 1700	våningshus	
527	27	1285	Gustav Vigelands vei 9 <i>Furenesgarden</i>	m 1800	sauefjøs med lødd grunnmur; nyere bygninger (disse forutsatt revet)	
528	27	29	Vestre Stokkavei 44 <i>Leranggarden</i>	ca 1895	våningshus	v
529	27	387	Anne Grimdalens vei 12	sl 1800	tun, uthus/fjøs, bøtkerverksted	
530	28	3092	Harlows gate 8 <i>Lille Ledaal</i>	1842	våningshus, murt uthus	v
531	29	6	Maiblomstsvingen 28	1905	våningshus; sveitserstil, tun, to uthus	v
532	29	10	Randabergveien 200 <i>Johs. Eskeland</i>	ca 1900	våningshus, uthus og murt uthus (jf. nr. 238).	
533	29	27	Prestveien 39, <i>Vølstadgarden</i>	m 1800	våningshus og lite uthus	v
534	29	42	Randabergveien 246	1835	drengstue, 1850 våningshus, noe endret, tun, allé og steingard	
535	29	63	Myrveien 36 <i>Lierdal</i>	sl 1800	våningshus, flyttet fra Tungenes, tidlig 1900 uthus. Kulturlandskap	v
536	29	674	Randabergveien 77	ca 1890	våningshus, sveitserstil, uthus	v
537	29	790 791 895	Aspelundtunet 10 <i>Aspelundgarden</i>	1903	uthus med gjennomgående låvebru, 1905 våningshus	v
538	29	17 1094	Osebergstien 19, 21	t 1800	våningshus og murt fjøs, ca. 1900 uthus	v
539	38	7	Kompani Linges vei 15	1840	våningshus, ombygget, A. Kiellands sommerbolig 1872-78. 1911 uthus i enkel grindkonstruksjon	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
540	38	27	Regimentveien 53 B	1848	uthus, grindabygd; 2 x 6 stolperader, påbygg 1911, 1968 våningshusom-og påbygg	
541	39	790	Hestnesveien 37C <i>Korpsdalen</i>	m 1800	våningshus, del av uthus, bureisingsbruk ved utskiftingen i 1850	v
542	51	503 85	Tårnringen 13	sl 1800	våningshus og uthus, småbruk	v
543	54	933	Sørnestunet 1 (Ø. Ring 75)	m 1800	uthus, ombygget til bolig	
544	59	394	Mester Gottfrieds vei 44 <i>Holger Tous bruk</i>	m 1800	gårdsanlegg	
ANDRE MINNER						
545	55	560	Musikkpaviljongen og lyktene i byparken	1922	stadsarkitekt Erling Nielsen	v
546	58	901	Groom-brønnen	ca 1800	brønn rundt en kilde som har vært i bruk siden middelalderen, oppkalt etter et engelsk firma som eide den i en periode	v
547	55	74	Bergelandsgata 29 <i>Jesus Verdens Lys</i>		lysreklame satt opp av menigheten Apostolisk Tro. Første lysskilt med denne teksten kom opp i 1926 og var ett av Stavanger første lysskilt, nåværende skilt fra 1970-tallet	v
548	52	18	<i>Badedammen</i>	1872-2005	opprinnelig en naturlig bukt med to utløp. Brukt som badested "alltid", opparbeidet av kommunen første gang i 1872 (opprensing+ badehus), sist oppgradert 2005	
549	7	58	Dynamittlageret på Dynamittskjeret (tidligere Skarveskjeret)	t 1900	lite dynamittlager satt opp av firmaet Jacob Olsen i Østervåg 30	
550			<i>Knutsmannssteinen</i> (koordinater: X: 6541804, Y: 310379)		flyttblokk, grensestein mellom gårdene Tasta, Stokka, Eiganes	f(n)
551	58	287	<i>Kløvsteinen/Klovsteinen</i> (koordinater: X: 650481, Y: 310361)		flyttblokk, grensestein mellom gårdene Eiganes, Stokka, Tjensvoll	f(n)
552	21	1265	<i>Ørnasteinen</i> (koordinater: X: 6538418, Y: 311985)		flyttblokk, grensestein mellom gårdene Eiganes, Auglend, Ullandhaug	
553	24	320	<i>Svinasteinen</i> på Limahaugen (koordinater: X: 6538262, Y: 309834)		stor flyttblokk der det er funnet spor etter steinalderaktivitet (flint). Ligger i automatisk fredet område på Jernaldergården	
554			<i>Skrefsrudsteinen</i> ved pakterboligen til Hetland prestegård (koordinater: X: 6541024, Y: 312630) (koordinater: X: 6541023, Y: 312629)		stor flyttblokk der Lars Olsen Skrefsrud, som grunnla Santalmisjonen, fikk "avgjørende visshet for sitt kall"	f(n)
555	24	39	Ullandhaug	1896	steinsetting ved Haraldstårnet, minne om rikssamlingen i 872, nåværende tårn fra 1960	

Nr	Gnr	Bnr	Adresse, navn	Byggeår	Stil, arkitekt, bruk, osv	Vern
556	58	2208	Olavskleivå (X: 6541116, Y: 311949)		hvilestein	
557	Ikke kartfestet		Grensesteiner fra nyere tid			
			-Emmausveien/Koperviksgata	1872		
			-sørøst for Vålandstårnet	1872		
			-nord for Norheimsvingen	1879		
			-vest for Boknaveien 34	1879		
			-langs gangveien v/Mosvatnet	1905	7 grensesteiner og hestedrikkekar fra 1872	
			-sørøst for Madlaveien 95	1905		
			-sørvest for Vålandstårnet	1905		
			-sørøst for Vålandstårnet	1905	vest for stein fra 1872	
			-Figgjogata 9	1905		
			-Øvrebøveien 34	1923		
			-vest for Ullandhaugveien 115	1953		
			-nordvest for Sørmarkveien 51	1953		
HENSYNSSONER JF. PBL § 11-8 D, FREDEDE KULTURMINNER						
	Alle områder og objekter som er fredet etter kulturminneloven er båndlagt ihht. pbl § 11-8 D. Dette gjelder også alle fornminner vist med rune-R i kartet.					
HENSYNSSONER JF. PBL § 11-8 C, TREHUSBYEN OG KULTURHISTORISK HAVNELANDSKAP						
	Trehusbyen					
	Kulturhistorisk havnelandskap - område med spor etter tidligere tiders næringsaktiviteter sentralt i Stavangers havn, kjerneområdet er Engøyholmen/Natvigs Minde, men inkluderer et større område					
KULTURLANDSKAP MED HØY KULTURHISTORISK VERDI						
A	Store Marøy: Øy med rester av kystlynghei og ruiner etter småbruk / karantenestasjon for småfe					
B	Lindøy: Lars Oftedals "Rædninghjem for Gutter" med tilhørende unikt opparbeidet hageaktig kulturlandskap					
C	Åmøy: Sjeldent og intakt kulturlandskap med svært stor tidsdybde - mange fornminner og flere av Stavangers eldste hus utenom middelalderbygningene i sentrum. Særpreget eiendomsstruktur, steingjerder. Austre Åmøy bør reguleres under ett i en egen kommunedelplan. Store deler av kulturlandskapet og flere gårdstun bør vernes					
D	Kalvøy: Variert kulturlandskap med enger, gammel furuskog og godt bevart bygningsmiljø fra ca. 1880					
E	Lunde: Landskap med marker, eikeskog, steingjerder og gårdstun					

F	Litle Stokkavatn - Byhaugen - Eskeland: Svært variert og fortettet småskala jordbrukslandskap med mange kulturspor, høy miljøkvalitet og stor pedagogisk verdi. Struktur, og til dels vegetasjon og bygninger verneverdig	
G	Hestnes og Fluberget: Spektakulært helleristningsfelt og beitemark med mye berg/stein. Sammenhengen mellom helleristningsberget og landskapet/sjøen må ikke forstyrres med flere nybygg eller inngrep. En opprydning i dagens situasjon bør være et mål	
H	Jåttå nord: Særpreget landskap der topografien har spilt inn på eiendomsstrukturen under utskiftingen. Området er lagt ut til bebyggelse, men mest mulig av kulturlandskapet bør bevares	
I	Jåttå: Særpreget landskap der topografien har spilt inn på eiendomsstrukturen under utskiftingen. Hele strukturen rundt Jåttåhaugen med gjerder, veier, melkeramper og enkelte gårdstun bør bevares. Landskapet må holdes åpent	
J	Resnes - Århaug: Mosaikkpreget landskap som veksler mellom kystklyngher, skog, beite, fylldyrking og steingjerder med kantvegetasjon. Er en del av en gradient innsjø-lynghei-myr-beitemark som er sjelden i Rogaland i dag	
K	Smiodden i Kvernevik: Åpent kystlyngheilandskap. Her må en unngå gjengroing	
L	Jernaldergården: Jernaldergård med stor pedagogisk verdi og flott friluftsområde	
M	Langøy og Sandøyarkipelet: Kystlynghei	
N	Torvmyrå, Vassøy: Torvmyr	
O	Gauselholmen: Holme brukt til gressbeite, med vegetasjon, steingjerder og rester av bygning	
KULTURMILJØER MED HØY KULTURHISTORISK VERDI		
Sentrum og sentrumsnære områder		
1	Utfylling av huller i sentrumsplanen: Hotell Victoria (Henry Bucher 1900), Kulturhuset og Skagen brygge hotell (begge sistnevnte: ark. Lund og Slaatto ca.1980). Bevaringsreguleringen av det nye Holmenbygget må oppheves ved revisjon av sentrumsplanen	
2	Etterkrigsbygninger i sentrum: Sundes bilhall (Gustav Helland 1950), Ankerbygget (Arnstein Arneberg 1964), Rådhuset (Byarkitekten, Jan Jæger, 1963), Svømmehallen (Gert Water Thuesen og Jacob Grytten 1971)	
3	Gamle Stavanger sykehus - det eneste av ark. Eckhoffs monumentale anlegg på "Akropolis" som ikke er vernet	
4	Bjergsted - Kuppelhallen (opprinnelig messehall til møbelmesse, Retzius og Bjoland 1960, ombygd av Ola Natvig tidl. på 1980-tallet), og konservatoriebygningen (Byarkitekten 1979)	
Trehusbyen		
5	Område langs Løkkeveien i forlengelse av de to kvartalene mot Eiganesveien som blir regulert i 2009/2010, inkl. to trehuskvartaler på nedsiden, bortenfor Bethel	
6	Område i forlengelse av Blåsenborg-planene: Til dels tett, sentrumsnær bebyggelse i presset område. En del større, nyere bebyggelse i området skal ikke tas med	
7	Ledaal vest: Enhetlig område bebygd med villaer fra perioden rundt 1. verdenskrig og mellomkrigstiden	
8	Område på Varden: Mellom- og etterkrigs-villaområde med gode arkitektoniske og miljømessige kvaliteter	
9	Område rundt Muségata og Våland skole: Intakte gateløp med noen svært autentiske hus	
10	Biskop Njåls gate 2 - intakt sveitserhus med hage, siste rest av villabebyggelsen i denne delen av byen. Jf. Paradis-planen	

11	Område i Bokkaskogen: fyller ut "hull" i verenområdet her, mellom- og etterkrigsbebyggelse med høy arkitektonisk og miljømessig kvalitet	
12	Område rundt den katolske kirken med prestebolig, samt Stavanger søndagsskole (Telemuseets bygning)	
Nye årringer til trehusbyen (* = omtalt i brosjyren ved samme navn)		
13	* Kjedehus, "Elle melle", i Auglendsveien og Per Spelemanns vei (byplankontoret ved Per Bonesmo, 1960), samt ev. tomannsboliger med pulttak langs Auglendsveien nord for disse (Toralf Bryne og Thoralf Kaada, 1962)	
14	* Kjedehus i Edvard Griegs vei (Ingeborg og Knut Hoem 1963)	
15	Boliger i Strandflåtveien: To rader med bolighus i enhetlig utforming og flott plassering i landskapet (typehus, Trelastkompaniet 1965)	
16	* Stokkabrutene (Retzius og Bjoland 1967)	
17	* Klyngehus i Lyngvollveien, Auglendsdalen (Ingeborg og Knut Hoem, 1968)	
18	* Kjedehus i Øvre Stokkavei og Blomsterveien (Ingeborg og Knut Hoem, 1969)	
19	* Kjedehus i Mor Åses vei (Ingeborg og Knut Hoem, 1975)	
20	* Soltun borettslag, blokkene/rekkehusene, småhusene (Tjensvollteamet AS, 1978)	
21	* Kjedehus i Rektor Oldens- Lektor Mosgrens- og Rektor Erichsens gate (Toralf Bryne, 1977-1980)	
22	* Rekkehus/klyngehus i Tastamyrkroken og Eskelandssvingene (Arkipartner AS v. Thor Thommasen og Helge Kyllingstad, 1987)	
23	* Kjede- og klyngehus på Skolebryggå og Kuneset ved Tømmervik (Vera og Øyvind Songe-Møller AS, Vettre, 1996)	
24	* Kjedehus i Sølvspenneveien (Hoem og Folstad AS, 2001)	
Tekniske og industrielle kulturminner		
25	Lagårdsveien 32: Brannstasjonen (Stavanger byarkitektkontor, 1956)	
Minner etter samferdsel		
26	Eiganesveien med gjerder og allé	
Krigs- og forsvarsminner		
27	Rester etter Kvalebergleiren	
28	Rester etter anlegg ved Forus flyplass (ikke vist på kart)	
Gårdsrom, hager og parker		
29	Ledaal: Bygningene på selve Ledaal er fredet etter kml, men ikke parken. Hermetikkfagbygningene er ikke vernet. Planen for området er svært gammel.	
30	Munkehagen: Gammel villahage som inngår i samme parkdrag som Breidablikk og Ledaal.	
Gårdsbruk		
31	Låve, våningshus og hage i Vårlibakken: Veien er en gammel geil/gårdsvei som er vernet. Tunet inkl. låven har miljøverdi i området og må sees i sammenheng med veien	

Annet	
32	Blokkene på Misjonsmarka med uteområder: Etterkrigsblokker med gode arkitektoniske kvaliteter og fine mellomrom, ganske godt bevart og enestående område i Stavanger, der det ble bygd få blokker i etterkrigstiden
33	Hus og hager i Gauselvågen - en rekke helt spesielle eiendommer med store hager langs strandlinjen og interessant bebyggelse fra en periode på ca. 100 år
34	Funksjonalistisk boligbebyggelse langs Bjørnøygata

Grafisk design: Egil Bjørøen

*Foto: Siv Egeli,
Hanne Windsholt,
Egil Bjørøen,
Nina C. Krogh*

Kart: Jorunn Imsland

Trykk: Centrum trykkeri AS

STAVANGER KOMMUNE
Kultur og byutvikling